

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Han Herred Bogen '98

HAN HERRED BOGEN 1998

Han Herred Bogen 1998

*Lokalhistorisk årbog for
Øster og Vester Han Herred*

Han Herred Bogen 1998

Udgivet af Lokalhistorisk Samvirke for Han Herred
og Fjerritslev Avis' Forlag 1997

Omslagsmotiv:

Foto: Jeppe Damsgaard.

Grafisk tilrettelægning og tryk:

Fjerritslev Avis Offset

Sat med Garamond

ISSN 1396-8270

ISBN 87-88438-08-2

Indholdsfortegnelse

- Forord · 7
ved styrelsen for Lokalhistorisk Samvirke for Han Herred
- Introduktion · 9
ved redaktionen
- Slaget ved Husby Hole · 11
af E. Fibæk Laursen
- Med biskop Jens Bircherod på visitats i Han Herred · 19
af Svend Esbech
- Fiskeristriden på Tømmerby Fjord 1784-1810 · 32
af Kaj Sekkelund
- P. Kjeldgaards Ølbryggeri · 53
af Michael Binderup
- Fjerritslev Håndværker- og Borgerforening 1897-1997 · 68
af Poul Meisner
- Thisted-Fjerritslevbanen 1904-1969 · 85
af Ingvard Jakobsen
- Stenene i Telling · 102
af Torben Ebbe
- Landmandsliv i Øster Han Herred fra 1924 · 111
af Charles Larsen
- Da Fjerritslev var garnisonsby · 117
af Eigil Brink Jensen
- Torslev Kirke · 122
af Svend Esbech
- Birger Brøndum maler og billedhugger · 133
af Birger Brøndum
- Det Gamle Album · 139
ved redaktionen

Årets gang i Han Herred · 143
ved redaktionelle medarbejdere på Fjerritslev Avis

Årets gang i de lokalhistoriske foreninger · 155
ved redaktionen

Vedtægter · 159

Forord

Interessen for de to første årgange af Han Herred Bogen har været så positiv, at vi med udgivelsen af nærværende 3. årgang nu er helt overbevist om en fortsat interesse og omsætning af et oplag på min. 1.200 eksemplarer.

Som det fremgår af vedtægterne side 159, er der af praktiske grunde, foruden et par mindre væsentlige ændringer, indsat en bestemmelse om, at regnskabsåret omfatter perioden 1/7- 30/6 i stedet for kalenderåret.

Det første regnskabsår dækker således tidsrummet fra 1/12 1995 - 30/6 1997 og viser et overskud på 60.000 kr.

Et resultat, der har oversteget vore forventninger. Beløbet vil blive anvendt til lokalhistoriske aktiviteter på egnen, således som også vedtægterne foreskriver.

I årets løb er indledt samarbejde med Egnsbank Han Herreds Rejseklub med det formål at arrangere et par årlige udflugter til historiske og mindeværdige steder på egnen. Den første tur blev kørt i begyndelsen af august måned og gik til Tømmerby Kirke, tingstedet og skibssætningerne ved Tømmerby Fjord og afslutningsvis Kirsten Kjærs Museum. Turen blev en stor succes. To rutebiler samlede 80 deltagere, der blev underholdt af dygtige fortællere.

Det er som tidligere anført de lokalhistoriske foreninger, der danner basis for Lokalhistorisk Samvirke, og vi anbefaler vore læsere at blive medlem i en forening, der deltager i de tilbudte aktiviteter og i øvrigt stifte bekendskab med de fine samlinger og arkiver i både øst og vest. Følgende foreninger og grupper er tilmeldt Lokalhistorisk Samvirke:

Lokalhistorisk Forening for Øster Han Herred

Lokalhistorisk Forening for Frøstrup og Omegn

Lokalhistorisk Forening for Sydhannæs

Lokalhistorisk Arkiv i Fjerritslev

Museumsforeningen i Fjerritslev Kommune

Det årlige kontingent er beskedent og svarer stort set til den rabat, der opnås ved køb af Han Herred Bogen.

Styrelsen

Introduktion

Hermed foreligger tredje årgang af Han Herred Bogen. Det er vor bestræbelse at søge at dække vor egen så alsidigt som muligt, såvel med hensyn til egnens udstrækning som til de vekslende tider.

Fra de østlige dele af herrederne har vi som første led i en række artikler om egnens gamle kirker en gennemgang af Torslev Kirke, desuden en undersøgelse af en lokal stenhuggers virke i begyndelsen af dette århundrede og endelig en selvbiografi af en tidligere landmand på Brovstegen.

Fjerritslevområdet tegner sig i år gennem en beskrivelse af afslutningen af bondeoprøret i det 15. århundrede, slaget ved Husby Hole, medens den nyere tid fremtræder gennem beretningen om P. Kjeldgaards Bryggeri i Fjerritslev (1. del blev bragt i Han Herred Bogen 1996), efterfulgt af en artikel om Fjerritslev Håndværker- og Borgerforening, der i maj i år kunne fejre sit 100-års jubilæum. Og fra den nyeste fortid bringer vi beretningen om Fjerritslev som garnisonsby, da det danske militær i sommeren 1945 overtog bevogtningen af de tidligere tyske befæstningsanlæg.

Går vi vestover, kommer så Fjerritslev-Thistedbanens anlæg og historie. Fra Hannæs foreligger en udførlig skildring af en fiskeristrid i Tømmerby Fjord, en sag, der vil være de fleste i dag ukendt.

En artikel dækker hele Han Herred omkring 1700, nemlig en gennemgang af biskop Jens Bircherods visitatsrejser i Øster og Vester Han Herred, optegnelser der fortæller mangt og meget om egnen og dens folk, gejstlige såvel som lægfolk, på den tid.

Det har siden første årgang været redaktionens tanke, at en til egnen knyttet kunstner skulle træde frem gennem ord og billeder. I år er valget faldet på Birger Brøndum, der er født i Fjerritslev og i mange år havde en ejendom i Telling, hvor mange af hans malerier og tegninger er blevet til.

Redaktionen håber, at Han Herred Bogen 1998 vil kunne finde ligeså mange læsere som de foregående årgange. Der er udfoldet megen energi med hensyn til illustreringen af bogen, og vi har atter i år til slut anbragt en samling fotos »fra Det Gamle Album«, der rummer en række perler, ukendte for de fleste.

Fjerritslev Avis bidrager endelig med oversigten over årets gang, en serie dagbogsklip, der med tiden vil kunne vise sig nyttige for bogens brugere.

Til slut står tilbage at rette en varm tak til alle, der har medvirket ved bogens tilblivelse, redaktionskomité, lokalhistoriske arkiver, Fjerritslev Avis' bogtrykkeri og vor utrættelige sekretær for Han Herreds lokalhistoriske samvirke.

Uden hjælp fra mange sider er det umuligt at udsende et arbejde som dette.

Ingvard Jakobsen Poul Meisner

Slaget ved Husby Hole 1441

Af E. Fibæk Laursen

*Først så rømte de morsingboer
og så de forrædere fra Thy.
Efter stode de vendelboer,
de ville ikke fly.*

*Erik Fibæk Laursen,
f. 1920, lærereksamen
(Ranum) 1941. Lærer ved
Brovst præliminærkursus
1943, viceinsp. Brovst Skole
1964. Omfattende lokalhisto-
riske studier.*

Disse linjer fra den gamle folkevise har fra skoletiden bidt sig fast i de allerfleste vendelboers hjerner, lige så fast og klart, som de står mejslet i mindestenen på Skt. Jørgensbjerg nord for Husby Hole i Vester Han Herred. Mange kender også baggrunden for folkevisens opståen, nemlig slaget mellem adels-hær og bondehær ved Husby Hole i 1441 og nogle af de mange myter, der efterhånden opstod om dette slag.

Derimod ville næppe nogen - end ikke historieforskere - være i stand til præcist at rekonstruere slagets gang. Det ville svare til, at en journalist om 500 år skulle rekonstruere et bestemt slag under 2. verdenskrig ved hjælp af en dyng af ældgamle soldaterbreve, en stak gamle numre af »Ekstrabladet« og nogle tilfældige mundtlige overleveringer. Men nogle facts har vi dog at holde os til, bl.a. gamle lovtekster og retsprotokoller.

Forhistorien

går helt tilbage til 1350, da Valdemar Atterdag overtog et rige, der var splittet i stumper og stykker og pantsat til de holstenske grever. I løbet af hans 25-årige regeringstid lykkedes det ham - dels ved hjælp af penge og dels ved snedighed og magt-anvendelse - at få samling på stumperne, han manglede blot Sønderjylland.

Unionsplaner

Men hans planer gik langt videre. Han ville forsøge at samle de tre nordiske riger, Danmark, Norge og Sverige, i en union med ham selv som øverste leder. Et led i denne plan var, at han fik sin datter Margrete - skønt endnu kun et barn - troløvet med kong Håkon den Sjette af Norge. Trods Hansestedernes forsøg på at hindre brylluppet, som kunne medføre restriktioner for Stædernes frie og indbringende handel med de to lande, blev parret gift, da pigen var ti år gammel.

*Mindestenen på bakketoppen
ved Husby Hole.
(Foto: Jeppe Damsgaard).*

Med den ægteskabelige forbindelse mellem Danmark og Norge var første del af Valdemars plan bragt i hus. Lidt tungere lå det med Sverige. Her regerede Albrekt af Meklenburg, en tysker, der var alt andet end afholdt af svenskerne, bl.a. fordi han lagde tunge skatter på folket.

Dette forhold benyttede Margrete sig af efter faderens død. På en rejse gennem Sverige 1397 lod hun sig hylde som rigets retsmæssige arving og »fuldmægtige frue og husbond«.

En måned senere sammenkaldte hun de tre nordiske landes øverste gejstlighed i Kalmar, hvor hendes søsters unge barnebarn, Erik af Pommern blev valgt til konge, dog foreløbig med Margrete som regerende formynder.

Tiderne skifter

Hansestæderne havde fortsat betydelige handelsrettigheder i de nordiske lande, og deres færden satte sine tydelige spor i

befolkningens daglige levevis. Gennem handel med dem lærte først og fremmest storbønderne (adelen) at sætte pris på eksotiske varer som silke og blå fløj, der sammen med de nymodens snabelsko signalerede rigdom og elegance, og så blev der endda råd til at bygge nye smukke gårde.

På grund af de urolige tider, hvor sørøvere hærgede de danske kyster, og landevejsrøvere plyndrede småbøndernes hjem, gav mange bønder sig ind under herremændenes beskyttelse mod til gengæld at betale en afgift og arbejde gratis på herregårdenes marker - de blev fæstere.

Normalt blev de rimeligt behandlet af deres herrer, for som man sagde i Sønderjylland: »En hongre å frøsen æ snår køjsen« (en sulten og frysende er snart kyst). De fik med andre ord deres beskedne andel af den velstand, handelen med Hansestæderne førte med sig.

Også borgerne i de forholdsvis få og små byer formåede at skaffe sig velstand og indflydelse, ikke mindst fordi kongen altid havde følt det som sin pligt at støtte de små i samfundet og derfor håndhævede de danske handlendes rettigheder over for Hansestæderne.

Selv kirken ragede efter bedste evne til sig af velstanden. Man tog betaling for kirkelige handlinger som dåb og vielser og ved besættelse af embeder, og man samlede penge ind til forskellige gode formål som f.eks. kirkebyggeri og korstog. Pengene førte til magt (og magtbegær), og set i forhold til det bibelske og kristne budskab var det ikke sært, at kirken fik mange kritikere.

Nogle af disse kritikere (kættere) trådte åbent frem som f.eks. Johan Hus i Tjekkoslaviet, der startede et regulært oprør mod kirken og adelen. Sammen med sine husitter brød han ind i Prags rådhus midt under et rådsmøde og smed samtlige rådsherrer (der alle var adelige) ud gennem et vindue, hvor de var så heldige at lande i en mødding. - Men andre arbejdede mere fredsommeligt og argumenterede i skrift og tale for forandringer som den danske Hans Tausen, der opnåede folkets støtte ad denne vej og ikke gennem vold.

Erik af Pommern fyres

Overalt sydede og gærede det, og den danske konge førte direkte krig mod Hansestæderne i et forsøg på at vinde herredømmet over Sønderjylland. Det samme havde dronning Margrete forsøgt, men i 1412 var hun pludselig afgang ved døden om bord på sit skib i Flensborg Fjord.

Efter næsten 20 års krig var den danske adel godt træt af de evindelige kampe og af kongen, mens Erik af Pommern - nu over de tres og regnet efter den tids normale levealder for en olding - på sin side var lige så træt af det ustandselige ævl og kravl med adelen.

Derfor er det måske ikke kommet ham helt ubelejligt, at adelen via Rigsrådet 1438 opsagde ham huldskab og troskab. I hvert fald reagerede han uden at optage kampen ved at flytte til Gotland i Østersøen, hvor han hovedsagelig ernærede sig ved sørøveri! Der var jo en livlig trafik af handelsskibe, navnlig tilhørende Hanseaterne, over Østersøen.

Ny konge: Kristoffer af Bayern

Midt i al tumulten var fyrst Kristoffer af Bayern kong Eriks nevø i al stilhed kommet til Danmark, hvor Rigsrådet fik ham valgt til konge, først på Viborg ting og efterhånden på samtlige landet tingsteder.

Bønderne gør oprør

De mange krige, som skiftende regenter havde ført ved hjælp af lejetropper, havde kostet en masse penge, og desuden havde Erik af Pommern taget, hvad krigene måtte have levnet, med sig til Gotland, så for at skaffe kapital besluttede Kristoffer at pålægge bønderne en skat svarende til otte pennig af hver 100 pennig, de ejede (inkl. ejendom, besætning, værdien af jorden osv.).

Nu har vendelboerne altid haft ord for at være stædige; men spørgsmålet er nok, om ikke denne stædighed snarere er et udslag af en udpræget retfærdighedssans. I hvert fald fandt de denne skat særdeles uretfærdig, og med adelsmanden Henrik Tagesen Reventlow fra Djursland som fører lod de hærpilen (en pilekvist, der var brændt sort i den ene ende) gå rundt til alle bønder i Vendsyssel, Han Herred, Thy og på Mors. Hærpilen var en opfordring til alle våbenføre mænd om at give møde på et aftalt sted. Den, der udeblev, måtte regne med at blive hængt i sin egen hanebjælke.

Våben og udrustning

Resultatet var, at bønderne mødte »mand af huse«, en mandstærk hær, men elendig udrustet med, hvad man havde for hånden af grebe, forke og leer samt et par forskellige våben, som adelshæren ikke før havde prøvet kræfter med, nemlig for det første nogle lange stokke med mange spiger i enden (såkaldte vendelbokæppe), som var gode til f.eks. at flænse en

hestebug med. Det samme kunne man gøre ved hjælp af en skarpkantet genstand bundet til en solid snor, som slyngedes ind under hesten.

En rytter uden hest og klædt i panser og plade er omtrent lige så værdifuld i kamp som et omvandrende kakkellovnsrør, og derfor var adelshæren våbenmæssigt måske ikke helt så overlegen, som man umiddelbart skulle tro.

Desuden havde bønderne fordel af at være lokalkendt, og man valgte derfor undervejs vestpå forfulgt af kongshæren en lejrplads, som strategisk set næppe kunne være mere ideel, nemlig det højeste punkt af den bakkeskråning, der fører fra Vester Han Herred ned mod Aggersund.

Undervejs var bønderne faret frem med bål og brand. Kokkedals næsten nye bygninger var blevet brændt af, det samme gjaldt herregården Frøjstrup, der lå syd for Kokkedal nær Limfjorden, ejeren af Aagaard ved Fjerritslev slap derfra kun med »vandrestav i hånd«, og forvalteren på kongsgården Aggersborg blev efter sigende korsfæstet på sin egen ladeport. Bønderne slap helskindet igennem til den førnævnte lejrplads.

Herfra havde Henrik Tagesen et glimrende udsyn over Limfjorden. Han kunne iagttage ethvert skib, der krydsede dens vande og enhver trafikant, der red eller vandrede langs bredderne af fjorden.

For det første var skråningen ret stejl og stumpet, mange steder svær for en hest med en tung panserklædt rytter på ryggen at passere, og for det andet førte der kun to meget dybe hulveje, som i tilfælde af regnskyl var næsten umulige at passere, selv for fodfolk, op til pladsen, og endelig var det naturligvis - i tilfælde af, at bønderne skulle finde på at gøre udfald - langt lettere både at forsvare sig og at angribe fra oven og nedad end omvendt.

Bøndernes sidste og vigtigste forsvarsskanse var en vognborg - et begreb, som var ret ukendt herhjemme, men som Johan Hus i Tjekkosllovakiet i høj grad havde benyttet sig af. Den bestod af flere kredse af bøndervogne, hvoraf den inderste var specialbygget med høje sider, så vognene tæt sammenstillet nærmest dannede en mur, som gav udmærket dækning mod fjendens skydevåben - kanoner, blider, bue og pil eller armbrøst.

Myte eller virkelighed

Mens beretningen hidtil i høj grad har bygget på skriftlige og nogenlunde samtidige kilder, som man stadig kan finde i

»Danmarks Riges Breve«, så må vi i det følgende i det væsentligste henholde os til mundtlige overleveringer og overlade det til læserne at bedømme deres troværdighed - med den kendsgerning for øje, at overleveringerne i det væsentlige er gået fra mund til mund blandt jævne mennesker, hvis sympati naturligt nok har været på bøndernes side.

Slagets gang 6.-8. juni 1441

Kristoffer af Bayerns hær var rykket frem langs Limfjorden - sejrssikre, fordi man i modsætning til bønderne rådede over et, som man troede, uovervindeligt rytteri i panser og plade.

Det er tænkeligt, at adelsmændene har gjort store øjne, da de opdagede bøndernes vognborg, der klogeligt var placeret i tre kredse af vogne rundt om bakketoppen Skt. Jørgensbjerg med de tidligere omtalte to dybe hulveje som eneste naturlige adgangsveje.

Kristoffer indså hurtigt, at en sejr under disse omstændigheder ville være tvivlsom og i bedste fald koste dyrt, og i stedet for at gå direkte til angreb lod han sine folk belejre vognborgen.

Bønderne viste ingen frygt for adelshæren, men gjorde flere udfald fra vognborgen. Under et af disse lykkedes det dem at fange den forhadte lensmand over Aalborg len, Esge Brock. Med ham blev der gjort kort proces: Han blev dræbt og hans lig pateret i så mange dele, som der var herreder i Nordjylland. Derefter blev der til hvert herred sendt et stykke af liget som bevis på bøndernes triumf.

Efter stode de vendelboer

Imidlertid fandt Kristoffer på en krigslist. Efter at han havde beskudt vognborgen med sine primitive og lidet træfsikre kanoner samt med blider, der kastede fodboldstore sten mod vognborgen, lod han hver af sine adelsmænd enkeltvis træde frem og råbe ind i vognborgen, at de af deres bønder, der frivilligt ville opgive kampen og drage hjem, skulle have frit lejde og ikke lide nogen form for straf. Resultatet var som bekendt, at både morsingboer og thyboer forlod krigsskuepladsen og med sig tog deres vogne, hvorved der opstod store huller i vognborgens rækker.

I modsætning til bønderne fra Mors og Thy holdt vendelboerne stand. Nok mest, fordi de som oprørets anstiftere under ingen omstændigheder kunne regne med at slippe for kongens og adelens hævn.

Dog var der en gruppe vendelboer på ca. 600 mand, som

*Mindestenens relief viser bøndernes oprør 1441.
(Foto: Jeppe Damsgaard).*

flygtede til hest; men ifølge sagnet blev de indhentet ved gården Gravensgaard øst for Fjerritslev og bogstavelig talt slagtet alle som en og begravet i en massegrav på stedet. Deraf navnet Gravensgaard.

Omtrent samtidig lykkedes det en gruppe af Kristoffers ryttere at finde et sted, hvor der var en nemmere adgang til vognborgen end de to sumpede og næsten ufremkommelige huleveje, nemlig en bakkeskråning mod nord, som ikke var mere ufremkommelig, end at hestene uden større besvær kunne bære deres ryttere.

Bønderne gjorde kraftig modstand. Nogle af dem kom ind under hestene, men rejste sig på knæ og forsøgte at flåse hestenes bug med deres »vendelbokæppe«, men hindre kongens lejetropper i at trænge ind i vognborgen kunne de ikke. Resultatet var, at de tilbageblevne bønder, vel 1.200-1.500 mand, blev hugget ned for fode, og i lighed med deres fæller ved Gravensgaard begravet i massegrave på stedet.

Her kom endnu mange år efter menneskeknogler til syne under bøndernes arbejde i marken, og det fortælles, at en landmand i begyndelsen af det 20. århundrede pløjede ind i en af massegravene, hvor der lå enorme mængder af knogler. Som den praktiske, fornuftige og økonomiske mand, han var, skyndte han sig at skikke bud til destruktionsanstalten i Fjerritslev med forespørgsel, om man var interesseret i at købe en større ladning knogler. Imidlertid fik myndighederne nys om begivenheden, og der blev aldeles omgående sat en stopper for handelen.

Syd for Flegum har en landmand i nyere tid fundet en større mængde menneskeknogler; men bortset fra, at fundstedet passer godt ind i hærenes rute, har vi ikke noget bevis for, at dette fund har noget med oprøret at gøre.

Afslutning på oprøret

Slaget var tabt, bondehæren udslettet, og dens anfører, Henrik Tagesen blev kort tid senere radbrækket i Aalborg, og man kunne fristes til at tro, at de nordjyske bønders mod nu én gang for alle var knækket.

Således gik det imidlertid ikke. Bøndernes kampmod og deres vilje og evne til at stå sammen havde aftenet hele befolkningen en vis respekt, som man bevarede gennem århundreder, faktisk helt frem til 1849, hvor bønderne var med til at sætte deres præg på de love, der skulle komme til at danne grundlaget for et af verdens mest grundfæstede demokratier.

Det er derfor heller ikke mærkeligt, at man i 1943 - det år, hvor Danmark for alvor gik til modstand mod den tyske besættelsesmagt - lod rejse talerstol samt en mindesten med relieffer af bønder i kamp mod panserklædte ryttere på Skt. Jørgensbjerg ved Husby Hole. Stenen bærer naturligt nok den stolte indskrift:

*Efter stode de vendelboer
de ville ikke fly.*

Med biskop Jens Bircherod på visitats i Han Herred

Af Svend Esbech

Svend Esbech, f. 1928 i Torslev. Biblioteksksamen 1954. Bibliotekar ved Farum kaserne 1956, ledende bibliotekar i Farum 1961, sekretariatschef i Danmarks Biblioteksforening 1963, stadsbibliotekar på Frederiksberg 1973. Pensioneret 1996. Bor i Løgstør. Har udgivet bøger og artikler om historiske og lokalhistoriske emner.

I 1693 fik Aalborg Stift ny biskop. Kong Christian V udnævnte den 28. oktober 1693 Jens Jacobsen Bircherod til det store embede. Hans navn og embedsperiode havde næppe været husket specielt, hvis han ikke gennem størstedelen af sit liv havde ført en dagbog, hvori han naturligt nok også noterer begivenheder, som finder sted i Han Herred.

Jens Bircherod var født den 15. januar 1658 som ældste søn af Jacob Bircherod, der var professor ved gymnasiet i Odense, og Sille Riisbrich, borgmesterdatter fra Odense.

Efter studentereksamen blev han i 1677 filosofisk og teologisk kandidat fra Københavns Universitet. Efter en kort udenlandsrejse og nogle få år med antikvariske studier i sin fødeby blev han i 1682 udnævnt til viceprovst - senere provst - ved Regensen.

Selv om han ikke udviste usædvanlige evner eller initiativer, blev han først professor i hebraisk og senere i teologi ved Københavns Universitet. Han havde da giftet sig med Søster Bartholin, datter af tidligere rektor for Frederiksborg Lærde Skole, Albert Bartholin.

Men i 1693 ændrede hans karriere retning med udnævnelsen til biskop i Aalborg efter Henrik Bornemann. Han forlod dog først København den 24. januar 1694 og ankom til Aalborg den 27. februar, hvor han blev modtaget af bl.a. katedralskolens rektor Søren Varde, som også havde sørget for at forsyne bispegården med de nødvendige naturalier.

Jens Bircherod blev vist en både nidkær og flittig biskop uden derfor at efterlade sig noget stort eftermæle. I dag huskes han kun for sin dagbog, som han omhyggeligt førte gennem det meste af sit liv. Det blev til mere end 50 håndskrevne bind, som med undtagelse af enkelte bind er bevaret.

Denne dagbog blev hans hovedværk, idet den giver et billede af hans tid og gerning som biskop. Omhyggeligt noterer han sin viden om kendte og betydningsfulde personer samt om sin egen betydningsfuldhed og godgørelse.

På visitatsrejser, gennem breve og besøg af stiftets præster og

andre embedsmænd får han kendskab til specielle begivenheder og oplevelser, som han noterer i dagbogen.

Som biskop for Nordjylland kom han også til Han Herrederne, hvorfra der er flere notater, som jeg har valgt at lade følge dagbøgerne, fra han tiltrådte som biskop i 1694, til han dør i 1708.

3.-4. april 1694 - gjorde en stærk storm stor skade og en del skibe forliste.

28. april - havde Jens Bircherod sit første landemøde i Budolfi Kirke og i det hertil nyindrettede Helligåndskloster. Efter landemødet havde han samtlige provster i Vendelbo stift - undtagen én - til middag i bispegården.

4. oktober - var der stærk frost med is.

21. marts 1695 - holdtes Snapstinget i Viborg.

31. maj - havde biskoppen besøg af sognepræsten i Haverslev, Laurids Hansen, som ville have et godt råd. Et forældrepar i hans sogn havde ladet deres barn gå på egen hånd, og det var derefter druknet i et vandhul. Hvordan skulle han nu forholde sig over for disse stakkels uagtsomme forældre. Jo, biskoppen var ikke i tvivl. De skulle stå offentlig skrifte, de skulle stå frem i kirken foran hele menigheden og erkende deres brøde.

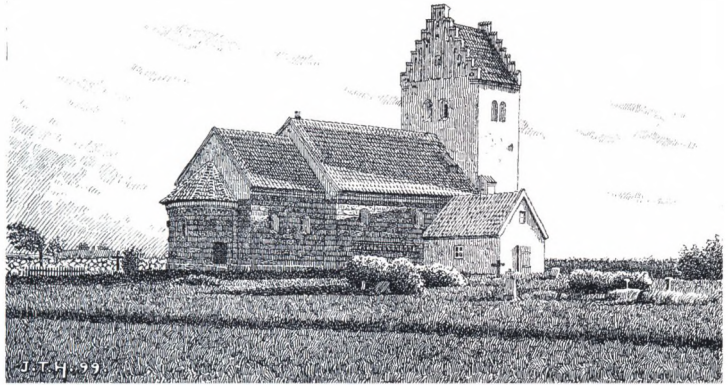
Laurids Hansen Tanche var født 1640 og var gift med Margrethe Jørgensdatter. Han døde 1702.

14. juni - noterer Bircherod, at en ulv i Vendsyssel havde bidt fem heste og hopper til døde.

28. juli - var biskoppen på visitats i Aggersborg. Han havde hørt rygter om, at sognepræsten, Palle Madsen, befattede sig med kvaksalveri og foreholdt ham strengt en sådan vildfarelse. Præsten lovede at holde op med denne bibeskæftigelse, men Bircherod troede ham tilsyneladende ikke på grund af hans noget vidtløftige forklaringer og hans »sælsomme Physiognomie«.

Palle Madsen Tversted var søn af sognepræsten i Tversted. Han havde tidligere været uskikkelig og blev i Raabjerg beskyldt for tyveri og mord. Andre betegner ham dog som gudfrygtig og i medicinen meget kyndig. Han døde 1703.

29. juli - dagen efter visiterede han i Gøttrup og drog derfra videre over Bygholm Vejle, som han betegner som »den længste og om Vinteren besværligste og farligste Veile udi hele Stiften«. En times tid før solnedgang nåede han til præstegården i Øsløs, hvor han blev vel modtaget af sognepræsten Niels Steenstrup, hvis smukke bibliotek han glædede sig over.

*Tømmerby Kirke.
(Trap: Thisted Amt 4. udg.)*

Præsten i Kettrup og Gøttrup hed Laurids Hansen Schrøder. Også han gjorde sig i medicinen. Han var født 1646 og døde 1705.

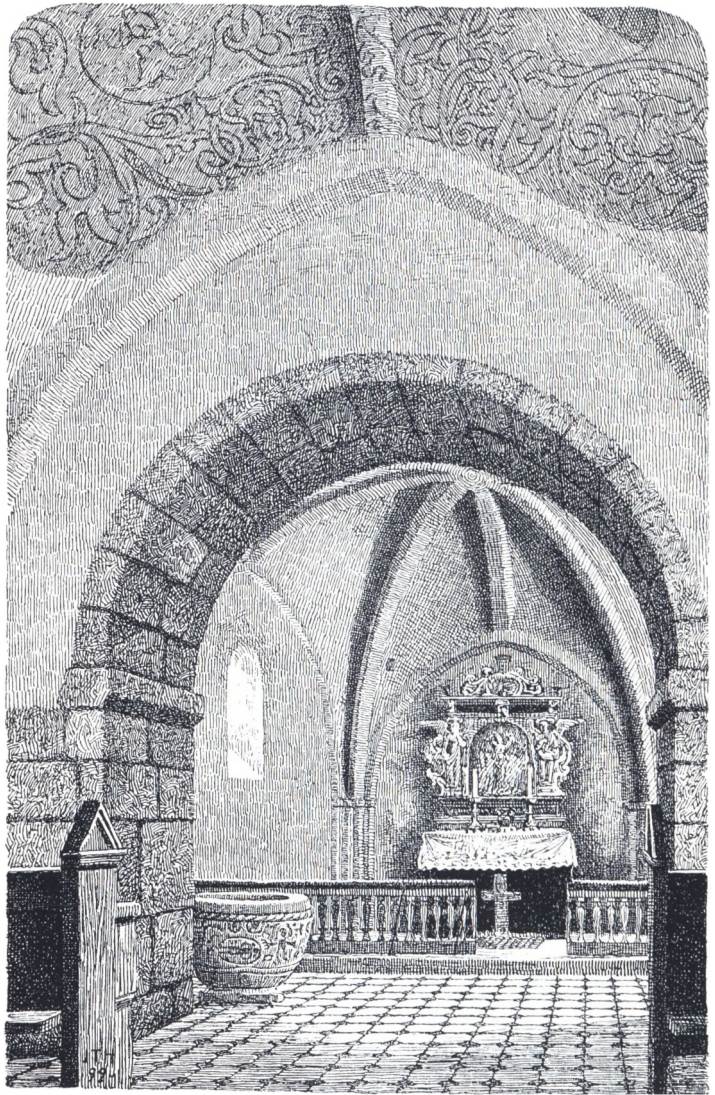
Niels Steenstrup i Øsløs var født 1644 og døde 1696.

26. august - nåede Bircherod efter sin visitatsrejse til Thy til Kollerup. Under visitatsen i kirken, hvor de fleste af sognets beboere var mødt op, beklagede præsten, Jens Jensen Bloch, fra kirkegulvet, at nogle af kirkegængerne sloges om stolestaderne. Biskoppen satte de anklagede skarpt i rette og lovede dem kirkens disciplin og »anden vilkaarlig Straf«, hvis de ikke efterlevede provstens og præstens stolestadsreglement, som jo havde grundlag i overordnede forordninger.

Det var fornemt at sidde øverst i kirken og at sidde yderst mod midtergangen. Vi ser således ofte fornemt dekorerede stole for de adelige placeret øverst i kirken, hvis der da ikke er særligt pulpitur som herskabsstol.

7. oktober - sommeren 1695 havde været meget kold, og nu satte det ind med stærk frost. Den kolde sommer havde medført mangel på frugt og olden, og sædekornet var så dårligt, at der opstod følelig mangel og store prisstigninger. Et lispund tælle kostede to rigsdaler og en fjerding smør seks rigsdaler.

21. november - rejste Jens Bircherod i temmelig hårdt vejr til Kokkedal, da ejeren Diderik Christian Braes havde bedt ham holde ligtalet over hans kone, Ingeborg Seefeldt. Til stede ved begravelsen var »adskillige Fornemme af Adel og andre Godtfolk«. Desværre beretter biskoppen ikke, hvem der var til stede, men vi kan jo gætte på Rantzauerne fra Bratskov, Lewetzowerne fra Oxholm og familien Benzon fra Aggersborg-Aagaard - måske også familien de Lasson fra Vitskøl (Bjørns-

*Korparti i Lerup Kirke.
(Trap: Hjørring Amt 4. udg.)*

holm), som Braes i al fald senere havde forbindelse med. Det var vist første gang, biskoppen var på Kokkedal, og hans karakteristik af stedet var: »af Bygning skjønnere end af Avling«.

Diderik Christian Braes var som borgmesterson fra Kalundborg den første borgerlige ejer af Kokkedal. Han blev som 24-årig ved nytårstid 1692 gift med den 38-årige Ingeborg Seefeldt, der var enke efter Palle Rantzau til Bratskov. Ægteskabet vakte stor forargelse hos hendes adelige slægtninge, men også hos den stedlige befolkning, der jo var vant til adel på det fornemme slot. Palle Rantzau ejede både Bratskov og Kokkedal,

og hans enke beholdt Kokkedal. Hun døde allerede den 22. oktober 1695, og når biskoppen blev bedt om at holde ligta-len, var det jo nok fra Braes side ønsket om at imponere sine adelige naboer, men måske også for at undgå provsten, Jørgen Hansen Horne i Torslev, som han var i strid med.

31. januar 1696 - fortæller Bircherod, at en 10-årig dreng fra Lild var død efter en dramatisk ulykke. Drengen og en kammerat ville fra en bakke springe over en oprejst kæp, men den ene dreng var så uheldig, at kæppen borede sig op i hans »Liv bag sin Hemmelighed, saa at den gik op igjennem han-nem indtil det øverste af hans Rygbeen, og han lidet derefter med stor Pine døde«.

Det er sikkert præsten i Tømmerby og Lild, Jacob Urbansen Bruun (død 1705), der har berettet biskoppen om den uhyg-gelige begivenhed.

1. august - berettes det i dagbogen, at »Hr. Hans Friderich Levetælow til Oxholm og Restrup, Ridder af Dannebrog, Geheimeraad og General Lieutenant til Hest om Morgen var død på Oxholm.«

Hans Frederik Levetzow erhvervede Oxholm i 1668, og hans slægt ejede godset i de næste 150 år.

14. august - var Bircherod i Øsløs. Herfra tog han til Nors, hvor han i kirken havde tilsagt Thys provster og præster for at berette om den såkaldte »Thistedske Besættelsessag«. Den end-te med, at sognepræsten i Thisted, Oluf Bjørn, blev afskediget. Han blev senere idømt livsvarigt fængsel. Bircherod fik dog selv en bøde på 1.000 rdl. for uforsigtighed og manglende til-syn.

I sommeren 1697 - var Bircherod igen på visitatsrejse. Over Gjøel, hvor han overnattede hos sognepræsten, Niels Larsen Winde, kom han til Øland, hvor han fik »ikkun slet Fornøiel-se af Ungdommen«. Sognepræsten på Øland var Christopher Hansen Stub, der 1702 kom til Haverslev. Samme dags efter-middag visiterede han i Øster Svenstrup Kirke, hvor ungdom-mens kundskaber var ulastelige. Sognepræst var Søren Bagge i Brovst og Øster Svenstrup.

8. juni - visiterede han i Bejstrup og spiste middag i Haver-slev præstegård. Herfra fortsatte han til Kettrup, Vesløs, Hunstrup og Østerild.

Den 10. juni var han i Hjørdemål, hvor ungdommens kend-skab var lige så tynd som i Bejstrup. Herfra fortsatte han gen-nem Thy, og på tilbagevejen visiterede han i Klim, der da var anneks til Kollerup. Den lærde pastor Jens Jensen Bloch holdt

*Bejstrup Kirke
(Trap: Hjørring Amt 4. udg.)*

her den 25. juni en fornem latinsk forelæsning for samtlige præster i Vester Han Herred.

Jens Jensen Bloch var født i Lunde i Lerup sogn i 1646. Hans far var forvalter på Bratskov. Pastor Bloch døde 1725.

Den 27. juni var biskoppen tilbage i Aalborg.

15. november - beretter dagbogen om en voldsom storm, der gjorde stor skade overalt. Vandstanden i Limfjorden steg så meget, at mange kældre i Aalborg blev oversvømmet.

20. april 1699 - anbefalede Bircherod en ansøgning til kongen fra præsten i Hjardemål, Mads Mogensen, om han - som sin forgænger - måtte beholde jorden til to ødegårde i Østerild for derved at forbedre det ikke særligt velaflagte kald. Præsten fik dog den 24. august afslag fra rentekammeret.

1. august - Bircherod berettede ofte om, at forældre, som havde »ligget deres Barn ihjel« i dobbeltsengen måtte stå offentlig - også kaldet åbenbar - skrifte i kirken. Men den 1. august fik han en ganske anden forespørgsel, nemlig fra en mand i Haverslev, Jens Iversen, som fuld af sorg og anger kom til biskoppen og fortalte ham, at hans barn var død i ægtesengen. Barnet havde skrantet, og en nat var det så dårlig, at de

havde taget det i hænderne, hvorefter barnet med et skrig opgav ånden. Selv om stedets præst kunne bekræfte, at barnet havde været dødelig syg, så ønskede både Jens Iversen og hans kone at stå åbenbar skrifte for deres urolige samvittigheds skyld, og fordi de ikke »lod gjøre Bøn for det fra Prædikestolen, mens det var sygt«. Han føjede til, at naboerne jo ikke havde overværet dødsfaldet, og det forklarer måske lidt om årsagen til hans usædvanlige ønske om at stå skrifte i kirken.

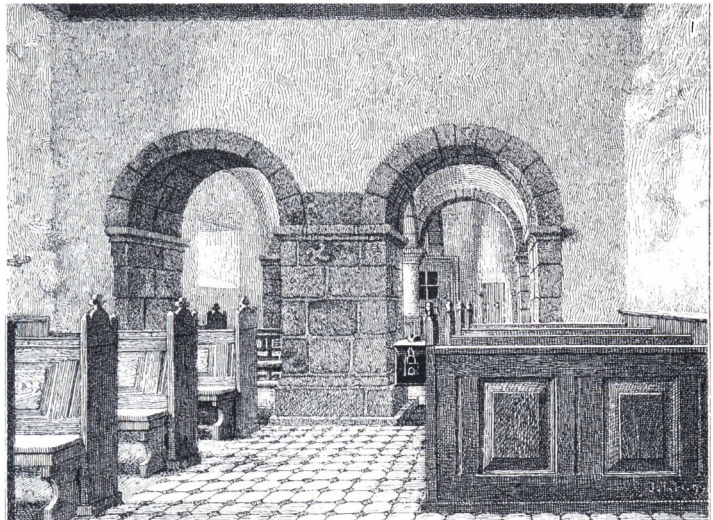
Biskoppen trøstede og formanede på det bedste, men kunne ikke lade de ulykkelige forældre stå skrifte. Derimod skrev han til præsten og opfordrede ham til at tage ægteparret i privat skrifte.

2. august - var biskoppen i Tømmerby på vej til visitats på Mors. Om aftenen gik han en tur på kirkegården for at se de mange middelalderlige stenhuggerarbejder på kirken, og han noterer sig, at stedets folk havde mange mærkelige ting at fortælle herom.

4. september - om eftermiddagen døde kong Christian V, og biskoppen beordrede bøn for den døde konge og standsede al orgelspil i kirkerne.

26. september - skulle alle præster på Mors, i Thy og Vester Han Herred møde i Thisted for at aflægge embedsed til den nye konge, Frederik IV. Biskoppen blev imidlertid syg og skrev derfor til sognepræsten i Thisted, Sixtus Aspach, om hvordan det skulle foregå. Præsterne skulle aflægge eden i Thisted Kirke knælende ved en sortklædt skammel foran kordøren. På et lille ligeledes sortklædt bord skulle edsdokumentet senere underskrives.

*Forballen i Bejstrup Kirke.
(Trap: Hjørring Amt 4. udg.)*

24. september - var der solformørkelse, som begyndte kl. 9.00 om formiddagen og varede 2½ time. Der havde sidst været solformørkelse i 1634.

29. oktober - overtog Otte Marsvin på Trudsholm patronatsretten til Tømmerby Kirke, som han havde købt af kongen. Otte Marsvin ejede herregården Trudsholm øst for Mariaager fra 1693 til 1725.

2. december - indførtes ved kongelig befaling Kingos Salmebog i de danske kirker. Biskop Thomas Kingo i Odense, som kongen havde tilkendt indtægterne ved salg af salmebogen i en lang årrække, havde i oktober sendt et antal til samtlige kirker i Aalborg stift, og desuden modtog Bircherod 300 ekspl. til salg. Salmebogen kostede 2½ mark pr. stk.

8. december - indførtes med virkning fra nytår 1700 ved kongelig forordning den gregorianske kalender i Danmark. Det betød, at februar 1700 kun skulle have 18 dage, og at 1. marts skulle følge i stedet for 19. februar. Påskedag 1700, der skulle have faldet den 31. marts holdtes således den 11. april. Den gregorianske kalender afløste den julianske og indførtes af pave Gregor XIII i 1582. I protestantiske lande var man længe om at følge en pavelig bestemmelse. I Danmark og Norge skete det altså i år 1700, i England 1752 og i Sverige 1753. I Rusland indførtes den gregorianske kalender så sent som 1918.

12. juni 1700 - var Bircherod igen på visitats i Aggersborg, hvor præsten, Palle Madsen, »gjorde en besynderlig og umærksom Prædiken over den forlorne Søns Historie«. Efter at have overhørt børnene i kirken gjorde biskoppen ham opmærksom på, at hans »Alderdoms Skrøbelighed i adskillig Maade tog Overhaand« og at alt tydede på, at han ikke kunne røgte sit embede til menighedens tilfredshed. Biskoppen rådede ham til at antage en medhjælp. Det var han nu ikke meget for. Han skulle jo selv betale. Problemet løstes først ved hans død 1703.

14. juli - fik biskoppen et brev fra Diderik Chr. Braes på Kokkedal, hvori han besværer sig over, at provsten i Torslev, Jørgen Hansen Horne, søndag den 10. juni havde angrebet og »beskæmmet ham i sin Prædiken« og at han ønskede provsten tiltalt derfor. Diderik Christian Braes, der kom fra Kalundborg, er nok kommet Han Herred gennem præsten i Lerup, Johs. Hansen Hornemann, hvis bror var gift med Braes' søster.

Hvad uvenskabet med provsten skyldtes, ved vi ikke, men allerede 1697 havde Braes klaget over, at provsten havde overfuset hans tjener i kirken. Måske har provsten fulgt sine sognebørns uvilje mod den borgerlige ejer af Kokkedal, eller Bra-

es har måske anfægtet hans ret til den præstegård i Aarup, som Karen Galde havde foræret embedet i 1654.

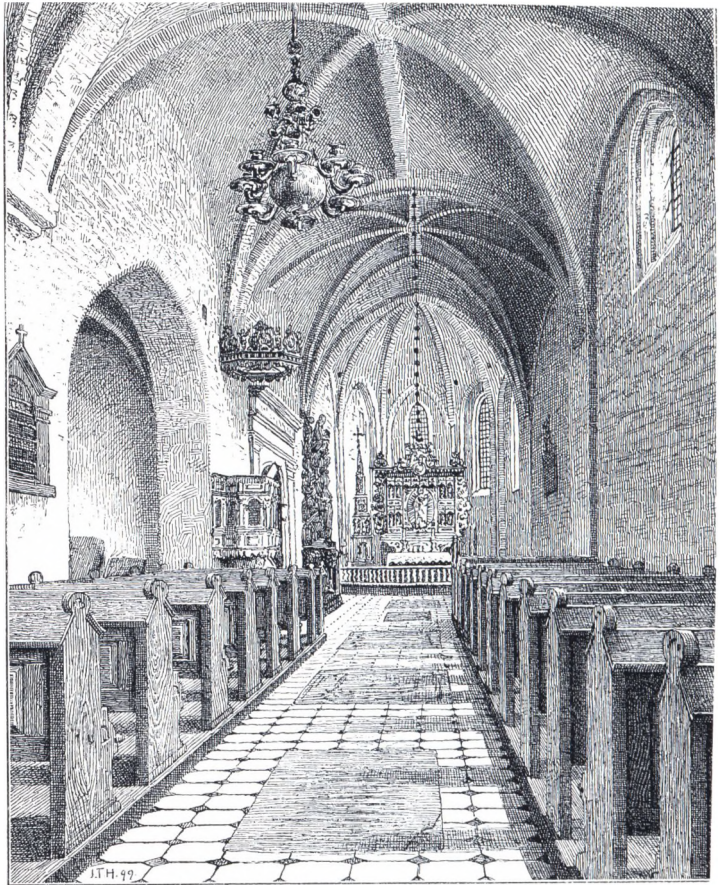
Bircherod har næppe ladet det skete blive til en sag, da han beundrede provst Horne for hans viden og hans store bibliotek, men samtidig ville han helst stå sig godt med godsejeren på Kokkedal.

3. november 1702 - fik Bircherod et mærkeligt brev fra en studiosus i København, der hed Rasmus Teilgaard. Han meddelte, at han havde fået kald af major Johan Rantzau og kongens bekræftelse på kaldet som sognepræst i Brovst og Øster Svenstrup i stedet for Søren Bagge, som skulle være afgået ved døden. Han bad derfor biskoppen om, at kaldet blev passet af andre præster, til han kunne komme frem. Allerede dagen efter skrev Bircherod, at han kunne »spare sig sin Reise og sin Omhyggelighed for Broust og Svenstrup Menigheder, efter som Præsten Hr. Søren Bagge endnu lever og kan ham saadan Umage betage«. Lidt skadefro og drilagtig føjer biskoppen til, at hvis han ville »skynde sig at komme til Hr. Søren Bryllup, som i disse dage skulle holdes, ville han maaske være Manden velkommen«. Brylluppet stod den 9. november, men den 21. november kom Rasmus Teilgaard, for han havde ikke modtaget biskoppens brev. Men selv om han kunne komme med en fin anbefaling fra professor Otto Sperling, som bl.a. fortalte, at han i en længere periode havde været lærer for Johan Rantzaus sønner og en brodersøn, måtte han skyde en hvid pind efter kaldet i Brovst og igen rejse fra Aalborg. Han nævnes ikke andre steder som præst i Danmark, så han har nok været en svindler. Otto Sperling (dpd 1713) var jurist og professor i historie, så hans anbefaling til en teolog er nok også tvivlsom.

Søren Jørgensen Bagge var født 1664 og blev 9. november 1702 gift med Else Thøgersdatter. Bagge døde 1707, og hans enke giftede sig med Jens Jensen Bloch, sognepræst i Kollerup.

11. juli 1703 - var Bircherod på visitats i Haverslev og Bejstrup hos pastor Christopher Hansen Stub. Da de kom til Bejstrup Kirke, var kun degnen til stede, og senere kom kun ganske få, selv om det var »Maanedes-Bededag«. Biskoppen fandt ikke, at det var en undskyldning, at det var midt i høhøsten. Han overhørte de få unge, der var til stede, men var ikke tilfreds. Han spiste dog middag hos præsten, men fortsatte derfra til Kokkedal og Aarup præstegård, hvor provst Jørgen Hansen Horne, lå syg. Han døde 1704. Biskoppen overnattede i Brovst præstegård, hvor han blev såre vel modtaget.

8. september 1703 - satte det efter flere dages stærk blæst

*Oxholm Kirke.
(Trap: Hjørring Amt 4. udg.)*

ind med en orkanagtig storm, der gjorde stor skade overalt, og flere skibe strandede på vestkysten. På Lerup marked blæste de fleste markedsboder omkuld og »bragte Folkets Markedsgods i Confusion«. Senere fik Bircherod oplysninger om store skader på stiftets kirker.

1. december - gik det ud over den sydlige del af landet og Nordtyskland. I Wismar, Stralsund og Rostock blæste spirene på de store kirker ned. Den engelske flåde mistede 13 orlogsskibe, hvis vraggods blev slået ind på vestkysten.

30. december - nedbrændte Vestervig Kloster og klosterkirkens tag. Bircherod fik senere oplysninger fra stedets præst, Peder Goiske, at der var gået ild i det store strandingsgods, som ejeren, Peder Nielsen Molderup, opbevarede efter den store storm. Det forbedrede ikke situationen, at en stor del af strandingsgodset var brændevin, olie og tran. Ilden varede i 12 dage. Biskoppen følger til »Hvad med Synden kommer, med Sorgen

bortgaard«.

30. juni - fik Bircherod besøg af præsten i Brovst, Søren Bagge, der viste ham en gammel dansk almanak skrevet på pergament i 1548. Han havde fundet den hos en bonde i sognet. Bircherod konstaterede, at det var en slags evighedskalender.

31. juni - havde Bircherod sat Niels Simonsen stævne i Lerup præstegård for at meddele ham, at han var udset til rektor i Nykøbing. Han modtog med »Glæde og Taksigelse« embedet.

5. november 1704 - Biskoppen havde fået en skrivelse fra Diderik Chr. Braes på Kokkedal, hvori han beder ham henvende sig til kongen for at få at vide, hvilke retningslinjer han skulle følge i en sag. En kaptajn Stauffenberg havde mishandlet en af godsets bønderkarle med træhest og »anden ond Medfart«, fordi han havde forlovet sig uden tilladelse fra kaptajnen. Braes var tydeligvis oprørt over en sådan behandling, men han havde ikke fået noget svar. Biskoppen rådede ham til selv at klage til kongens cancelli.

24. maj 1705 - havde det frosset hårdt nogle nætter, og der faldt meget sne overalt. Den 6. juni sneede det igen, og der faldt hagl så store som vibeæg. Ingen kunne huske så ringe et pinsemarked i Aalborg med så få gæster. På grund af det usædvanlige vejr bragte bønderne næsten intet til marked - hverken smør eller kød, også fordi de selv stod og manglede det. »Thi den langvarige Dag-Kuld og Nattefrost, hvilken immerfort endnu (hvor vel vi havde Pinsedag på Bagen) continuerede, holdt Jordens Grøde, men særdeles Græsset allevegne i en skadelig Tvang, at det ikke kunde komme frem. Hvorudover lidet eller intet Mælk kunde bekommes af Køerne og Creaturene, baade store og smaa, hendøde på Marken for Fode«.

9. juni 1906 - gik en orkanagtig storm hen over Nordjylland. Efter nogle dages regn begyndte det med et voldsomt tordenskrald kort efter middag, og hen mod aften rejste sig en voldsom storm »og tog saa jo meere og meere til, med enhvers Frygt og Forbauselse, da Husene rystede, Teglstenen fulde ned, Plankeværkerne ginge omkuld, og vi snart ikke vidste enten vi turde være inde eller ude«. Overalt langs Limfjorden raserede stormen bygninger og skove. Over 1.500 kornlader blæste ned, og mange tusinde træer væltedes. Mange skibe ødelagdes, selv om skaden til søs ikke var så stor som på land.

16. juni - begyndte Bircherod en visitatsrejse på Gøl. Herfra tog han til Øland, hvor han visiterede dagen efter. Her var han meget utilfreds med at måtte vente en times tid, før menigheden var samlet. Præsten klagede over, at de altid kom for sent

*Kokkedal
(Trap: Hjørring Amt 4. udg.)*

til kirke, og han gav herskabet på Oxholm, oberst Levetzow, skylden, fordi de ikke gjorde noget for at forhindre det og i øvrigt gik foran med et dårligt eksempel.

Efter en lang visitatsrejse til Thy og Mors nåede han 19. juli til Kettrup. Her måtte han i kirken høre på »en lang Mundklammer« mellem to mænd fra Gøttrup om deres kvinders stolestader i kirken. Biskoppen kunne ikke tale dem til rette og henviste dem derfor til provstens lovmæssige påkendelse.

Biskoppen kom til Aalborg igen den 21. juli efter at have besøgt 52 kirker.

6. marts 1707 - viste sig et usædvanligt klart nordlys på himlen (Bircherod kalder det nu et meteor). »Saa længe dette Luftsyn varede, i meere end 2 fulde Timer, var det ligesaa lyst, som når Solen nylig var nedgaaet. I Aalborg vare de, som ikke forstode sig derpaa, temmelige altererede og gjorde sig straks, efter deres Phantasie besynderlige prognostica (forudsigelser) deraf«.

10. november - henvendte Johannes Friedenreich i Kettrup sig til biskoppen, om han og hans hustru måtte gå til alters hos en anden præst, fordi de var blevet uvenner med hans bror, Daniel Friedenreich, der var sognepræst i Kettrup og Gøttrup.

Bircherod skrev straks til præsten og formanede dem til at forliges.

19. februar 1908 - druknede en tjenestekarl fra Øland, da han forsøgte at køre over isen.

12. september - var Bircherod efter endnu en visitatsrejse til Thy kommet til Tømmerby, hvor han var nogenlunde tilfreds med ungdommen. Præsten klagede meget over soldaterne, som ikke ville lade degnen undervise dem om søndagen.

9. oktober - Allerede 7. oktober frøs det hårdt, og i slutningen af oktober kom så megen sne, at man kun med besvær kunne befærde vejene. Den 25. oktober kom et par bønder ind til biskoppen og klagede over den tidlige, hårde vinter, som forhindrede dem i at sætte ploven i jorden.

5. november - kom Anders Gierding på besøg i bispegården for glad at fortælle, at kongen havde givet ham embedet i Hjortdal. Han blev i Hjortdal indtil sin død i 1712.

6. december 1708 - døde biskop Jens Bircherod, 51 år gammel.

Fiskeristriden på Tømmerby Fjord 1784-1810

Af Kaj Sekkelund

Kaj Sekkelund, mag.art. f. 1957 og opvokset i Thisted med familier tilknytning til Vester Han Herred, - har læst samfundsvidenskab og historie på Aalborg Universitetscenter afsluttet 1986. Har sidenhen i en periode arbejdet på Lokalhistorisk arkiv i Thisted og har i de sidste år bl.a. undervist på gymnasium og VUC

Gennem tiderne har man forsøgt at regulere fiskeretten ved regler og forbud, hvilket ofte har givet anledning til konflikter, idet fiskerne på den anden side oftest har opfattet fiskeriet som frit.

Forbud mod brug af bundgarn til heltfiskeri i Tømmerby Fjord endte i 1798 i en konflikt, der involverede næsten alle beboere i flere sogne omkring fjorden - dvs. Tømmerby, Vesløs, Øsløs, Arup og Østerild. Konflikten var dels imellem beboerne indbyrdes og dels mellem beboerne og øvrigheden - og var efter nogles udsagn tæt på at blive voldelig.

Sagen endte med en »vidtløftig« kommissionssag, der er refereret i fire protokoller på til sammen 455 foliosider. Protokollerne fortæller meget om: Heltfiskeri, personlige forhold, de sociale forhold på egnen, forholdet til øvrigheden og retsvæsenet på denne tid.

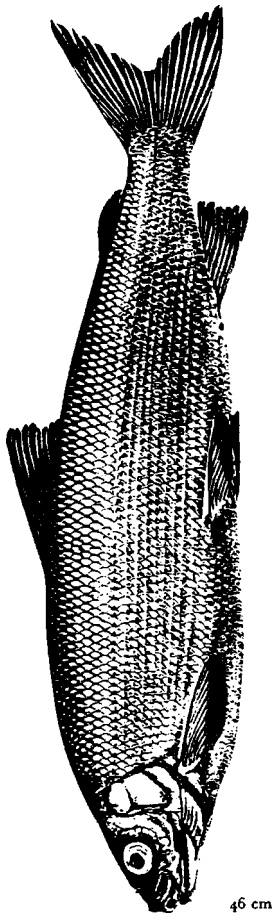
Heltfiskeri var almindelig i de inderste indvige i Limfjorden. Den vestlige Limfjord var før gennembruddet på Aggertangen i 1825 lavtvandet med et lille saltindhold, som gav gode betingelser for en fisk som helten.

Helten er en ferskvandsfisk, og den findes over det meste af Nord-Europa. Helten kan fiskes i nord-europæiske søer, de russiske floder og desuden som vandrefisk i Østersøen og Nordsøen - hvor den søger op i flodmundinger og lignende i september - december. Den almindelige helt kan blive op til 10 kg ca. 70 cm. Helten bliver regnet for velsmagende og sælges oftest røget¹.

Forbudet af 1784

Det almindelige redskab til heltfiskeri i den vestlige Limfjord var oprindelig såkaldte dybvod. I 1700-tallet blev der nedsat forskellige kongelige kommissioner i den hensigt at ophjælpe og forbedre fiskeriet. En sådan kommission pegede i årene omkring 1780 på muligheden af at forbedre heltfiskeriet i Tømmerby Fjord ved bundgarn.

Kommissionens indstilling blev mødt med en kraftig reaktion fra godsejernes side. Kammerherre Frederik Berregaard til Kiølbygaard mente ikke, man kunne tillade bundgarn af hensyn

Almindelig helt, Coregonus lavaretus (Bent J. Muus, 1978).

til de fattige på egnen, som han tilsyneladende var bekymret for.

Bundgarnene var dyrere i anskaffelse, og de gav dertil som faststående redskab problemer med staderettigheder, hvilket ikke var tilfældet med løbende redskaber som vod og nedgarn. Dette førte til nedsættelse af en ny kommission i 1782 til undersøgelse af heltfiskeriet i Tømmerby Fjord - om vod eller bundgarn var tjenligst?

Det skal bemærkes, at de fleste bønder på egnen var fæstere under kammerherre Berregaard, der var ejer af både Kiølbygaard og Vesløggaard. Berregaard fik stamhuset ophævet i 1797, og en stor del af bøndergodset blev frasolgt i årene 1797-1804. Vesløggaard blev i 1804 solgt til Chr. Qvist mfl., og Kiølbygaard blev samme år solgt til forvalteren Christen Overgaard², der spillede en hovedrolle i fiskestriden. Fiskestriden blev derfor også en konflikt mellem fæstebønder og godsejer.

Resultatet blev, at kongen den 1. marts 1784 på rentekammerets forestilling udstedte forbud mod brug af heltbundgarn i Tømmerby Fjord, hvilket samtidig var en ophævelse af tilladelsen til samme ved »Forordning af 15. dec. 1750«. Straffen for overtrædelse af forbudet blev fastsat som garnenes konfiskation, i stedet var det tilladt at bruge vod og nedgarn. Forbudet begrundedes med - »lige og ubehindret benyttelse for de samtlige omkring boende«. - Dvs. der skulle være frit fiskeri for alle.

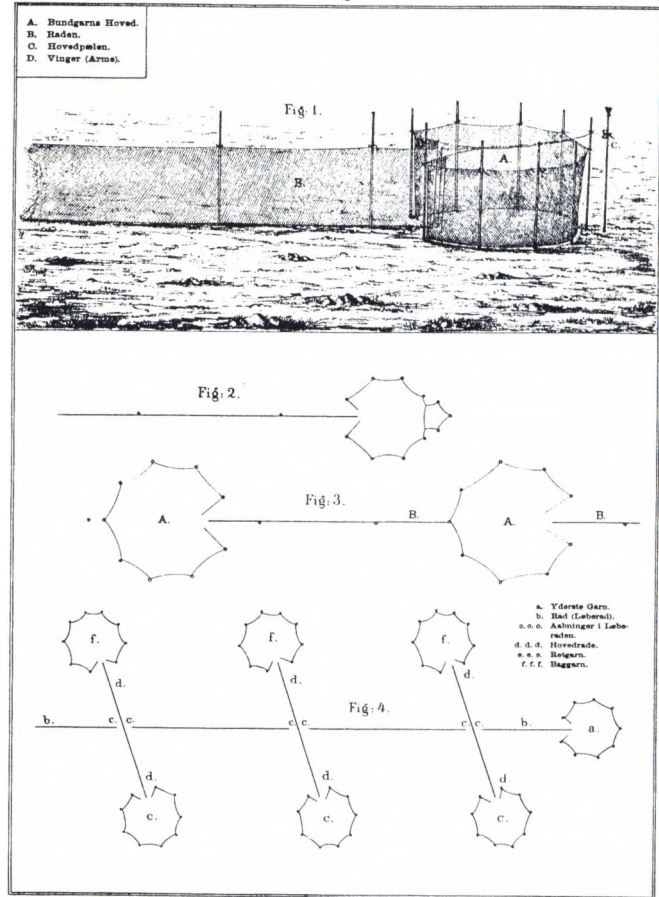
Aldrig så snart forbudet var gennemført, begyndte fiskerne at fiske med bundgarn. Amtmand Faye forklarede det flere år senere med, at de »havde været nødsaget til at indrette deres erklæringer efter de tvistende godsejeres ønsker« - eller med andre ord ikke frivilligt havde accepteret forbudet¹.

Fiskeriets organisering

Heltbundgarnsfiskeriet blev påbegyndt hen på efteråret og afsluttedes ud på foråret - dvs. et vinterfiskeri. Højsæsonen var fra mikkelsdag til jul - november og december. Fiskeriet i Tømmerby Fjord var beregnet til at fange helten, når den forlod inderfjorden efter gydningen¹. Dette betød, at fiskerne i den inderste del af fjorden havde det bedste fiskeri.

Helten kunne også fiskes med vod eller nedgarn, men under sagen senere hen blev det sagt af fiskerne, at de foretrak bundgarnene, fordi det var mindre besværligt og gav flere fisk - altså et mere effektivt redskab.

Fiskeriet var organiseret som partsfiskeri i lag på almindeligvis tre mand i en båd om et eller flere garn. Ejerskabet af bundgarnet var delt i parter, det var sjældent, at et helt garn var ejet af en

Bundgarn, tegning i C.F. Drechsel: Vore Saltvandsfiskerier, Kbhvn. 1890.

enkelt mand. Men der var eksempler på, at f.eks. et garn blev ejet af en gårdmand med $\frac{4}{5}$ part og en tjenestekarl med $\frac{1}{5}$ part - eller at tre gårdmænd gik sammen med hver en $\frac{1}{3}$ part.

Udbyttet blev delt efter arbejdsindsats og ejerpart - f.eks. kunne gårdmandsenker have store ejerparter uden at deltage i fiskeriet, der kunne være overladt til tjenestekarle. Et af sagens vidner fortalte, at han havde lejet et garn mod at betale $\frac{2}{3}$ af fangsten til ejeren, hvilket rimeligvis har været det brugte forholdstal mellem arbejdsindsats og ejerpart. Det er rimeligt at antage, at gårdmændene havde det største udbytte af fiskeriet til dels pga. de høje ejerparter.

Prisen var på denne tid og egn 1 eller 2 skilling pr. fisk efter udbuddet efter fiskernes egen angivelse. Der var ikke nogen organiseret fiskehandel. Fiskene er enten indgået i fiskernes egen husholdning eller solgt i nærmeste omegn.

Navneforvirring

Trods forbudet blev der alligevel fisket med bundgarn, og forbudet måtte gentagne gange betydes fiskerne - uden resultat. Flere beboere af Arup og Østerild sogne ansøgte i 1796 - til stor overraskelse med samtykke af forvalter Overgaard på vegne af Berregaard - Rentekammeret om ophævelse af forbudet, men sagen var nøje undersøgt i 1781-84. Og man var ikke indstillet på at genoptage sagen.

Afslaget standsede ikke bundgarnsfiskeriet. Og Rentekammeret måtte kontaktes endnu engang på Berregaards forespørgsel. Der var navneforvirring. Den nævnte indvig består af flere afdelinger med hver sit navn, og hele indvigen kaldtes både Tømmerby- og Østerild Fjord - som samtidig undertiden blev brugt kun på bestemte dele af indvigen.

Rentekammeret måtte endnu engang den 21. jan. 1797 præcisere, at det gjaldt hele indvigen norden for en linie fra Arup Odde til Sennels Bakodde. Navneføringen kunne altså ikke bruges som smuthul for fiskerne.

Politiforhør

Heltbundgarnsfiskeriet blev stadig ikke indstillet. En beretning (afsenderen ubekendt) til herredsfogeden for Vester Han Herred - Hansen i Klim - den 11. jan. 1798 fortalte, at der var udsat heltbundgarn på Tømmerby Fjord. Den 12. jan. 1798 blev der foretaget en undersøgelsesforretning. Opgaven påhvilede herredsfogeden, som var den lokale myndighed, der på sine vegne havde sendt sin fuldmægtig Christen Lund, fordi det var tingdag. Sognefoged Christen Møller og Jens Thomsen, begge af Tømmerby, blev tilsagt som vitterlighedsvidner.

Christen Lunds fuldmagt lød på at undersøge, om der var udsat heltbundgarn imod det kongelige forbud og i så fald at konfiskere disse. Man fandt flere garn på fjorden. Til begyndelse fandt man fire hele bundgarn, og man fik endvidere opgivet ejerne af garnene af Stephen Brix af Øsløs og Christen Danielsen af Tømmerby, der var til stede på fjorden.

I Møllebugt nordøst for Vesløgsgaard var et garn nylig optaget. Nogle garn var nedfrosset i fjorden og kunne derfor ikke optages på stedet. I stedet skulle sognefogeden Christen Møller straks besøge dette, når det var muligt og derefter indberette til herredsfogeden. Og hermed var forretningen sluttet.

Dette kunne ikke tilfredsstillende hverken amtmand Ferslev i Thisted eller forvalter Overgaard på Kiølbygaard. Herredsfoged Hansen måtte gå videre, og den 1. feb. 1798 blev der for-

Tømmerby Fjord. (Kgl. danske Videnskabers Selskabs kort, 1790).

anstaltet politiforhør hos sognefoged Christen Møller i Tømmerby for at søge yderligere oplysning med indkaldte vitterlighedsvidner fra egnen.

Overgaard forestod afhøringen - dog efter amtmandens spørgsmål. Og afhøringen gik kort sagt ud på, om de vidste noget om heltbundgarnsfiskeri i Tømmerby Fjord - og om de ikke vidste, at kammerherre Berregaard var den største lodsejer.

Afhøringen bekræftede, at der blev fisket med heltbundgarn. Men det nærmere omfang var sværere at bestemme. Et vidne mente, at det for Tømmerby sogn var en 5-6 stykker, hvilket var få i forhold til det, man fandt et års tid senere. Desuden var man tilbageholdende med at angive ejerne til garne-

ne. Og fordi man havde set nogen komme til land med heltfisk, var de jo ikke nødvendigvis fisket i bundgarn.

De garn, man pga. isen havde opgivet at konfiskere den 12. jan., var i mellemtiden forsvundet. Ingen vidste, hvor de var blevet af. Sognefogeden Christen Møller, der var blevet pålagt at tage disse i forvaring, havde måttet opgive, da han ikke kunne få folk til hjælp ved optagningen.

Overgaard var selvfølgelig ikke tilfreds med de magre resultater og gik videre - om de ikke havde hørt nogle fortælle, at de fiskede med bundgarn. Et spørgsmål om, hvem der havde nægtet at hjælpe sognefogeden, blev afvist af retten trods Overgaards protester.

Øsløs- og Vesløsboerne havde også nogle bundgarn ude på fjorden, men de præcise forhold forblev uopklaret. Retten frafaldt afhøring af de indstævnedes fra Arup, og man havde tilsyneladende opgivet at trænge til bunds i sagen i denne omgang. Og protokollen refererer ikke videre i sagen for fiskesæsonen 1797-98.

Optakten

Heltbundgarnsfiskeriet blev ikke indstillet - tværtimod. Herredsfoged Hansen i Klim foretog ingen anmeldelse af fiskeriet, selv om det må have været nærmest åbenlyst.

Derimod var forvalter Overgaard meget aktiv og ville have fiskeriet stoppet. I et brev til amtmanden fortæller han, at han på hjemrejse fra Roelsgaard i Lild den 12. nov. 1798 har konstateret, at fjorden »er næsten ganske besat med heltbundgarn«, og han ønsker at herredsfogeden må »foranstalte det fornødne til overholdelse af forbuddet« - »thi det er dog skammeligt, at undersøgelser, forhør og alt skal være ganske forgæves«. Således var Overgaard den udfarende.

Men den lokale myndighed var ikke Overgaards, men herredsfogedens, og han måtte derfor en omvej ad amtmanden. Herredsfogeden foranstaltede derfor endnu et politiforhør som året før - hos sognefoged Christen Møller i Tømmerby. De indstævnedes vidner var en række beboere fra Langvad og Tømmerby. Udvælgelsen af vidner synes at have været tilfældig.

Afhøringen bekræftede, at der var udsat bundgarn. Og man fandt det nødvendigt at gøre politiforhøret mere grundigt end sidst - og fortsatte dagen efter den 16. nov. hos præsten Edvard Praem på Selbjerggaard. Flere vidner bekræftede, at der var udsat garn på fjorden, men videre kunne de ikke oplyse. Og man opgav at komme videre denne gang.

Hvad der skete den 1. dec. 1798

Den 1. dec. 1798 blev berammet som dagen, hvor øvrigheden skulle gå i aktion og foretage syns- og konfiskationsforretning på Tømmerby Fjord mod de udsatte heltbundgarn - for endelig at få stoppet ulovlighederne. Præcis, hvad der skete, og hvor voldsomt det var, er svært at afgøre, da forskellige personer selvfølgelig beskriver episoderne forskelligt.

Herredsfoged Hansen, forvalter Overgaard - som efter amtets ordre skulle påvise de ulovlige bundgarn - og 13 udtagne mænd fra Østerild sogn (på Overgaards forslag) tog på fjorden for at optage bundgarn. Mændene kunne dermed også være vidner. Man forventede ikke, at opgaven blev let. Ved amtets ordre blev der desuden rekvireret seks både fra Østerild, som man fordelte sig på.

Man gik på fjorden ved middagstid, og i begyndelsen foregik forretningen stille og roligt. De første, man mødte på fjorden - husmand Ole Jensen og gårdmand Jens Skyttes søn fra Vesløs, afleverede godvilligt deres garn efter herredsfogedens ordre. For at få alle garnene optaget i løbet af dagen skiltes bådene. Overgaard tog østerpå og herredsfogeden vesterpå.

Efter at bådene skiltes, opstod forskellige episoder rundt omkring på fjorden. Omkring herredsfogedens båd var det ret fredeligt, derimod vakte østerildboerne vrede - og især forvalter Overgaards tilstedeværelse. Fiskerne var ikke i tvivl om, hvem de betragtede som hovedmanden bag forretningen.

Værst gik det ud over en båd, besat med husmand Christen Roer, gårdmand Christen Henriksens søn Christen og gårdmand Peder Roers tjenestekarl Bertel Andersen. Disse var af Niels Jepsen af Tømmerby og Christen Hoxer af Øsløs blevet tvunget til at afligge ved nogle pæle, hvor de havde optaget tre bundgarn. Garnene var blevet dem aftvunget, dernæst var de blevet overøst med vand og truet med en ulykke. Desuden skulle Christen Pedersen have råbt til vandøserne, at de gjorde ret og - »Brug jer karle«. Vandøsningen var den eneste egentlige håndgribelighed under forretningen.

Desuden var en anden båd med Christen Haugtoft og Peder Andersen blevet aftvunget et garn med såkaldte livstrusler. Men som sagt, var det især Overgaard, der vakte vrede. Flere garn blev optaget, uden at nogen ejer viste sig. Senere mødte forvalterens båd nogle fiskere ved deres bundgarn, som de nægtede at udlevere. Rygtet var tilsyneladende gået, og en flok fiskere var taget på fjorden for redde deres garn fra konfiskationen.

Aftenen var allerede påtrængende, da forvalteren henvendte

sig til nogle fiskere, der optog garn, hvilke også disse nægtede at aflevere. Og Overgaard besluttede at vende hjemefter. På hjemturen kom han forbi Jeppe Christensen og en ukendt, der også optog garn. Herefter berettes, at Jeppe Christensen vinke- de efter flere både og råbte af fuld hals: »Kom nu - karle!«

Kort efter var forvalterens båd anholdt og omringet af seks bemandede både. Jeppe Christensen bakket op af broderen Niels Christensen, Christen Pedersen af Højstrup og Niels Hansen Heede af Øsløs spurgte, hvad ret han havde til at optage deres garn. Svaret var »efter øvrighedens ordre«, og Overgaard foreviste (ikke straks) på forlangende sin bemyndigelse.

Hannæsboerne ville ikke følge med til herredsfogeden, men vedblev at fastholde forvalterens båd. På Overgaards spørgs- mål, om de ville begå vold eller mord, angives, at Christen Pedersen rejste en åre i vejret med ansats til at slå og svarede: »Ja! - Lad os slå dem ihjel, så var vi andre også visse på at miste livet, thi ligeså gerne miste vi det ved bøddelens hånd som sul- te ihjel.« - Hvortil Jeppe Christensen tilføjede: »Lad os passe på forvalteren til en anden tid, så skal vi pudre hans paryk, såle- des han skal huske det sin livstid.«

Disse ord skulle blive udlagt som undsigelser, skældsord og livstrusler - fulgt af andre hårde ord af vred hu, som ikke er nærmere refereret. Episoden blev senere under sagen genstand for meget forskellige fortolkninger. Herefter blev Overgaard tvunget til at udlevere de konfiskerede garn, hvorefter han slap. Men hannæsboerne satte bagefter til Vejlevasen, hvor konfis- kationsfolkene efter aftale skulle samles.

Andre problemer opstod, da Niels Marcussens søn Christen og Christen Tage af Vesløs ikke ville udlevere garn til et par østerildfolk. Da solen allerede var ved at gå ned, og bådene var fyldt med garn, søgte herredsfogeden at samle bådene. På det- te tidspunkt var forvalterens båd omringet af flere andre både som ovenfor beskrevet.

Bådene samledes vesterpå ved Vejlevasen i nærheden af Tovsig på vej til Østerild, hvor de blev opsøgt af en række både med folk fra Hannæs. Først to siden flere - »en stor mængde« - som alle ville have fat på herredsfogeden. Forvalteren var et stykke foran. De nytilkomne brugte voldsomme udtryk og skældsord, men de var ellers fredelige. I øvrigt var det ikke her- redsfogeden, men Overgaard, de var ude efter. Derfor fulgte de med til Vejlevasen.

Det var da ved at blive mørkt, og der var nogen tvivl om, hvad man skulle gøre ved garnene. Stemningen var efter her-

redsfogedens udsagn, så voldsomheder ikke kunne udelukkes. Hannæsboerne protesterede mod forslaget, at de konfiskerede garn blev ført til Thy - enten Østerild eller Kiølbygaard (uden for Vester Han Herreds jurisdiktion). Et forslag om at føre garnene til Vesløgsgaard måtte også opgives, fordi det var sent på dagen.

Protesten mod at føre garnene til Thy blev gentaget af Christen Pedersen og Jeppe Christensen, som også blev anført som ordførende ved denne episode. Den eneste løsning blev derfor som herredsfogedens idé, at mændene fik garnene med ved udvælgelse af nogle ansvarlige. Efter omstændelig udvælgelse blev de konfiskerede garn udleveret til følgende: Niels Badstue og Peder Badstue af Øsløs, Niels Jepsen og Jeppe Christensen af Tømmerby, og Niels Marcussens søn Christen af Vesløs.

Holdet havde således kun fået enkelte garn med sig, og en stor del garn forblev uoptaget på fjorden. Hvorefter de samlede i sikkerhed i Østerild, hvor der skulle skrives indberetning, og de helt deles, som de fik med sig. Forretningen havde ikke stoppet bundgarnsfiskeriet, der vedblev i foråret 1799.

Ansøgning til kongen

Fiskerne reagerede straks. De såkaldte sagvoldere fra Tømmerby, Vesløs og Øsløs sogne sendte en ansøgning til kongen den 13. dec. 1798. Ansøgningen indledtes med at fortælle, at de »have hidentil været berettiget til og haft frihed til at fiske helt med bundgarn« - indtil en hr. Overgaard på Kiølbygaard ville forbyde dette.

Næste punkt ramte sagens kerne. De havde i nogle år betalt Overgaard to mark af hvert bundgarn, skønt de ikke forstod, at det var en pligt. Dertil havde de betalt Overgaard og præsten Edvard Praem på Selbjerggaard 100 rigsdaler for at skaffe fiskeriet lovliggjort, hvorved de så sig bedraget - idet Overgaard i stedet dukkede op for at konfiskere deres garn bemeldte 1. dec. Det var deres opfattelse, at Overgaard søgte at blive »enerådig derover til sin egen nytte og fordel, men derimod til vores største ruin og skade« - altså en ganske alvorlig beskyldning.

De var fattige bønder, der blot søgte at skaffe sig føden, og forbudet ville være til stor skade. Der fiskedes med over 100 bundgarn af en værdi på ca. 30 rigsdaler stykket. Fiskerne kunne ikke se nogen grund til forbud mod fiskeriet, der var til gavn og glæde, og derfor burde forbudet allernådigst ophæves af kongen.

Ansøgningen fik ingen betydning.

*Vesløsgaard, hovedbygningen.
(Foto ca. 1900).*

Anklager og kommission

Det var efter begivenhederne den 1. dec. 1798 op til amtmand Niels Ferslev i Thisted at finde en løsning. Ferslev fik efter andragende til Danske Kancelli udvirket, at der kunne føres justits sag i fiskestrid ifølge kommissorium mod hannæsboerne - for udøvet ulovligt fiskeri - og utilbørlig og opsætsig adfærd ved amtets syns- og konfiskationsforretning.

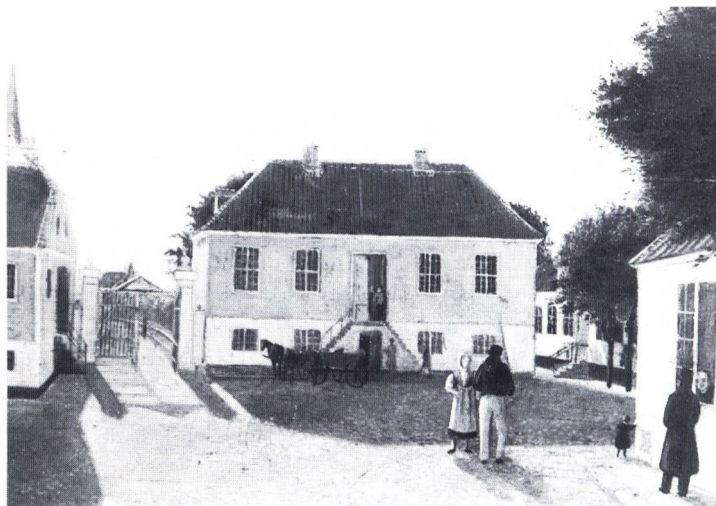
Første møde i kommissionen blev fastsat til 31. juli 1799 på rådstuen i Thisted (også kaldet tinghuset). De udpegede kommissærer var landsdommer Henrik Johan Leth til Estkier ved Viborg og by- og herredsfoged Niels Bassesen i Nibe. Befalet actor (anklager) blev prokurator Jacob Jensen fra Thisted. De indstævnedede var en række beboere fra de fire hannæssogne - og de 13 vidner fra Østerild.

Således blev det en omfattende sag, der skulle opklares, behandles og føres til doms. Man skulle søge at finde ud af, hvem, hvor mange og hvor længe forskellige personer havde haft heltbundgarn i fjorden.

Dertil kom episoderne den 1. dec. 1798. Ni personer blev anklaget for at have modsat sig at aflevere heltbundgarn til herredsfogeden og Overgaard. Niels Jensen og Christen Hoxer blev anklaget for vandøsningsepisoden.

Gårdmand Christen Pedersen af Højstrup blev særskilt anklaget for at have brugt trusler og blev sammen med gårdmand Jeppe

Storetorv i Thisted med den gamle rådstue eller tinghus ca. 1840 af ukendt kunstner. Under trappen op til hovedindgangen ses indgangen til arresten og et hestekøretøj. Billedet fortæller ikke, om der netop er ført en fange i arresten.

Christensen af Tømmerby, hans broder Niels Christensen og Niels Hansen Heede af Øsløs anklaget for såvel deres usømmelige forhold mod herredsfogeden som for at have overfaldet forvalter Overgaard og de medfarende fra Østerild med undsigelser, trusler og skældsord med videre fornærmeligt. Disse fire - og især Christen Pedersen og Jeppe Christensen - blev trukket frem som formænd eller ophavsmænd for hannæsboerne.

1. kommissionsmøde

Kommissionen var ikke på bar bund, da den trådte sammen 31. juli 1799. Herredsfoged Hansen havde afgivet skriftlig beretning. Forvalter Overgaard havde gjort det samme, desuden indgik en beretning om hændelserne underskrevet af de 13 østerildboer, hvilket senere skulle afsløres af være forfattet af Overgaard. Dette ensidige udgangspunkt kom til at præge sagen.

Indkaldelsen af tingsvidner var omfattende: 27 personer af Tømmerby, to af Frøstrup, fire af Højstrup, to af Skadhauge, 18 af Vesløs, 24 af Øsløs og 17 af Arup. Så det var nærmest en sag mod hele egnen.

Beretningen fra de 13 østerildfolk gentog det samme hændelsesforløb, der var fremsat af herredsfogeden og forvalteren, med tilføjelse af flere navne på de genstridige.

Herefter fremlagde actor Jensen sine spørgsmål (qvæstioner) til de indkaldte vidner. Spørgsmålene gik på flere ledder: Dels hvem og hvor mange der havde fisket med heltbundgarn, hvem der var til stede på fjorden den 1. dec. 1798 med bekræf-

telse af navnene på de personer, man allerede havde, bekræftelse eller afkræftelse af de refererede episoder - bl.a. ved at nægte at udlevere bundgarn til konfiskation - dels episoden med fornærmelsen af forvalter Overgaard, der var blevet kaldt røver, kanalje, skælm, bedrager og voldsmænd med bekræftelse af voldstruslerne, vandøsningsepisoden, hvor mange bundgarn der blev stående, og hvem ejerne til disse var, om ikke Christen Pedersen, Jeppe Christensen, Niels Christensen og Niels Hansen Heede var formænd eller ophavsmænd - og til sidst hvem der stadig havde bundgarn udsat efter nævnte 1. dec.

51 sagsøgte personer fra Tømmerby, Øsløs og Vesløs havde klogeligt skaffet sig en sagfører, som retten måtte acceptere. Prokurator Visti Søndergaard fra Lundbeck fremstod herefter med et indlæg fra nogle af de sagsøgte. Indlægget protesterede først mod beretningen fra de 13 østerildboer, der jo var impliceret i sagen, desuden kunne denne ikke beediges efter loven, da den var skrevet og formodentlig også forfattet af Overgaard. Altså en påpejning af, at Overgaard ikke var en uvildig part i sagen.

Næste del bedyrede, at forbudet var dem ubekendt med henvisning til tilladelsen fra 1750, hvilket kunne bevises. 1750-tilladelsen kunne bruges til at sige, at heltbundgarnsfiskeriet var en ældgammel ret. Og dermed rejse tvivl om det rimelige i et forbud. Hannæsboerne kunne ikke se, at fiskeriet var kongen, landet eller nogen til skade eller fornærmelse, derimod var det til stor gavn og fordel. Men kommissionen var samlet for at dømme efter loven - og ikke for at ændre den. Dette var afgjort i 1784.

Beskyldningen om utilbørlig og opsætsig adfærd blev også afvist. Men selvfølgelig var de kun »enfoldige bønder«, der ikke var gode til »sminkede opskruede ord og talemåder«. Herved fik han påpeget, at de tilspidsede episoder sagtens kunne opfattes forskelligt.

Efter prokurator Søndergaard kom endnu et uventet forsvar for fiskerne. Præsten Edvard Praem på Selbjerggaard havde sendt et skriftligt indlæg. Fæstebønderne på Praems gods i Tømmerby havde nok haft bundgarn på fjorden, men ikke heltbundgarn. Og de havde ikke allermindste del i modstanden ved konfiskationen, hvorfor sagen mod dem burde opgives. Desuden påtog præsten sig at udrede, hvad de måtte blive idømt.

Herefter blev de 13 østerildboer taget i ed. Den påfølgende afhøring bekræftede, hvad der engang var kommet frem.

Hvorpå Søndergaard måtte protestere mod afhøringen, idet han mente, spørgsmålene lagde vidnerne ordene i munden - flere kunne besvares med et »ja« eller »nej«, desuden ønskede han vidnerne afhørt separat. Det var da langt ud på eftermiddagen. Og mødet blev derfor udsat til næste dag den 1. aug. 1799.

Kommissionens anden dag: De 13 østerildboer kunne straks fra mødets indledning tages i afhøring på actors spørgsmål, hvilket ikke affødte egentligt nyt. Derimod fremsatte Søndergaard contra-qvæstioner, som rakte ud over anklagerne. Spørgsmålene var, om vidnerne var fæstere eller tjenende på Kiølbygaards gods? - om forvalter Overgaard havde skrevet indberetningen? - om der var helt i garnene? - og om de havde fået betaling for at følge med på forretningen?

Flere af østerildboerne - men ikke alle - var fæstere på Kiølbygaard, men som helhed må man sige, at Overgaard havde brugt sine egne fæstebønder som medhjælpere. Mht. indberetningen blev det sagt, at »forvalter Overgaard havde skrevet efter deres tilsigelse omspurgt indberetning i overværelse af herredsfoged Hansen på Kiølbygaard«, hvorefter de selv havde underskrevet - østerildboerne var ikke uvildige parter i sagen. De havde ikke fået betaling, men de havde dog delt de helt, der var i garnene.

Afhøringen af østerildboerne bragte ikke meget nyt. Derefter var det meningen at afhøre folk fra de anklagede sogne, men en stor del af disse var ikke mødt. I stedet var der indleveret en meddelelse, der fortalte, at de boede over to mil fra kommissionsstedet - og derfor ikke var forpligtet til at møde. Der måtte derpå udtages en ny stævning, altså indtil videre udsat!

Arrestation

Det første møde var tilstrækkeligt til, at actor Jensen fandt grundlag for arrestationer, selv om det ikke havde været behandlet. Af herredsfogeden begærede han den 2. aug. 1799 de to personer Jeppe Christensen af Tømmerby og Christen Pedersen af Højstrup arresteret.

Begrundelsen lød: »At de var påvidnet så store forbrydelser, at der nødvendig må gå dom over dem til korporlig straf.« Christen Pedersen blev arresteret og hensat i Thisted Arresthus, medens Jeppe Christensen undveg og ikke siden var at finde på sin bopæl. Pedersen sad stadig i arresten, da det andet møde blev indledt, hvilket betød frihedsberøvelse og forsømmelse af gård og familie i over fire måneder uden dom.

Fire vesløsboer tilbød den 14. sept. 1799 Jensen at gå i borgen for de to arrestanter og garantere for deres tilstedeblivelse, hvilket Jensen afslog. Begrundelsen var ganske kort, at han ikke kendte de fire mænds »suffisance« (pålidelighed), og ikke heller troede han, at kaution »i sådant tilfælde kan finde sted«.

Måske under indtryk af arrestationen sendte flere af hannæsboerne via prokurator Søndergaard en ansøgning til kongen den 27. sept. 1799 om, at sagen skulle aflyses - for ikke at »ødelægges med bekostelige og vidtløftige rettergangs trætter«, hvilket heller ikke fik betydning.

Hannæsboerne sagde i ansøgningen, at de indså tydeligt at have forset sig og ikke kunne undgå straf. Men »moralitetens domstol« ville frikende dem. Desuden var de »fattige og enfoldige«. Derfor ønskede de, at sagen måtte indstilles - mod at de betalte en pengemulkt, fastsat af kongen. Ligesom de ønskede, at forbudet mod bundgarnsfiskeriet måtte blive ophævet.

2. kommissionsmøde

Sagen blev genoptaget den 16. dec. 1799 med de samme personer. Anklagerne mod hannæsboerne var de samme med enkelte tilføjelser. Desuden blev der indkaldt vidner indtil fire mil fra kommissionsstedet. Herefter blev det konstateret, at bundgarnsfiskeriet var blevet fortsat i foråret 1799 efter konfiskationsforretningen.

Det var planen af afhøre alle de involverede fra Hannæs og derigennem opklare det fulde omfang - altså hvem og hvor mange der havde fisket med heltbundgarn. Denne gang blev der afsat fem dage til afhøringen af de 50 indstævnedede vidner.

Actor Jensens spørgsmål var næsten magen til dem, som var fremsat på første møde. Hovedopgaven var således stadig væk at opklare, hvem der havde fisket med bundgarn - hvad der var foregået den 1. dec. 1778, og hvem der var formænd eller anførere for ulovlighederne, som det var actors opgave at bevise.

Herefter var det prokurator Søndergaard. Som det første ønskede han sagen udsat, til ansøgningen til kongen om at stoppe sagen var besvaret, hvilket blev afslået. Næste punkt var protest mod arrestationen af Christen Pedersen, som Søndergaard kaldte »en ubehagelig katastrofe«, der var sket uden kommissionens »for vidende og decision«. Søndergaard mente ikke, at Jensen var »alvidende og ufejlbarlig«, så han kunne begrunde anholdelsen med en forventet straf uden om kommissionen.

Christen Pedersen var blevet syg i arresten - fordi han var

tvunget til at forsømme gård og familie. Det sidste gjaldt også den undvegne Jeppe Christensen. Efter Søndergaards mening var der ikke tvivl om, at arrestationen var en personlig hævn og desuden ulovlig. Arrestanterne var »meget skikkelige, agtede og redelige mænd«, og der var ikke noget at befrygte, som kunne begrunde arrestationen. Desuden var det kun ord, som var faldet den 1. dec. 1798 - og det slet ikke, som Overgaards vidner havde refereret.

Kommissionen så sig ikke kompetent til at hæve arrestationen, ligesom den heller ikke kunne udsætte sagen, til der var kommet svar på den kongelige ansøgning.

Søndergaard tog dernæst fat på spørgsmålet om et forsvar for Christen Pedersen, da han som arrestant burde have en offentlig beskikket forsvarer, hvilket Søndergaard ikke kunne påtage sig, idet sagen med arrestationen stillede sig anderledes. Kommissionen var forpligtet til at stille forsvarer, hvilket man så pålagde Søndergaard dagen efter.

Afhøringen af hannæsboerne gav - til forskel fra østerildboerne - flere resultater mht. opklaringen, og der blev tilsyneladende ikke dækket over noget. Heller ikke, at der var blevet fisket med næsten ligeså mange garn i foråret 1799. Derimod var det tyndt mht. episoderne. Actors spørgsmål indeholdt ikke noget egentlig nyt. Hensigten var stadig at bevise de rejste anklager. Derimod mødte Søndergaard med en række helt nye spørgsmål. Spørgsmålene handlede dels om yderligere opklaring af de forskellige episoder - f.eks. hvad der helt præcis blev sagt, og hvorvidt Overgaard havde brugt »adskillige påskud«, inden han ville vise amtets ordre, hvilket senere blev bekræftet.

Det 18. spørgsmål var interessant mht. de forskellige interesser i sagen: »Har hr. forvalter Overgaard på Kiølbyegaard i en del år siden 1784 og hvor mange taget stadepenge af en stor del af de i bemeldte Tømmerby Fjord udsatte heltbundgarn, og hvor meget af hver garn årligt, og har fiskerne ikke derforuden givet røget helt, som han påstod som en rettighed?« - Hermed rejstes alvorlige beskyldninger mod Overgaard. Dertil blev der desuden spurgt som nr. 19, om ikke Overgaard havde modtaget 100 rigsdaler af fiskerne og dermed lovet dem tilladelse til at fiske med heltbundgarn som tilforn.

Søndergaards sidste spørgsmål omhandlede endnu engang rimeligheden ved forbudet, f.eks. om det var vidnerne bekendt, at der, når fiskeriet var indstillet, var drevet en stor del døde helt i land.

Disse sidste spørgsmål blev af actor straks afvist som ufor-

skrevne og »aldeles uden for kommissoriet«. Kommissærerne besluttede at afvise spørgsmålene nr. 18 og 19 - som kunne præjudicere. Under afhøringen viste det sig senere, at nogle vidner alligevel bekræftede disse spørgsmål.

Hermed var den første mødedag blevet til langt ud på aftenen, og kommissionen blev udsat til næste morgen - den 17. dec. 1799. Ligesom dagen før gav det resultater mht. opklaringen af, hvem og hvor mange der havde fisket med bundgarn, medens det var mere sparsomt mht. opklaringen af de forskellige episoder.

Vidnet Niels Christensen af Tømmerby erindrede, at der i 1784, hvor der ikke fiskedes med bundgarn, »kom døde helt i land i 100de læs vis«, hvorfor man måtte rydde stranden pga. »den skadelige stank«. Dette år var fjorden islagt indtil påske.

Det næste vidne Christen Erichsen af Højstrup blev bl.a. spurgt om, hvad der blev sagt mellem Jeppe Christensen og Overgaard. Christensen skulle have sagt: - »at i fjor havde han fået 100 rigsdaler, men i år skulle han have sin paryk pudret«. Beløbet skulle angiveligt være for at få fiskeriet lovliggjort, hvilket senere blev gentaget af andre vidner. Overgaards tvivlsomme rolle synes at være blevet bekræftet.

Søndergaard modtog dernæst ordre til at være forsvarer for Christen Pedersen. Hermed var man klar til at modtage arrestantens forklaring. Christen Pedersen bekræftede i hovedtrækkene hændelsesforløbet, men han benægtede at have brugt »trusler, skældsord eller noget andet fornærmeligt imod forvalteren«. Derimod bekræftede han som de fleste vidner at have fisket med heltbundgarn. - Og mødet var slut for denne dag, men fortsatte den 18. dec. 1799.

Det andet kommissionsmødes tredje dag begyndte efter planen med afhøring af vesløsboerne, hvilket frembragte flere navne. Dagens afhøringer bragte ikke noget afgørende nyt - og man fortsatte den 19. dec. 1799, hvor det var øsløsboernes tur.

Afhøringen af øsløsboerne fulgte samme mønster. Man lagde ikke skjul på, hvem der havde drevet bundgarnsfiskeri, hvilket måske kan tyde på en fælles beslutning om at tage straffen til sammen. Og som de foregående afviste man, at der var foregået voldsomheder.

Hidtil var der ikke fremkommet noget fra arupboerne, som ikke havde antaget nogen sagfører. I stedet havde de skrevet et indlæg. Indlægget indledtes med en offentlig tilståelse af, at de havde forset sig mod det kongelige forbud, hvilket skyldtes trang til den gode spise. De ville ikke have en sagfører, men

overlod det til kommissionen at dømme deres tilståede skyld - med mildhed og uden at sagen blev for vidtløftig. Herefter fulgte en liste over dem, der havde fisket med bundgarn. Og actor frafaldt afhøringen af arupboerne. Arupboerne fulgte altså ikke de øvrige sogne. Indlægget blev senere fremlagt af Jensen som et bevis.

Herefter fulgte en gennemgang af ejerskabet til de bundgarn, som var i kommissionens besiddelse. Til slut blev Christen Pedersen løsladt mod kaution og borgens beviser, som Søndergaard stillede for ham og den undvegne Jeppe Christensen. Og hermed var tingsvidnet afsluttet.

Indhentning af skudsmål

Actor Jensen foretog i februar 1800 en omfattende brevveksling med præsterne i sognene for at indhente skudsmål om de tiltaltes personlige forhold.

Sognepræst Ole Praem til Øsløs, Vesløs og Arup sogne havde ikke noget særligt at sige: »I stilhed og rolighed har de på lovlig måde hidtil tjent for deres brød«. Det samme gjaldt sognepræst Edvard Praem til Tømmerby og Lild sogne, der heller ikke havde noget særligt at sige sognebørnene på. De indhentede skudsmål gav ikke noget at tilføje - men bekræftede, at der var tale om almindelige bønder, hvis økonomiske forhold måske nok var mådelige i flere tilfælde.

3. kommissionsmøde

Den 31. marts 1800 mødtes kommissionen for tredje gang for at udtage dom. Afhøringerne havde afsløret en fem stykker, der havde drevet ulovlig fiskeri, som ikke havde været indstævnet før, men som kom med denne gang. De rejste anklager var stadig uændrede.

Første punkt var afhøring af de nyindstævnede. Og herefter fulgte den sædvanlige procedure med qvæstioner og contraqvæstioner. Jensens spørgsmål gik på at opklare, hvorvidt de nyindstævnede også havde drevet det ulovlige fiskeri, hvilket blev bekræftet i hovedtrækkene.

Der kunne ikke presses mere ud af fortsat vidneafhøring, og næste punkt var actors såkaldte »deduktions indlæg«. Jensens dom var ikke mild. Efter loven af 1784 straffedes overtrædelse med konfiskation, dertil mente Jensen, at de skulle betale en bøde pr. garn svarende til dettes værdi, som skulle gå til sognenes fattige. Ved fremlæggelse af tingsvidner og dokumenter mente Jensen, at ulovlighederne var »tydelig oplyst, bevist og

demonstreret« mht. hvem der havde brugt heltbundgarn. Og dette gjaldt også episoderne den 1. dec. 1798.

Episoderne var så grundigt bevist, at tonen i indlægget var skærpet i forhold til anklagerne. Overgaard var f.eks. blevet overfaldet »med livstrusler, mange og adskillige ærerørige ord, og opløftede knyttede næver, alt af vred hu tvang de ham ...« - osv. Og Christen Pedersen skulle have sagt: »Lad os slå forvalter Overgaard ihjel.«

Det var altså »voldsomheder og lovstridige handlinger«, hvilket ikke var blevet bekræftet af den omfattende vidneafhøring - tværtimod. Måske skyldtes den skærpede tone, at sagen ikke var gået som forventet. Dommen måtte efter Jensens mening blive »anselige pengemulker«. Bøden blev foreslået som 30 rigsdaler pr. bundgarn, som derefter skulle fordeles efter ejerparten, og Jensen fremsatte en lang liste, hvor bødestørrelsen var specificeret for alle de næsten 100 mennesker. De, som havde modsat sig konfiskationen, skulle betale nogle større bøder. Christen Pedersen skulle idømmes voldsbøder - have sin boslod forbrudt og hensættes til otte års fæstningsarbejde. Jensen hævdede nu, at der var et komplot. Desuden skulle Christen Pedersen betale alle omkostningerne ved arresten.

Den anden påståede leder, Jeppe Christensen, skulle ligeledes betale voldsbøder - have sin boslod forbrudt og hensættes til otte års fæstningsarbejde. Og også han skulle betale omkostningerne til den arrest, som han undveg.

Niels Christensen af Tømmerby og Niels Hansen Heede af Øsløs skulle også betale en forhøjet bøde - samt have deres boslod forbrudt og hensættes til forbedring i Viborg Tugthus i et eller to år, fordi de havde deltaget i voldsomhederne og truet forvalter Overgaard.

Til slut skulle alle de sagsøgte fra Hannæs betale alle omkostninger ved den omfattende kommissionssag. Jensens opfattelse af sagen var ikke røkket - tværtimod.

Endnu et skriftligt indlæg fremkom. Sognepræst Praem var jævnfør sit tidligere indlæg indstævnet til at lide dom på vegne af sine fæstebønder. Praem protesterede nu. En betingelse, for at han ville betale sine fæsteres bøder, var at sagen mod dem blev opgivet. Og dette var ikke sket, hvormed den givne kautiøn faldt bort. Hvis han alligevel blev pålagt ansvar, ville det blive påtalt. Hermed var sognepræsten ganske behændigt ude af sagen.

Mere kunne man ikke nå denne dag, og den endelige doms-

afsigelse blev udsat til 26. maj 1800. Herved kunne Søndergaard forberede et svar på Jensens hårde domsbegæring.

Dommen

Med en vis spænding afventede man kommissærerne Leth og Bassesens dom, der blev fremlagt punkt for punkt: Lovens udgangspunkt var, at ulovligt heltfiskeri blev straffet med garnenes konfiskation, men omstændighederne var skærpet, idet herredsfogeden blev forhindret i at udføre sin forretning. Derfor måtte der efter deres skøn findes en anden straf, hvor de henviste til lovens almindelige straf for fiskeri med ulovlig redsel.

Mht. episoderne ville kommissærerne heller ikke bestride, at syv personer alle af Tømmerby havde nægtet at udlevere deres garn. Men Overgaard havde ikke legitimeret sin kompetence dertil, som han skulle efter plakaten.

Ovenstående gjaldt også næste punkt. Mht. de påståede livstrusler, som Christen Pedersen skulle have fremsat, sagde de: »Hvori disse trusler have bestået er ikke oplyst,« hvilket ikke var ligegyldigt. Når folkene kom i affekt, kunne man »udtyde ord til trusler på livet, som for den kolde dommer ingenlunde kunne tillægges slig betydning«. Endelig kunne Overgaard ikke ses som en uvildig part.

Dog kunne ikke alt siges til Christen Pedersens undskyldning. Han havde tvunget Overgaards medfølgere til at tilbagelevere ham konfiskerede garn. Dette var en overtrædelse af lovens paragraf - »gribe til værge mod fogeden uden at skade«, hvorfor Christen Pedersen idømtes en bøde på 60 lod sølv.

De såkaldte livstrusler var fremsat af Jeppe Christensen, Niels Christensen, Christen Pedersen og Niels Hansen Heede. Kommissærerne mente, at de fire mænd utvivlsomt havde været opbragte, hvilket dels skyldtes, at de forestillede sig »nærings- og velfærdstab«.

Der var ingen undskyldning, men alligevel syntes kommissærerne, at actors påstand var for hård, idet det ikke var kommet til håndgribeligheder - »ikke med nogen virkende handling har geleidet deres trusler«. Loven skelnede mellem »virkelige og befrygtede voldsomheder«, hvilket retten ønskede at følge. »Livstruslerne« blev derfor takseret til en bøde på 10 lod sølv pr. mand. Men samtidig havde de jo tiltvunget sig et konfiskeret garn. Derfor blev Jeppe Christensen, Niels Christensen og Niels Hansen Heede også idømt at betale 60 lod sølv oveni - altså i alt 70 lod sølv for hver af de fire mænd. Det var fra

Jensens og Overgaards side en tydelig bestræbelse at finde og få dømt nogle ophavsmænd eller formænd. Kommissærerne fandt ikke dette punkt bevist, og ingen blev derfor dømt derfor. Desuden blev tiltalen mod Christen Slette for at have opholdt herredsfogedens båd frafaldet.

Actors påstand, at arrestanterne skulle betale udgifterne derved, fik heller ikke tilslutning, idet kommissærerne fandt det uden for deres kompetence. Dette betød faktisk, at arrestationen kom til at stå på Jensens egen regning.

Kommissærerne fandt således episoderne meget mindre voldsomme end de rejste anklager. Derimod var et omfattende ulovligt heltbundgarnsfiskeri bevist - og skulle dermed dømmes.

Actor havde begæret, at omkostningerne ved den efterhånden omfattende sag skulle betales og udlignes på de dømte, hvilket fik kommissærernes tilslutning. Regningen blev på i alt 702 rigsdaler, og dermed blev en anselig sum pålagt hannæsboerne. Hertil kom bøderne. Det var besluttet at skelne ved 1. dec. 1798 - før og efter. De, der ikke havde indstillet fiskeriet efter denne dato, skulle betale dobbelte bøder.

13 anklagede blev helt frikendt. Hovedanklagen var ulovligt fiskeri, men dommen blev selektiv - efter hvor villigt man havde opgivet fiskeriet. 10 personer blev idømt en bøde på 20 rigsdaler til sognets fattige - de fleste fra Vesløs. En anselig bøde på 60 rigsdaler blev tilkendt 23 personer af Tømmerby, to af Frøstrup, fire af Højstrup, to af Skadhauge, 21 af Øsløs og 15 af Arup.

Hermed var sammenlagt 77 hannæsboer dømt for ikke at rette sig efter hans kongelige majestæts love. Dertil mistede de indtægten fra det gode fiskeri.

En mild dom var det dog i betragtning af, at der var igangsat en stor kommissionssag for at tage beslutningen, og der havde været lagt op til meget hårdere domme. Kommissærerne havde på smukkeste vis foretaget et kompromis, men konflikten var ikke løst. Hannæsboerne måtte opgive fiskeriet. Og Overgaard havde nået sit mål.

Efterspil

Hannæsboerne søgte gentagne gange om genoptagelse af bundgarnsfiskeriet. Og de fik efterhånden støtte af amtet, der kunne se det forfejlede i forbudet⁵. Den nyudnævnte amtmand i Thisted - Gerhard Faye - tog hånd om sagen. Sammen med herredsfogeden berejste han i efteråret 1806 hele området

*Amtmand i Thisted amt
1805-1842, Gerhard Faye,
buste i Thisted Plantage.*

omkring fjorden for at gøre sig bekendt med forholdene. Resultatet blev en detaljeret gennemgang af fiskeriet sammen med en plan, der var tilstillet Rentekammeret⁶.

Faye mente, at bundgarnet havde fortrin for andre redskaber mht. effektivitet osv. Hovedargumentet imod bundgarnene, at det udelukkede de fattige fra at deltage, var mere kompliceret, idet det også handlede om staderettigheder og om adgang til fjorden⁷. Men det var ifølge Faye ikke umuligt at finde en ordning.

Men ikke før i 1810 kunne Faye udarbejde et reglement⁸. Dette skulle sikre, at de fattige også fik del i udbyttet, hvilket kunne ske ved, at fiskerlagene blev sammensat af både gårdmænd, husmænd, tjenestefolk mv., og ved at den høje ejerpart blev nedsat. Omsider kom der ordnede forhold, og heltfiskeriet fik et uventet opsving, så længe det varede. Vesterhavet brød i 1825 over Aggertangen, hvilket øgede saltindholdet i fjorden. Og dermed forsvandt det rige heltfiskeri.

Kildemateriale

Kommissionsprotokoller i sagen mod en del af beboerne i Tømmerby, Vesløs, Øsløs og Arup sogne. 1799-1800.

Holger Rasmussen: Limfjordsfiskeriet før 1825. Sædvane og centraldirigering. Nationalmuseet 1968 s.235-248.

Else Elling: Kiølbyegaard, i Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1988 s.53-62

Noter

Ifald andet ikke er nævnt, er kommissionsprotokollerne benyttet som kildemateriale.

(1) Bent J. Muus: Europas Ferskvandsfisk, 1978. s.72-74

(2) Else Elling, 1988 s.56

(3) Holger Rasmussen, 1968 s.235-236

(4) Holger Rasmussen, 1968 s.239

(5) Holger Rasmussen, 1968 s.236

(6) Holger Rasmussen, 1968 s.236-238

(7) Holger Rasmussen, 1968 s.239

(8) Holger Rasmussen, 1968 s.242

P. Kjeldgaards Ølbryggeri

- et landbryggeri omkring århundredskiftet

Af Michael Binderup

Anden del: Det nye bryggeri

Michael Binderup
f. 1968 i Fjerritslev.
Cand.scient.adm. Fuldmægtig
ved Aalborg Kommune.

Resumé af artiklens første del:
Første del af artiklen blev bragt i *Han Herred Bogen* 1996. Den handler om det gamle hvidtølsbryggeri »Fremad«, som havde til huse i lejede lokaler i Søndergade fra 1885 til 1897. Peder Kjeldgaard Andersen fra Manstrup overtog i 1887 lejemålet efter den polskfødte brygger Peter Bauer, der ikke rigtig havde heldet med sig. Kort tid efter giftede han sig med sin husbestyrerinde, Kirsten Kathrine Olsen fra Hassig ved Skræm. De fik børnene Kirsten og Anders. Der blev hurtigt sat skik på tingene, og Kjeldgaard oparbejdede en god forretning bestående af ølbryggeri, maltgøveri og ølhandel. Ejendommen, hvor bryggeriet var indrettet, blev imidlertid solgt, og familien Kjeldgaard måtte i 1896 til at se sig om efter et nyt sted at brygge og bo.

En stor beslutning

Kort tid herefter døde dyrlæge Hansen, og hans hus blev sat til salg¹. Det var en oplagt mulighed for Kjeldgaard. Ejendommen lå godt placeret, lige på den anden side af vejen, nord for grunden, hvor bryggeriet »Fremad« havde til huse.

Kjeldgaard orienterede sig om prisen, men ville lige snakke tingene igennem med sin kone, inden han gjorde noget forhas-tet. Men da Kjeldgaard ville meddele, at han havde besluttet sig for at købe, var ejendommen solgt til gæstgiver Laursen, der netop havde overdraget Fjerritslev Kro til sin søn.

Rygtet om, at Kjeldgaard snart ville stå uden lokaler til sin virksomhed, nåede også uden for sognet. I januar 1897 modtog han et brev fra P. Møller, Torslev, som var indehaver af et bryggeri samme sted. Han tilbød, at Kjeldgaard kunne overtage dette bryggeri »... paa gode Betingelser, enten i Forpagtning eller til Kjøbs ...«. ²

1. Nuværende Vestergade 2
2. Bryggerimuseets arkiv

Kjeldgaard afslog tilbuddet, men inden længe dukkede en ny mulighed op. Og den 15. april 1897 kunne han underskrive en købekontrakt med postmester Frederik Poulsen om køb af to parceller fra grunden, hvor posthuset lå.⁴ Prisen var ikke mindre end 7.000 kroner. Skriver syv tusinde kroner. Postmesteren krævede da også, at tre gårdmænd kautionserede for beløbet. Kjeldgaard kunne ikke overtale mere end to - Søren Andreas Sørensen, Fjerritslev, og Jens Madsen Jacobsen, Dromshave. Som den tredje kautionist måtte postmesteren derfor sige god for karetmager og manufakturhandler P.K. Sørensen, Fjerritslev.

Da det gik op for folk, at Kjeldgaard havde valgt at opføre et helt nyt bryggeri, kan det nok være, at der blev noget at snakke om i de små Fjerritslev-hjem. Det forlød, at beboelsen skulle være i to etager, at malteriet ville få tre maltlofter, og at

En brevveksling med sognerådet

Selv om folk rystede på hovedet over Kjeldgaards byggeplaner, var der almindelig anerkendelse af det, han havde udrettet i det gamle bryggeri. Det var en udbredt opfattelse, at Kjeldgaard havde oparbejdet en ganske givtig forretning.

Det ses bl.a. af, at sognerådet ikke var villig til at imødekomme Kjeldgaard, da han kort før opførelsen af det nye bryggeri klagede over skatteligningen. I brevet til sognerådet sammenlignede Kjeldgaard sig bl.a. med rådets formand, gårdejer Jens Haugaard, der var sat til nogenlunde det samme i skat, og Kjeldgaard forlangte derfor skatten nedsat til det halve: »Jeg begyndte her i Byen for Cirka 8 Aar siden, men aldeles uden Formue, og om jeg i Dag er ejer af noget naar jeg faar Alt Opgjort, det står ikke i min Magt at Konstantere,« skrev Kjeldgaard blandt andet. Sognerådet svarede, at man ikke fandt grund til at nedsætte skatten, »... da De foruden Deres indbringende Bedrift - Ølbryggeri og Maltgøveri - menes at have gjort en meget fordelagtig Ejendomshandel«.

hele byggeriet ville blive med fuld kælder. Noget lignende sås ikke i miles omkreds.

4. Posthuset var indtil 1913 placeret over for kroen, på grunden hvortil mejeriet »Dalhøj« senere blev flyttet.

Det nye bryggeri bliver opført

Før byggeriet kunne komme i gang, skulle grunden ryddes for træer og buske. Herefter blev pladsen fyldt op med jord og sten, som blev hentet på Gøttrup Rimme.

Så skulle der bygges. Kjeldgaard indhentede tilbud, men det stod hurtigt klart, at opgaven var for stor til, at de lokale håndværkere kunne klare den alene. Muremester Højstrup fra Løgstør måtte hidkaldes for at bygge forhuset, mens sidehuset - dvs. bryggeri og malteri - blev opført af muremester Hermansen, der boede syd for Aagaard Skov. Tømrerarbejdet blev udført af tømrermester Martinus Kjeldgaard, Løgstør, og snedker Nielsen, Fjerritslev, mens malermester Sørensen fra Aggersund fik malerentreprisen. Fra Fjerritslev deltog også jernstøber Jørgensen og blikkenslager Hornum, der lagde skifertag på forhuset.

Byggeriet er formentlig blevet påbegyndt først på sommeren 1897. På Kirsten Kjeldgaards fødselsdag den 12. juli blev fødselsdagsselskabet sendt over på byggepladsen for at lege. Sidst på året stod forhuset færdigt, så i julen 1897 kunne familien flytte ind. Selve bryggeriet blev sandsynligvis taget i brug i begyndelsen af 1898.

Hele herligheden løb op i omkring 50.000 kroner, inden det stod færdigt i løbet af 1898 - en formidabel sum i 1890'ernes Fjerritslev!

Bryggeriets indretning

Alle bygningerne blev opført i røde teglsten, fra et teglværk i Klim. Døre, vinduer, porte og andet træværk blev malet i en mørkegrøn farve.

Forhuset blev opført helt ude ved Aalborg-Thisted landevejen. Under huset blev der indrettet gærings- og lagerkældre. I stueetagen var der hele tre indgange fra gaden. Mod øst lå butikken, hvorfra der var adgang til lagerkælderen gennem en lem i gulvet. Herfra kunne man så hente varerne op i butikken eller løfte øltønderne ud gennem en åbning i gavlen. Bag butikken var der kontor og folkestue.

Mod vest blev der indrettet butikslokale, som blev lejet ud. Den første lejer var en cykelmekaniker. Han havde både butik og værksted i Kjeldgaards ejendom. Fra den midterste indgang førte en trappe op til privaten på første sal. Her var der tre stuer, et soveværelse, et værelse og to køkkener. Man lejede i starten nogle af rummene ud, men familien Kjeldgaard overtog hurtigt hele førstesalen.

Forhuset med butikken til højre og indgang til privaten midtfor. Til venstre ses gavlen på Vestergade 2. I baggrunden ses sidehuset med bryggeri og malteri samt "stalden". Billedet afslører i øvrigt, at man på dette tidspunkt havde fået både gadelys og telefon.

Fra venstre er det fru Kirsten Kathrine Kjeldgaard, ølhunden Thor, brygger Lars Olsen samt bryggerkarl Mourits Mouritsen. Vognen er læstet med bryggeriets eget hvidtøl i ankre samt kasser med bajersk øl på flasker. Hesten til højre bed Fillip.

(Postkort fra 1910. Fotograf: formentlig Chr. Petersen, Fjerritslev).

Endelig blev der indrettet et par værelser på loftet. De blev lejet ud i starten, men senere brugt som gæsteværelse og pulterkammer. Loftsrummet brugte man til opbevaring af tørv.

Forhuset blev forbundet med bryggeriet med en smal mellembygning, hvor der var værksted og karlekammer. I mellembygningens kælder var der skyllerum. Her blev der indmuret en gruekedel, som man brugte, når der skulle varmes vand til rengøring af tønder, flasker og redskaber, der blev brugt i bryggeriet.

I den store sidebygning blev der indrettet bryggeri og malteri i tre etager. Kjeldgaard medbragte kedler, kar, svalebakker og andet inventar fra det gamle bryggeri. To kobberkedler på henholdsvis 500 liter og 1.000 liter med muret kappe og indfyrringsluger blev placeret i kælderniveau, mens svalebakkerne af zink og træ blev anbragt på jernbjælker i første sals højde. Af fast inventar var der ifølge forsikringspapirerne desuden fem bryggerkar i træ, et kar af zink, tre karstole, en kobberpumpe, en køler af forzinkede kobberrør samt en trykpumpe.

I bryggerilokalet blev også den store maltkølle muret op. Maltkøllen, som Kjeldgaard fik bygget, var et firkantet tårn i

tre etager med en ovn i bunden og to riste længere oppe, hvor malten kunne tørre.

Fra bryggerilokalet var der adgang til det store malteri med maltkælder og maltlofter i tre etager. I kælderen blev der opmuret to støbekar, hvor malten skulle stå i blød. Malteriet var desuden forsynet med hejseværk og maltkammer til opbevaring af den færdige malt.

Vinkelret på sidehuset blev der mod øst opført en lav bygning kaldet »stalden«. Den var ligesom bryggeribygningen opført i røde teglsten og forsynet med tag af tagpap. I den vestlige ende af bygningen var der en to-fløjet port, der førte ind til et vognskur beregnet for bryggeriets fladvogn. Øst herfor blev der indrettet en stald, der foruden et lokum havde plads til et par heste, en ko, nogle grise og en del høns. For ligesom i det gamle bryggeri hørte der også et lille »landeri« til virksomheden. Blandt andet kærnedede fru Kjeldgaard selv smør, indtil man solgte den sidste ko omkring 1906. Grisene blev fedet op og herefter slagtet, mens hestene blev brugt som trækdyr, når øllet skulle køres ud.

Foran stalden lå gårdspladsen, hvor man foruden brænde til fyring under maltkølle og kedler opbevarede tønder, ølkasser og tomme flasker.

Fremgang i produktion og salg

Da Kjeldgaard købte grunden til det nye bryggeri, var jernbanen mod Aalborg netop blevet åbnet under stor festivitas. Fjerritslev havde et par år tidligere fået eget sygehus, og det forlød, at apoteket skulle flyttes ind til den nyslåede stationsby.

Det er ganske vist blevet sagt, at den største forandring efter banens start var, at byens damer begyndte at gå med hatte i stedet for hovedklæde.⁴ Men selv om det ikke skete fra den ene dag til den anden, gik der efterhånden vokseværk i Fjerritslev. Byggeaktiviteten var stor, og befolkningstallet, som var på godt 600 ved århundredskiftet, steg støt, så det inden første verdenskrig var næsten fordoblet.

En sådan udvikling var naturligvis et godt grundlag at drive ølbryggeri på. Hvidtølsproduktionen fulgte befolkningsudviklingen meget præcist og steg fra godt 600 tønder, da det nye bryggeri blev opført, til omkring 1.100 tønder (1.432 hektoliter) i 1914, hvor produktionen nåede sit højeste.

Netop dette år blev der som følge af verdenskrigen indført

Hvidtøl nr. 2 var i mange år den mest solgte type. Øllet blev normalt solgt på ankre, men etiketten her kunne tyde på, at en del af produktionen blev tappet på flaske. Bemærk stavemåden i "Kjel(d)gaard". Formentlig omkring 1915. Foto: Carsten F. Madsen, Ris-skov.

restriktioner på anvendelsen af råvarer. Det ramte blandt andet brugen af byg til maltfremstilling. Priserne steg, produktionen faldt, og mange hvidtølsbryggerier måtte lukke i krigsårene.⁵

Så mange tønder øl blev der brygget

Allerede da Kjeldgaard byggede det nye bryggeri, var befolkningens drikkevaner så småt ved at ændre sig. Kunderne efterspurgte i stigende grad de gode hvidtølskvaliteter. Brygningen af det helt tynde øl - hvidtøl nr. 4 - ophørte derfor i 1908, og hvidtøl nr. 3 blev brygget sidste gang i 1926.

Tallene herunder viser, hvordan produktionen udviklede sig (i tønder):

	No. 1	No. 2	No. 3	No. 4	Total
1892	21	170	190	61	442
1897	32	244	286	57	619
1902	34	293	309	46	681
1907	71	311	224	37	742
1912	80	519	187	-	785
1914	81	719	28	-	1090
1917	68	561	159	-	788
1922	82	493	41	-	616
1927	125	499	-	-	624
1932	113	405	-	-	518
1937	94	333	-	-	427
1942	-	377	-	-	337
1947	-	380	-	-	380
1952	-	221	-	-	221
1957	-	129	-	-	129
1962	-	72	-	-	72
1967	-	10	-	-	10

Kilde: Produktionstal fra driftsbogen 1892-1912 samt journalen 1913-1968. Tallene for de enkelte øltyper er afrundet til nærmeste hele tønde, hvorfor de kan afvige en smule fra årstotalerne.

Hvidtølsbryggeriernes situation blev yderligere forværret som følge af, at spiritusbeskatningen i 1917 blev markant forhøjet. At dette gik ud over hvidtøllet skyldtes, at det tidligere

5. Antallet af hvidtølsbryggerier i Danmark havde toppet i 1900 med 342, men var i 1913 faldet til 300 og i 1920 til 195. Trustkommissionen, s. 53 og 145.

Kjeldgaard tappede i en kort periode lager øl fra Aalborg Aktie-Bryggerier. Øllet blev fragtet til Fjerritslev med jernbanen. Ca. 1903.

var almindeligt at drikke hvidtøl og brændevin sammen. Prisstigningen på brændevin betød, at folk nu i endnu højere grad begyndte at købe bajersk øl som erstatning for den traditionelle drik.

De omskiftelige markedsforhold satte også præg på Fjerritslev-bryggeriets produktionstal, som ikke kunne holdes på niveauet fra 1914, men faldt til 600-700 tønder (800-900 hektoliter) efter krigen.

Samtidig steg salget af fremmed øl stærkt. Jernbanens komme havde gjort det muligt at forhandle øl fra flere af de store jyske bryggerier. Kjeldgaards afsætning af bajersk øl passerede i 1898 100.000 flasker, hvoraf langt det meste var produkter fra de bryggerier, man selv tappede for.⁶

Producenten af det vigtigste mærke - Ny Carlsberg - indførte i 1903 original aftapning, hvor øllet blev tappet på flaske, inden det blev distribueret til forhandlerne. Men Kjeldgaard fortsatte med at have forhandling af produkter fra både Gamle og Ny Carlsberg, der fra 1906 blev samlet i Carlsberg Bryggerierne.⁷

Sideløbende tappede Kjeldgaard bajersk lager øl for blandt andre Aalborg Aktie-Bryggerier, »Ceres« i Århus samt »Thor« i Randers. Endelig havde han forhandling af flere andre bryggeriers produkter.⁸

I Kjeldgaards butik blev der også langet sodavand over disken. Denne aktivitet udgjorde dog kun en lille del af virksomheden. Sodavand var omkring århundredskiftet stadig noget nyt og luksuspræget. Produkterne henvendte sig da også i højere grad til kvinder end til børn.

De store bryggeriers mineralvandsfabrikker var domineren-

6. Betegnelsen bajersk øl dækker her typerne lager øl og pilsner øl. Omkring århundredskiftet var den mørke lager stadig den mest solgte, men den lyse pilsner blev mere og mere populær.
7. Bryggeriet havde depot for Carlsberg frem til 1946 og var på det tidspunkt landets ældste Carlsberg-depot. Carlsberg påskønnede familien Kjeldgaards indsats med flere hædersbevisninger.
8. Foruden Ny og Gammel Carlsberg var den lille ølbutik leveringsdygtig i originalaftappet øl fra bl.a. Tuborg Bryggerierne, De forenede Bryggerier, Horsens Baiersk- og Hvidtølsbryggeri, Thisted Bryghus, Aalborg Aktie-Bryggerier samt en kort periode Bryggeriet »Nørresundby«. Det er ikke helt klart, hvor mange af bryggerierne Kjeldgaard tappede for. F.eks. kan man i optegnelserne over indkøb af fremmed øl se, at der en kort periode også er modtaget øl i tønder fra Thisted Bryghus.

de på markedet, men Kjeldgaard handlede også med sodavand fra Aalborg-fabrikkerne Sødring og Co. samt A.P. Larsen. I en kort periode omkring 1915 havde man tilmed forhandling af sodavand fra Edvard Pedersens mineralvandsfabrik i Løgstør. I starten solgte man svensk sodavand, citronvand, apollinaris osv. i grønne énpægls-flasker, der var lukket med en korkprop bundet fast med ståltråd. Dette system blev senere afløst af det velkendte patentlukke.

Fjerritslev havde i øvrigt sin egen lille mineralvandsfabrik. Den havde til huse i kælderen under Afholdshotellet i Vestergade, men havde ikke noget med bryggeriet at gøre. ”

Velhavende folk

Ølbrygning og ølhandel kunne være indbringende forretningsområder for den, der forstod at drive en sådan virksomhed. Og det gjorde Kirsten Kathrine og Peder Kjeldgaard. Allerede fra de første år i det gamle bryggeri gav virksomheden et pænt overskud. Og da byen begyndte at vokse, blev det for alvor godt at være ølbrygger og ølhandler i Fjerritslev.

Kjeldgaard blev en af byens mest velhavende mænd og dermed en af de største skatteydere. Af regnskabet for 1917 fremgår det, at årets resultat af virksomheden blev 4.320 kr., mens bryggerens personlige formue er opgjort til 89.800 kr. Men når skatten skulle betales, kunne Kjeldgaard ikke blive helt enig med sognerådet om disse tal.

Kjeldgaard klagede til Skatterådet for Thisted Skattekreds over det, sognerådet havde sat ham til i indkomst og formue for skatteåret 1917-18. Sagen nåede helt til Landsskatterådet, der fastsatte Kjeldgaards indkomst og formue til henholdsvis 7.000 og 100.000 kr.

Året efter var den gal igen. Kjeldgaard klagede over Kollerup sogneråds ansættelse af indkomst og formue til henholdsvis 8.000 og 96.300 kr.

I kendelsen fra skatterådet fremgår det, at indkomsten ned-sættes til 6.500 kr. »Dels paa Grundlag af det præsterede Regnskabsmateriale, dels under Hensyn til Klagerens langvarige Sygdom og Forretningens dels herigennem og dels paa Grund af Konjunkturforholdene, noget vanskelige Kaar ...«. Formuen blev derimod sat op til 98.500 kr.

9. Afholdshotellet var det senere Grand Hotel. Ejereren af mineralvandsfabrikken var bankdirektør og tidligere mejeribestyrer Karl Holm.

*Bryggerfamilien, ca. 1905.
Fra venstre ses Anders Kjeldgaard (1892-1912), Kirsten Kjeldgaard (1890-1982), Kirsten Kathrine Kjeldgaard, født Olsen, (1863-1950) samt Peder Kjeldgaard Andersen (1859-1919).
(Fotograf: Chr. Petersen, Fjerritslev).*

Bryggeren dør

Som det fremgår af svaret fra skatterådet, var livet i bryggergården ikke lutter idyl. Kjeldgaards helbred var ikke godt. Han var i mange år plaget af astma. Og det slidsomme arbejdet i bryggeriet - hvor man skiftevis arbejdede i den hede maltovn og i de fugtige, kølige kældre - gjorde ikke sagen bedre. Sygdommen tvang i perioder bryggeren bort fra sin virksomhed, og han tog flere gange ophold på kursteder.

Peder Kjeldgaard Andersen døde den 12. juli 1919 i en alder af 60 år.

Efter bryggerens død drev hans kone, Kirsten Kathrine Kjeldgaard bryggeriet videre som landets eneste kvindelige bryggeriejer. Hendes bror, Lars Olsen, overtog nu fuldt ud den

daglige ledelse af arbejdet i bryggeri og malteri, hvor han havde haft sin daglige gang, siden han blev konfirmeret i 1889. Lars Olsen boede i øvrigt selv i et af karlekamrene på bryggeriet, indtil han blev gift og byggede hus i Nørregade omkring 1915.

På mange hvidtølsbryggerier overtog sønnen virksomheden efter sin far. Men hr. og fru Kjeldgaard havde haft den sorg at miste deres søn Anders nogle år forinden. Anders Kjeldgaard havde besluttet sig for at blive farmaceut. Han kom ind som discipel på et apotek, men kom ikke langt med studierne, før han blev ramt af tuberkulose. Han fik ophold på Vejlefjord Sanatorium, men det gik snart op for familien, at Anders var uhelbredeligt syg. I foråret 1912 kom han derfor hjem, hvor der blev indrettet sygeleje til ham i en af stuerne på første sal. Han døde den 8. maj samme år, kun 20 år gammel.

Datteren Kirsten var i 1908 rejst til København, hvor hun arbejdede på kontor og tog skuespiltimer. Men da Anders blev syg, tog hun hjem for at støtte sine forældre.

Arbejdet på bryggeriet

Ud over familien Kjeldgaard kunne bryggerivirksomheden i mange år brødføde tre-fire familier. Foruden bryggerens svoger, Lars Olsen, var der fast ansat et par bryggerkarle, som ud over den årlige løn på omkring 400 kroner fik kost og logi på bryggeriet. Desuden var der i travle perioder tilknyttet daglejere.

Bryggerkarlene boede i bogstaveligste forstand i bryggeriet. I bryggerilokalet blev der bygget to karlekamre til brug for de ansatte, som dermed havde god mulighed for at konstatere, om alt i bryggeriet var som det skulle være. Der blev også lavet et kammer på det mellemste maltloft. Det blev opført i brædder og var 210 centimeter langt og 180 centimeter bredt - så væggene måtte også fungere som sengegavle!

På bryggeriet i Fjerritslev summede det altid af liv og aktivitet. Det var et sted, hvor byens børn elskede at komme på besøg, og hvor kunder og leverandører blev taget godt imod. Men det var også et sted, hvor hårdt arbejde hørte til dagens orden. Arbejdet i bryggeriet var fysisk krævende, og i travle perioder kunne arbejdsdagene blive meget lange. Der var især travlt før høsten og i december, hvor store mængder af det søde juleøl skulle brygges, tappes på flasker og bringes ud til kunderne. Men også når der var dyrskue eller marked i byen, herskede der travlhed i bryggergården.

Salget af øl og sodavand foregik dels fra butikken i bryggeriets forhus og dels på salgsture i Fjerritslev og omegn, hvor man solgte direkte til købmænd, institutioner og private. Til at transportere de flydende varer med brugte man i mange år en simpel fladvogn, trukket af et par solide bryggerheste. Den stolte ølkusk er Anders Kjeldgaard, bagved ses Lars Olsen. Ca. 1904.

(Fotograf: ukendt).

Ølbrygningen

I bryggeriets storhedstid bryggede man et par gange om ugen. Man startede aftenen før brygningsdagen med at tænde op under kedlen. Når der var gang i ilden, lagde man tørv, pindebrænde og kul på, så ilden kunne holde sig til næste morgen. Bryggerkarlene startede dagen ved 6-tiden med at fyre op, så vandet, der var lunt fra aftenen før, kunne komme i kog. Man fandt remedierne frem, og når vandet kogte, kunne man gå i gang med at skolde redskaber og kar to eller tre gange.

Herefter startede mæskningen. Malten - som forinden var blevet malet på Fjerritslev Mølle - blev båret op til det store mæskekar og styrtet ud på en perforeret plade i karret. Det varme vand blev hældt over, og udtrækket eller ekstrakten løb gennem sipladen og ned i karret, hvor det skulle stå i ro en halv time. Så var der tid til at få en øl.

Processen blev gentaget to gange, blot med varmere vand, indtil kraften var suget ud af malten. Den tilbageblevne mask var meget velegnet som foder til grise og blev derfor solgt til bønderne eller brugt i »landeriet«. Inden den tredje mæskning fik bryggerkarlene formiddagskaffe.

I perioder tilsatte man majs eller brændt malt i mæskekarret for at give øllet mere aroma. Den brændte malt var fremstillet på bryggeriets maltgøreri, men blev sendt til kafferisterier i Thisted eller Aalborg, hvor det blev brændt mørkebrunt.

Ekstrakten blev nu ledt tilbage i kedlerne, hvor der blev tilsat sukker, kulør, humle og et klaringsmiddel, der hed karaghenmos. Nu skulle blandingen koge i to timer. Tiden brugte bryggerkarlene på at rense og skrubbe gærkarrene.

Blandingen blev herefter pumpet op i svalebakkerne, hvor den skulle svales og falde til ro, inden den blev ledt ned til køleren, som bestod af kobberør med koldt vand. Herfra skulle ekstrakten over i gærkælderen under forhuset. Det skete gennem et rør, der gik ud gennem muren, over gården og ind gennem et vindue lige over gærkarret, hvor der blev tilsat ølgær. Brygningen var som regel færdig sidst på dagen, og om aftenen blev topgæren skummet med en skummeske. Øllet skulle nu gære et døgn tid, inden det blev tappet på ankre, hvor det gærede videre et par døgn. Så blev spunsproppen, der havde siddet løst i spunshullet, slået fast med en trækølle. Endelig blev ankrene stablet i gærkælderen, og både ankre og kældergulv blev spulet med koldt vand.

Maltgørieriet

Det nye bryggeri rummede et stor og velindrettet maltgørieri med en kapacitet på op mod 2.000 tdr. om året. Den største del af produktionen brugte Kjeldgaard selv i bryggeriet. Men ligesom i det gamle bryggeri solgte man også malt til private og til købmænd. Af salgsbøgerne fremgår det, at fire pund malt var et passende kvantum til en hjemmebrygning.

Kjeldgaard købte i mange år hele Aagaards bygavl til brug i malteriet. Samtidig købte han det korn, bønderne skulle betale i kirketiende til Kettrup Kirke. Byggen blev afleveret på bryggeriet, hvor sognefogeden kontrollerede, at alt gik rigtigt til. I mange år havde man den tradition, at når bønderne kom med korn til malteriet, fik de en bid brød og en dram, inden de tog hjem. Som i det gamle bryggeri købte man også en del af den gode himmerlandske byg gennem Mads Olesen Kornhandel i Aggersund.

Når malten ankom med hestevogn til bryggeriet, blev det først hejst op på det øverste maltloft, hvor det blev styrtet ud på gulvet til tørring. Gennem skakte, der førte fra loftet til kælderen, blev byggen ledt ned i støbekarrene, hvor den stod i blød i koldt vand i 60-70 timer. Herefter blev vandet lukket ud af karrene, og det våde korn blev med træskovle (jernskovle vil le knuse kernerne) lagt ud i pyramideformede dynger på gulvet. Herved blev der udviklet varme, og efter et par døgn begyndte byggen at spire. Når spiringen var godt i gang, skulle byggen kastes over i et nyt støb. En rutineret maltgører kunne ved at stikke hånden ind i dyngen mærke, om det var på tide, at byggen skulle kastes. Denne proces blev gentaget to-tre gange i døgn, og efter otte dages spiring og kastning var byg-

gen blevet til grøn malt. Den spirede byg blev fyldt i sække, som ved hjælp af et hejseværk blev hejst op gennem en malt-skakt til det mellemste maltloft. Her blev grønmalten bredt ud på gulvet, hvor den spirede endnu et døgn, inden den blev øst ind gennem en jernlåge øverst i maltkøllen. Her blev malten tørret ved 40-50 grader i et til to døgn. For at alt malten kunne blive varmet igennem og tørret, skulle den kastes rundt tre-fire gange i døgn. Det var ikke nogen eftertragtet tjans at kaste malt i den hede ovn! Nu blev en luge i bunden af risten åbnet, og malten blev styrtet ned på den nederste rist i ovnen, hvor den tørrede i et døgn ved cirka 50 grader.

Hvis der var for mange urenheder i malten, kom den herefter igennem en rensesmaskine. Maskinen stod på det nederste maltloft, og når byggen skulle renses, blev den flyttet hen til et vindue imod vest. Vinduet og lemmen ud til gården mod øst blev åbnet, så man fik gennemtræk. Byggen blev skovlet op i en tragt på maskinen, hvorefter man drejede på et håndsving, hvorved byggen blev rystet ud af maskinen i en jævn strøm. Gennemtrækket sørgede så for, at skidt og snavs blev ført væk. Der skulle to mænd til at passe maskinen. Den ene skovlede malt op i tragten, mens den anden drejede svinget rundt. Så var malten færdig og blev kørt med trillebør ind i maltkammeret, hvor den blev opbevaret, til den skulle sælges eller bruges i bryggeriet.

Da Lars Olsen døde i 1942, stoppede man produktionen af malt og købte den i stedet, bl.a. hos Thisted Bryghus.

Elektricitet, flaskeøl og automobil

Tiden efter første verdenskrig var præget af store tekniske fremskridt - også inden for bryggeribranchen. Ølbrygningen blev mere og mere mekaniseret, og mange bryggerier blev nyindrettet i denne periode. Den tekniske udvikling gjorde det blandt andet muligt at mekanisere aftapningen på flasker, ligesom mange mindre bryggerier fulgte udviklingen hos de store, hvor man var begyndt at pasteurisere øllet. Ved at varmebehandle det flaskeaftappede øl efter den franske videnskabsmand Louis Pasteurs principper blev holdbarheden forlænget betydeligt, ligesom kvaliteten blev mere ensartet.

Disse tekniske landvindinger kom nu aldrig rigtig til at påvirke ølbrygningen i Fjerritslev. Her valgte man stort set at klare sig med det produktionsapparat, man nu engang havde. Meget af det inventar, der blev brugt i bryggeriet, havde Kjeldgaard bragt med fra det gamle bryggeri. Svalebakker, mæske-

I 1924 anskaffede man sig en Ford T og kunne nu bedre betjene kunderne på landturen. Bilen ses her foran bryggeriet. Fru Kjeldgaard sidder bagest. Bilen blev først udskiftet i 1950, da man købte en ny Opel Blitz på Autocentralen i Fjerritslev. (Privat foto).

kar, lagerfade og redskaber blev taget med, da man i 1897-98 flyttede over på den anden side af vejen.

I 1913 blev der dog indlagt elektricitet i forhuset samt i bryggerilokalet. Det skete efter, at jernstøber Jørgensen havde anlagt et elektricitetsværk i byen. Ud over en bedre belysning, betød det blandt andet, at man ikke længere behøvede at pumpe vand op med håndkraft, men nu kunne benytte en eldrevet pumpe.¹⁰

Hvor mange bryggerier gik helt over til flaskeaftappet øl, skete dette kun delvist i Fjerritslev. Øllet blev derfor ikke pasteuriseret, og produktion, aftapning og skylning skete fortsat manuelt. Aftapningen foregik med en hjemmesyet lærredsslange direkte fra det store egetræskar til tønder eller flasker, der blev lukket ved hjælp af en håndbetjent proppemaskine, som Kjeldgaard havde anskaffet sig i det gamle bryggeri. Når flaskerne kom retur, blev de gjort rene ved hjælp af en pedaldrevet flaskerenser med hestehår af egen avl. Var børsten blevet slidt, gik man blot ud i stalden og skar en ny dusk af hestens hale!

Ved århundredskiftet var det kun en lille del af Kjeldgaards hvidtølsproduktion, der blev tappet på flaske. Flaskerne havde dog sine fordele. De var billigere, nemmere at rengøre og lettere at transportere end tønderne. Flaskeøllet blev efterhånden mere og mere populært til husholdningsbrug. Omkring 1930 indførte man derfor en nye type flaske, som kunne rumme fem liter, altså betydeligt mere end trepægl-flasken. De nye flasker var forsynet med patentlukke, og til hver flaske hørte et cylinderformet træstativ med tremmer hele vejen rundt og en prak-

10. Bryggeriet havde egen vandboring og blev først tilsluttet Fjerritslev Vandværk ved lukningen i 1968.

tisk hank, der gjorde den lettere at tage med. Øl, der var emballeret på denne måde, blev kaldt »stakit-øl«.

Trepæglflasken blev mest solgt til byfolkene, mens bønderne købte øl i fem-liters flasker. I høsten gravede man de store flasker ned i jorden, så øllet forblev køligt. En stor del af produktionen blev dog stadig solgt på ankre, og mange kunder insisterede på at få øl »på træ«.¹¹

Kirsten Kathrine Kjeldgaard drev bryggeriet frem til sin død i 1950, hvorefter Kirsten Kjeldgaard overtog bryggeriet. Markedet for hvidtøl blev mindre og mindre, men Kirsten Kjeldgaard holdt virksomheden i gang frem til julebrygningen i 1968, som blev den sidste i bryggeriets historie.

I begyndelsen af 1960'erne oprettede hun et egns- og bryggerimuseum i de gamle bygninger.

Kirsten Kjeldgaard blev aldrig gift og fik ingen børn. Før sin død i 1982 testamenterede hun bygninger og samlinger til den selvejende institution P. Kjeldgaards Familiefond. Museet drives i dag af Museumsforeningen for Fjerritslev Kommune. Omkring 5.000 gæster besøger hvert år Danmarks bedst bevarede landbryggeri.

Kilder

Ud over materiale i Bryggerimuseets arkiv er følgende kilder anvendt:

Per Malmberg Jensen: Fjerritslev Bryggeri. Rapport. 1972/85.

Johan Lindstrøm: Blade af Fjerritslevs Historie. 1967.

Poul Ruus: »Af et gammelt landbryggeris saga«, i Historisk Årbog for Thisted Amt 1964.

Trustkommissionens betænkning nr. 7: Bryggeribranchen. Betænkning nr. 246. 1960.

Fjerritslev Håndværker- og Borgerforening 1897-1997

Af Poul Meisner

Poul Meisner, f. i København 1923, cand. theol. 1948, cand. mag. 1954, lærer i Fjerritslev 1956-58, ved Ranum Statsseminarium 1958-73. Mange historiske foredrag om egnen. Redaktør af Dansk Seminarieblad 1970-75. Artikler i Ranum Staten.

Fjerritslev - Denne Landsby, der har en større Samling af net-
te Huse, hvor der findes Postholderi, Kjøbmandsboder og
Haandværkerudsalg samt en anstændig Kro, med en venlig og
imødekommende Betjening, har Karakteren af en Flække.

Disse rosende ord stammer fra 1871 og findes i den første
større rejsehåndbog over Danmark, for Nordjyllands vedkom-
mende forfattet af dr. phil. El. Løffler. Hermed er det fastslået,
at der allerede dengang fandtes et samfund under udvikling.
Den startede med anlægget af hovedvejen mellem Aalborg og
Thisted i 1820'erne, på det sted, hvor den mødtes med den
sydlige vej mod Aggersund. Her opvoksede da i de følgende år
den by, som senere Nordjyllands historiker postmester C. Klit-
gaard gav tilnavnet Han Herreders hovedstad.

Et væsentligt element i den lille bys udvikling var nærings-
frihedsloven af 1857. Den fratog de gamle købstæder deres pri-
vilegium på handel og håndværksvirksomhed, og Fjerritslev
blev derfor et naturligt midtpunkt for udvikling af et bysam-
fund midt imellem Aalborg og Thisted. Og denne udvikling
tog rigtig fart, da banen Aalborg-Fjerritslev åbnedes i 1897 og
accelererede naturligvis, da banen i 1904 fortsattes til Thisted.

Denne vækst kaldte på forøget fælles aktivitet til samling
blandt Fjerritslevs efterhånden talrige håndværkere. Man har
følt, at ved en fælles indsats stod man stærkere over for den
udvikling, man var stolte af at tage virksom del i. Sådanne tan-
ker må være udviklet hos mange af byens folk, og netop i året
1897 byggedes de første større forretningsejendomme i byen,
bryggeriet og isenkræmmer Brandis ejendom. Apoteket fulgte
med. Og det næste tiår kom sparekassen, og distriktslægen og
herredsfogeden flytter til byen fra Kettrup. Og byen fik sit
andet pengeinstitut, Fjerritslev Bank, i 1899.

Trangen til fælles virksomhed til fælles bedste fik sit mest
markante udtryk i oprettelsen af Fjerritslev Håndværker- og
Borgerforening, FH&B, der i løbet af få år kom til at være et
tydeligt træk i Fjerritslevs profil. Oprettelsesdatoen ligger klar
- den 8. maj - en dag der gennem årene er blevet fejret på man-

Foreningens stiftelse

De ældste bevarede foreningslove

ge måder. Men hvordan foreningen kom til, under hvilke former den etableredes, ligger hen i det dunkle, da foreningens forhandlingsprotokol og øvrige arkivmateriale mangler indtil 1906, efter sigende ødelagt ved en brand, der dog aldrig omtales i de bevarede, meget fuldstændige forhandlingsprotokoller.

Heldigvis er foreningens tidligste historie dog bevaret i omrids, idet pastor Børge Thorlacius-Ussing, Fjerritslev Realskoles legendariske bestyrer, ved 25-års jubilæet i 1922 udarbejdede et jubilæumsskrift, der offentliggjordes i Fjerritslev Avis i dagene 27. april til 6. maj.

Heri berettes, at forud for Håndværker- og Borgerforeningens stiftelse eksisterede der i byen fra omkring 1880 et skyttelav, der årligt med festivitas og fugleskydning fejrede kong Christian den 9.s fødselsdag den 3. april. Det har nok ofte været en kølig forlystelse. Omkring 1890 stiftedes en borgerforening, der af herredsfoged Kjeldsen fik tilnavnet Velfærdsforeningen, idet dens indsamlede midler anvendtes til diverse ejendommelige formål, dels at etablere og vedligeholde 24 petroleumslamper til byens oplysning, endvidere til at sørge for en signalmast ved kroen, der skulle kundgøre, når doktor Schierup fra Kettrup var i byen, og endelig at holde en mand fri af kommunen, det vil sige sørge for, at han ikke ved fattighjælp unddroges sine borgerlige rettigheder.

Men endelig på majestættens fødselsdag 1897 mødte den brave kæmpe slagter Hansen op på kroen og fik overtalt garver Sørensen, der nok har siddet i festligt lag med skyttelavet, til at der nu måtte etableres en håndværkerforening. Garveren ansås for særlig kompetent, da han havde siddet i Velfærdsforeningens bestyrelse. Og resultatet blev da, at på månedsdagen derefter kunne der afholdes stiftende generalforsamling i det, der kom til at hedde *Fjerritslev Håndværker- og Borgerforening*. *Bestyrelsen* kom foruden garver Sørensen som formand til at bestå af fabrikant Laurits Jørgensen, karetmager P. K. Sørensen, bager Kjær og rebslager Larsen.

Foreningens ældste love er ikke bevaret, men et sæt love vedtaget 27. januar 1902 findes trykt. Man må sige, at man i formålsparagraffen satte sig målet højt.

§ 1: Foreningens Formaal er at fremme alt, hvad der tjener til Haandværkerdriftens og Industriens Tarv, på enhver gavnlig Maade ved de Midler, der staae til dens Raadighed, ligesom ogsaa at udbrede almindelig Oplysning og Dannelse blandt Foreningens Medlemmer. Og ifølge § 2 søges dette formål opnået ved:

- 1) at holde passende Lokaler, hvor Medlemmerne kunne samles for at holde Møder og drøfte Foreningens Anliggender,
- 2) at holde passende Blade og Tidsskrifter af belærende Indhold;
- 3) at virke hen til at opretholde Aftenskole for Lærlinge,
- 4) at foranstalte Afholdelse af Haandværkerudstillinger samt af belærende og underholdende Foredrag m.v.

Ledelsen af foreningen må siges at være udformet efter særdeles demokratiske principper. Generalforsamling afholdes to gange om året, i april og oktober. Ved de to generalforsamlinger vælges i løbet af et år samtlige bestyrelsesmedlemmer, fire ved den ene, tre ved den anden generalforsamling. For at betone håndværkerstandens betydning skal fire af bestyrelsen, herunder formanden, altid være håndværkere i selvstændige stillinger. Der vælges også festudvalg, en meget væsentlig funktion i foreningen, der gennem mange år samlede medlemmerne og deres familier til baller, koncerter, udflugter og jule- og fastelavnsfester. Som et kuriosum skal der ved generalforsamlingen også vælges en tilsynsmand med gadebelysningens petroleumslamper. Som medlemmer i foreningen kan optages enhver uberygtet mand af håndværkerstanden og med den ligestillet stand (dvs. byens handlende, omegnens landmænd og den voksende skare af embeds- og tjenestemænd) samt damer i selvstændig stilling. Jo, kvinderne er på fremmarch også i Fjerritslev.

De trykte love fra 1902 indeholder også vedtægterne for Fjerritslev Håndværker- og Borgerforenings Enkefond, en institution, der gennem de følgende år skulle komme til at volde foreningen mange kvaler og bitter uenighed. Den skulle årligt modtage en fjerdedel af det indbetalte kontingent og derudover en fjerdedel og op til halvdelen af alle yderligere indtægter fra fester, baller og tombolaer.

Såre lidt vides om foreningens virksomhed før 1906. Dog at man fik skrabet en fællesbogsamling på 150 bind sammen, som ved oprettelsen af Fjerritslev Folkebibliotek i 1915 var totalt slidt op. Der blev afholdt grundlovsfester, allerede i 1897 med den kendte venstrepolitiker J.P. Nørhave fra Vust som taler og i 1898 bespisning på kroen af 49 indbudte veteraner fra krigen i 1848.

Det synes også, at en strid med daværende kroejer Obel førte til, at den siden så tit anvendte sal på Afholdshjemmet (senere Grand Hotel) blev bygget til.

Foreningens liv
de første år

Og i november 1900 kunne man afholde den første håndværkerudstilling. Og en lærlingeskole er da også kommet i gang, gennem mange år med vekslende hjemsted rundt om i byen.

Det bevarede arkivmateriale starter i en nyindkøbt protokol med referat af oktobergeneralforsamlingen. Man må sandelig have haft god tid dengang. En uendelig række af bestyrelsesmøder og ekstraordinære generalforsamlinger er blevet afholdt (fra nu af altid på gæstgivergården (Fjerritslev Kro)). Generalforsamlingen 16. oktober var pr. bud og post blevet indvarslet med fire dages varsel og var yderligere blevet averteret i det lokale nyhedsorgan Fjerritslev Avis, der var blevet oprettet i 1899 og udkom én gang ugentlig.

Dagsordenen for denne første refererede generalforsamling rummer emner, der skulle blive gengangere gennem mange år: fastlæggelse af festerne (juletræsfest og grundlovsfest), udstillingsvirksomhed i de kommende år (denne aktivitet kulminerede med den store amts- og herredsudstilling i 1914). Man vedtog at vedligeholde gadebelysningen og at søge ministeriet om bevilling til at købe en del af byens fællesjord med henblik på tilplantning. Dette sidste initiativ løb ud i sandet, og fælden blev endelig i 1950'erne afløst af Q8s tankanlæg. Dyrlæge Krogh var dirigent, og som formand genvalgtes muremester Chr. Pedersen. Generalforsamlingen havde også til opgave at optage nye medlemmer, et punkt på dagsorden, der forblev fast til op i 1960'erne.

Der findes i arkivet en fremmedbog, startet i 1906. Ved alle foreningens sammenkomster kunne ikke-medlemmer indføres ved medlemmer ved angivelse i nævnte protokol. Det var en skik, der fandtes i alle slags foreninger og selskaber over hele Europa. Det kan nævnes, at f.eks. H.C. Andersen i sine dagbøger meddeler, når han ved besøg overalt i byerne lod sig indføre på denne måde.

En meget væsentlig opgave for foreningen var at drive en teknisk skole med afholdelse af svendeprøver. I begyndelsen opføres valgene af prøvekommissionerne og afholdelse af prøverne i bestyrelsesprotokollen, fra 1910 føres en særlig protokol for svendeprøver, autoriseret af næstformanden i Fællesrepræsentation for dansk industri og håndværk, kancelliråd, landstingsmand Pagh, der fra tid til anden deltog i svendeprøvernes afholdelse. Fællesrepræsentationen var blevet oprettet allerede i 1879. Fjerritslev Håndværker- og Borgerforening satte åbenbart stor pris på Pagh, idet man senere ved hans død vedtog at bidrage til et mindesmærke.

*Lystanlægget med belysningen.
(Foto: Jeppe Damsgaard).*

Foreningsstrid

Ved forårsgeneralforsamlingen i 1907 vedtoges at søge om to årlige markeder i byen, åbenbart for at øge omegnens tilknytning til byen. Men det blev nu ved det ene, efterårsmarkedet.

Ved generalforsamlingen i april 1907 blev sagfører Rønn nyvalgt til bestyrelsen sammen med blandt andre læge Jacobsen. Dette sidste valg kom man til bittert at fortryde. Niels Tycho Jacobsen var læge i Fjerritslev 1904-19 og var gennem årene et stridens tegn. Han kørte i byens første trehjulede bil og deltog aktivt, især som kværulant i byens foreningsliv. Allerede i 1907 protesterede han mod at indbyde herredsfoged

Mel.: »Mens Nordhavet bruser.»

Bestemt til en Daler saa mange kun blev
en Skilling, det ved vi jo alle,
fordi de af Smedene aldrig fik lært,
at Hamren paa Sommet maa falde.
Med bare Arme vor Hammer og Tang
vi derfor svinger til en munter Sang.

Vi høvler, polerer og pudser vort Bræt,
den raaeste Blok gør vi dannet.
de stenrige »Knaster« dem hugger vi af,
for jævnt skal her være i Landet.
Og altid er der derfor Venstre-Spænd
i saa'n en rigtig ægte Snedkersvend.

Vi Murere staar i Guds frie Natur,
hvor Lærkernes Sang den kan høres,
ja, Folk skal ha' Rum, og Folk skal ha' Sol
og Frihed og Plads til at rores.
Derfor vi altid har saa lys en Tro,
til Fremtidsslægten vi bygger Bo.

Vi bygger paa Danmark, vi Haandværkerfolk,
vort Valgsprog stedse skal være:
»For Barnet, for Kvinden, for Hjemmet, kom an!
Vort Land, og vort Flag og vor Ære!«
Og derfor ud til Horisontens Rand:
Hurra, for Danmark, vort Fædreland!

Johan Skjoldborg.

*Sunget første gang ved Nord-
jysk Haandværkerstævne søn-
dag den 4. juli 1914.*

Bang til middagen ved årets grundlovsfest. Han gjorde indsigelse mod udbetaling af uspecificeret rejsegodtgørelse til det bestyrelsesmedlem, der havde deltaget i fællesrepræsentationens årlige møde. Ved efterårets generalforsamling blev der rejst forslag om, at intet bestyrelsesmedlem samtidig kunne

være medlem i en nyoprettet handels- og grundejerforening, som læge Jacobsen åbenbart havde været med til at starte. Resultatet blev, at han ved en ekstraordinær generalforsamling i marts 1908 blev ekskluderet af håndværker- og borgerforeningen. Jacobsen må have haft mange tilhængere, for ved kommunevalgene i 1913 og 1917 blev han indvalgt i sognerådet med højeste stemmetal. Først i 1917 blev han sognerådsformand, dog fungerede han kun til 1919, da han forlod byen og rejste til Fyn medbringende kommunens kasse på kr. 12.000. Denne blev siden tilbageleveret, men uden nogen kassebog.

Et vanskeligt problem opstod i 1908, da man ønskede at ophæve enkekasen, der jo årligt opsugede en betydelig del af foreningens midler. Købmand Josefsen, der i sin tid havde fået kassen etableret, protesterede. Årsagen til ønsket om ophævelse var, at man på grund af problemerne med skiftende undervisningssteder for teknisk skole ville i gang med at opbygge en byggefond. I 1910 enedes man, efter indblanding af en udenbys sagfører, om at dele enkekasens midler med halvdelen (kr. 800) til håndværker- og borgerforeningen og halvdelen til Fjerritslev bys enkekasse. Forholdet mellem håndværkerforeningen og grundejerforeningen havde i mellemtiden udviklet sig til sameksistens, således at man allerede i 1909 vedtog at afholde fælles grundlovsfest. Det blev starten på en række fællesarrangementer i de følgende år, ikke mindst i forbindelse med den store udstilling i 1914, og i 1916 vedtog man at sende en føler til borger- og grundejerforeningen (som den nu hed) om en sammenlægning. Svaret blev særdeles positivt, men man skulle frem til 1921, før man atter fik samlet sig i Håndværker- og Borgerforeningen.

Amts- og Herreds- udstillingen 1914

Foreningens liv gennem de første mange år udfoldede sig på mange måder, gennem de årlige fester, udflugter med hestevogn til f.eks. Svinkløv eller Løgstør, mangfoldige oplysende foredrag, optræden af enkelte kunstnere og hele teaterselskaber, der årlig tilbød forestillinger rundt i landet, også i de mindre byer. Under 1. verdenskrig havde man besvær med sogneråd og politi om at opnå tilladelse til større udendørs festligheder.

Men inden det gik løs og »verden gik af lave«, oplevede Fjerritslev sine, nok indtil i dag, største stunder gennem den siden vidt besungne og berømmede Amts- og Herredsudstilling 4.-12. juli 1914. Fra midten af det 19. århundrede opstod en sand kappestrid mellem nationerne om at fremvise det ypperste, man havde at byde på, inden for håndværk, industri, kunst og

videnskab. Det tog som bekendt sin begyndelse med den store udstilling i London 1851. Verdensudstillingen i Paris 1867 blev et nyt højdepunkt. H.C. Andersen var dernede to gange og skrev sin historie Dryaden som et minde herom. Herhjemme var vi tidligt med. I 1852 og 1872 afholdtes store kunst- og industriudstillinger i København, den sidste i den nyopførte industribygning på Vesterbro. Men højdepunktet blev den store landbrugs-, industri- og kunstudstilling i 1888, en begivenhed, der på sin vis kom til at betegne starten på det moderne Danmark. Og overalt i landet afholdtes derefter større og mindre udstillinger, der kom til at markere, hvor vidt vi havde bragt det - »Hvad udad tabes, skal indad vindes«. Og i Han Herrederne blev så udstillingen i 1914 det strålende højdepunkt. Hele det storslåede arrangement blev dirigeret af en ledelse med amtmand Bache i Thisted som præsident og håndværkerforeningens formand blikkenslager N. H. Hornum som formand for forretningsudvalget, der endvidere støttedes af otte underudvalg. Det prægtige katalog på 111 sider rummede foruden en fuldstændig fortegnelse over udstillerne og deres produkter også Børge Thorlacius-Ussings store artikel Fjerritslev Egnen, der senere blev grundstenen i hans bog På Strejf gennem Han Herrederne.

Udstillingen afholdtes selvfølgelig på dyrskuepladsen, hvor en efter forholdene imponerende bygning var opført, hvori 86 udstillere fra hele amtet fremviste deres herligheder, lige fra en bil fra C. Simonsen til jordbær fra gartner Danielsen i Aggersund. Tilstrømningen var kolossal. Ifølge B. Thorlacius-Ussing besøgte 10.000 personer udstillingen den sidste søndag. Men så var der også fyrværkeri.

Under 1. verdenskrig

Så kom krigen i august, og der blev ud over landet meget stille, og man koncentrerede sig om det militære beredskab - indkaldelse af sikringsstyrker. I Fjerritslev får mere eller mindre den samlede borger- og håndværkerbefolkning sig dog i 1915 samlet sammen til at oprette et elektricitetsværk. Forsyningerne begyndte at blive små. Det har knebet med deltagelse i håndværkerforeningens generalforsamlinger, for samme år ændres kravet om, at en fjerdedel af medlemmerne skal være mødt, for at gøre mødet beslutningsdygtigt til »enhver generalforsamling, som er lovlig indvarslet, er beslutningsdygtig«.

I 1916 er livet, trods forholdene, dog ved at komme i de vante gænger. Der arrangeres foredrag (professor Vilhelm Andersen om »Nationalitet«, dr. phil. Møller om »De små statters Stilling«) og grundlovsfest. Der er nu amtsudstilling i

Hjørring amt i Sæby, og der arrangeres tur dertil. Kroejer Henning Munksgaard har 25-års forretningsjubilæum, og foreningen beslutter at skænke ham en kaffekande, sukkerskål og flødekande, alt i sølv. Og så begynder jo forhandlingerne med Borger- og Grundejerforeningen om eventuel sammenlægning. Men tiden er endnu ikke moden. N. H. Hornum afgår efter eget ønske og ombølget af megen ære som foreningens formand og afløses af postekspedient Harald Poulsen (den første ikke-håndværker på posten).

11. december 1917 afholdes fællesmøde med repræsentanter for borgerforeningen for at »lægge planer til juletræet 4. juledag«. Blandt borgerforeningens repræsentanter ses Gravesen fra Aagaard, isenkræmmer Brandi og redaktør Nørgaard, der kort forinden har forladt håndværkerforeningens bestyrelse!

Blandt foreningens nye medlemmer i 1917 ses to, der gennem mange år blev kendte skikkelser i Fjerritslev, nemlig lærere ved realskolen, Chr. Hald, og Dagmar Overgaard. Det var det år, de begyndte ved skolen.

Ganske naturligt var teknisk skole en vigtig del af håndværkerforeningens virksomhed. Ved en ekstraordinær generalforsamling den 19. januar 1921 lykkedes det omsider at genforene håndværkerforeningen med borgerforeningen, og ved de nu forenede kræfter mente man, tiden var inde til at slå et slag for at starte et egentligt byggefond til den fremtidige opførelse af en bygning til teknisk skole. En stor basar med optræden og revy gennemførtes 13. og 14. marts samme år. Den indledtes med en prolog fremført af frøken Kjeldgaard, vistnok hendes første optræden i denne genre, senere ofte gentaget. Prologens forfatter er anonym, men mon dog ikke vi her, også for første gang, møder frøken Dagmar Overgaard som digter. Denne ode til ungdommens pris fortjener vel at drages frem at glemslens.

Prolog

Fra Arilds Tid, paa disse Egne
Et Folk, som kæmped haardt i trange Kaar,
Af Vesterhavet Kysten bort blev revet,
Mens Sandflugtsbølger over Landet slaar.
Af Adel og af Præstevælde trykket.
De søgte tit at sprænge Aagets Baand,
Som da med Henrik Tagesøn, de rykked
Paa Vagt ved Hingelbjerg, med Sværd i Haand.

Aarhundreder er siden da henrundene
Og Slægt paa Slægt har funden Gravens Ro,
Men I, som den Gang stred, I lagde Grunden,
Til Landbostandens frie Bo.
Og var en Ofret stort og Kampen blodig,
Saa var forgæves ej al Sorg og Savn,
Thi Mindet om Jer Frihedskamp, det lever frodigt,
Vort Land til Ære, ja, alle os, til Gavn.

Ja, Frihed, Landets bedste Smykke,
Den skaber Vid og styrker Armens Kraft,
Den skylder vi vor Ungdomslykke,
Den liflig er, som ædel Druesaft.
Ja, Ungdom, hold den højt i Ære,
I ved, den taler Jeres Sag,
Fopr I skal Danmarks Fremtid bære,
Jert Banner vajer højest her i Dag.

Ja, alle I, som nu er mødt til Festen,
Velkommen her, det er til Jer vort første Ord,
Et Haandeslag - saa svinger vi Sydvesten,
Med muntret Sind gaar vi om Bord.
Vort Formaal, i jo alle kender,
Læg an - og vis den rette Vej,
En Ungdomssag har ene Venner,
Vi hjælpe kan, og Viljen mangler Ej.

Mellem krigen

I alle tilfælde gav indsatsen resultat, og succesen gentoges i 1926 med økonomisk stort udbytte, så nu skulle det kun vare få år, inden skolehuset kunne bygges. I 1922 diskuteres køb af en egnet byggegrund, et spørgsmål, der optog bestyrelsen stærkt, lige til man endelig samlede mod til at kaste sig ud i byggeprojektet. Samme år afholdtes en større fjerkræudstilling, og i øvrigt arbejder foreningen på sin traditionelle linje med faste fester, foredragsaftener og teaterforestillinger ved rejsende teaterselskaber. Og man afholder gennem nogle år »gammelmandsballer« (mon ikke hvad der i senere tider er blevet kaldt dans for de unge på 40. Ak ja, sådan ændres navne!).

Foreningen havde gennem mange år med vedholdende energi henvendt sig til sognerådet om forbedringer af forholdene på mange måder: støvplagen fra den endnu ikke brolagte hovedvej gennem byen, belysningsforholdene, indførelse af gadenavne i kommunen. En ting, der lige fra foreningens start

havde spillet og endnu spiller en væsentlig rolle, er opstillingen af en upolitisk borgerliste til sogneråds-, senere kommunevalg. Dette er blevet gennemført ved borgermøder forud for hvert valg.

I 1923 får bestyrelsen ørerne i maskinen, idet der rejses tiltale mod bestyrelsen for at have ladet opføre sangspillet »Frøkken Nitouche« uden forud indhenter tilladelse. Foreningen ikendtes en bøde på 10 kr. men sagen førtes gennem landsretten til tops i højesteret, da den ansås at være af principiel karakter. Landsrettens frikendelse af foreningen stadfæstedes af højesteret. Se det var en sag om ti kroner!

I 1924 drister man sig i det ekvivokke, idet man aftaler foredrag ved religionshistorikeren Frits Pullich: Indisk Kærligheds-mystik. Og for at berøre det musiske bør det også antegnes, at musikdirektør Sand Kjeldsens orkester gennem 20'erne og 30'erne blev det faste element i foreningens fester.) Og ved de årlige grundlovsfester er der ringridning under ledelse af hestehandler Chr. Svendsen.

I 1928 beslutter man at støtte planerne om et lystanlæg ved at tegne aktier i selskabet til dets oprettelse, og i 1929 bliver foreningen repræsenteret i et udvalg til arbejde for opførelse af et lokalt svineslagteri.

I 1932 førtes forhandlinger med centralbestyreren og Jysk Telefon om indførelse af åbning hele døgnet, men der var ikke almen stemning for en sådan udvidelse.

Teknisk Skoles opførelse

Så kom byggeåret 1934, hvor endelig Teknisk Skole skulle komme i eget hus efter mange års omflakkende tilværelse. Men det holdt hårdt at bestemme sig for, hvem der skulle udføre tegningerne, og endnu sværere at bestemme sig endeligt for placeringen. Man ejede ganske vist den grund, hvor skolen blev opført, men til det sidste var andre forslag fremme, bl.a. som nabo til missionshuset. Et forslag fra pastor Ussing om anvendelse af en påtænkt tilbygning til realskolen var en tid stærkt fremme, men den endelige afgørelse faldt på foreningens grund i Jernbanegade og anvendelse af tegninger, udarbejdet af arkitekt Christiansen. Licitation fandt sted på kroen den 30. juni og byggeriet kom i gang. Indvielsen foretoges den 4. november, og skolens byggeri havde da kostet kr. 29.325, hvortil kom inventar til kr. 2.200.

Denne skole kom til at tjene egnen godt i mange år og blev

Champagnegaloppen år 1947. Siddende fra venstre: Lilly Sørensen, Mejeribestyrer Tage Laursen, Tømmerhandler, Børge Sørensen, Sylle Brandt, Gudrun Kjelgaard, Redaktør Einar Damsgaard, Kamma Laursen.

Bagerst: Isenkræmmer Børge Brandt, Købmand Rudolf Justesen, Lærer Chr. Hald, Postekspedient Kaptajn Viggo Liegaard, Maren Damsgaard, Stense Munksgaard, Barber Iversen. Alle bosiddende i Fjerritslev. (Privat foto).

Krig og fred

fra 1938 også hjemsted for den nyoprettede handelsskole. I sommertiden var bygningen også hjemsted for Fjerritslevs føste vandrerhjem. Turismen er åbenbart ved at udvikle sig, og i 1935 ser vi en svag begyndelse til samarbejde med en ny institution, Turistforeningen. Fjerritslev kommune har intet egentligt kommunekontor og lejer derfor to lokaler i teknisk skole.

Nutiden nærmer sig med stærke skridt, så i 1937 enes man om fælles juleudsmykning af hovedgaden med ophængning af guirlander. Men ak, det får en brat ende med krigens komme i 1939. Alle aktiviteter skrues ned på lavt blus. Foreningen afholder dog hele tiden sine julefester på kroen, og en enkelt gang svinger man sig op til et større arrangement i forbindelse med Aggersundbroens længe ventede åbning i juni 1942. Her sørger man blandt andet for musik ved Sand Kjeldsens orkester, hvortil musikdirektøren leverede sin sidste komposition, Bromarchen. Han døde som bekendt kort efter. Mange af byens bygninger var beslaglagt af det tyske militær, ikke mindst

teknisk skole, der for leje af bygningen ydede en månedlig husleje på kr. 457.

Frihedsåret 1945 blev naturligvis fejret overdådigt. Der afholdtes grundlovs- og frihedsfest i anlægget med deltagelse af alle byens foreninger og det danske militær under ledelse af den lokale øverste befalingsmand ritmester Sonne. Der var sang og musik og fakkeltog. Og de lokale danske tropper fejrede sammen med foreningen kongens fødselsdag den 26. september.

Samme år får man det første tilløb til alderdomshjemmet, idet diakon Fauruskov Andersen, der drev et privat hvilehjem i Dalgasgade, beder om foreningens støtte til at erhverve en grund på fælleden til opførelse af et hjem for gamle.

De nye tider

I 1946 fremlægger sagfører Willumsen ved et borgermøde de kommunale planer for fremtiden. Her møder man for første gang det, der skulle blive væsentlige elementer i den kommende udvikling: Byplan, kloakering, rutebilstation, sportsplads, administrationsbygning og tanken om en skolehave (en idé der var meget fremme i de år). FH&B får både i dette og følgende år usædvanligt mange nye medlemmer, og et af foreningens æresmedlemmer, fru Kirsten Kjeldgaard, skænker foreningen et beløb til anskaffelse af en ny fane.

50-års fest

Denne fane blev færdiggjort til foreningens 50-års jubilæum i 1947, der blandt andet fejredes ved udsendelse af et smukt festskrift med bidrag af realskolebestyrer, pastor Thorlacius-Ussing, foreningens daværende formand stenhuggermester N.C. Jensen og redaktør Einar Damsgaard. I dette sidste indlæg genfinder man de samme tanker om fremtidens Fjerritslev, som sagfører Willumsen året før havde løftet sløret for.

Foreningen fremsætter over for politimesteren i Thisted ønske om oprettelse af et politikontor i Fjerritslev, et ønske der desværre kun delvis og i få år blev til virkelighed i form af et motorkontor i den gamle arrest. Man andrager sognerådet om en fornyelse af byens fortove, der åbenbart var til direkte fare for fodgængerne.

Foreningens økonomi synes at have været skrantende, og for at ophjælpe den tyede man til den store dramatik. Lige efter krigen havde man i anlægsskoven nord for dyrskuepladsen anlagt en friluftscene, et meget smukt anlæg, der dog aldrig blev benyttet ret meget. Men teaterforestillingerne i forbindelse med tennisklubben blev en stor succes, opført i salen på Grand Hotel. Byens fremragende diletanter opførte i 1947 Champagnegaloppen, i 1948 Landmandsliv og endelig i 1950 Den Stundesløse. De var i adskillige år samtalemne i byen.

*Elmøllen med hanen fra
1984.
(Foto: Jeppe Damsgaard).*

Økonomien var stabiliseret, og man kunne derfor aktivt deltage i byens første større projekt inden for fritidssektoren, opførelse af Han Herred Hallen i 1950.

Det blev en overordentlig succes. Det var dengang den eneste sportshal i Han Herred og Vesthimmerland, og håndboldfolk strømmede dertil hver weekend. Samme år fik sognerådet gennemført opførelsen af såvel alderdomshjemmet Solgaarden på Aggersundvej og administrationsbygningen i Søndergade (nu kommunebibliotek).

Nye tider, nye skikke. I 1948 besluttede foreningen at afskaffe opsætningen af æresport og levering af musik ved medlemmers sølvbryllup og lignede lejligheder. Og den Kjeldgaardske fane har i mange år ført en særdeles sammenrullet tilværelse. Derimod har anvendelse af flag som gadeudsmykning

60-års fest

eksisteret i bedste velgående siden århundredets begyndelse, omend stængers og flags tilstand gennem årene ofte har krævet fornyelse. Fra 1956 afholdes kun en årlig generalforsamling.

1957 fejrede FH&B sin 60-årige beståen med en større festlighed på Fjerritslev Kro. Der udnævntes æresmedlemmer, der blev sunget adskillige sange ved middagen, og bagefter var der underholdning ved skuespilleren Elith Foss, der nok i lidt for høj grad mente, at han var kommet meget langt ud på landet. Gennem de sidste fyrrer år af foreningens liv er utallige initiativer blevet taget til byens og egnenes fremme, oftest som igangsætter, sjældnere, af naturlige grunde, som økonomisk deltager.

*Planetstiens sol 1997.
(Foto: Jeppe Damsgaard).*

Teknisk skoles endeligt

Det gamle hjerdebarn teknisk skole var ved at synge på sidste vers. I 1961 udlejedes en del af skolen til en eksternatskole, det påtænkte at skaffe nye lokaler til teknisk skole i Han Herred Hallen, et samarbejde med handelsskolerne i Brovst og Løgstør overvejedes, og det hele endte med oprettelsen af Handelsskolen for Han Herrederne og Vesthimmerland i 1963. Få år efter var al undervisning samlet i erhvervsskolerne i Aars.

Den logiske konsekvens blev, at man besluttede at afhænde bygningen i Jernbanegade, og i 1975 solgtes den til SiD, der siden har haft sit afdelingskontor her, i mange år sammen med arbejdsformidlingen.

Vor tids forening

Nu stod foreningen med en smuk kapital, og den har siden været i stand til at bidrage med væsentlige beløb, f.eks. i 1974 kr. 50.000 til Han Herred Fritidscenter, der var under stadig udvidelse. Først i 1970 med en svømmehal, senere med den store centerhal og endelig med et stort vandrerhjem i 1987, udvidet i 1993. På 85-årsdagen i 1982 skænkede man kr. 20.000 til et lysanlæg i Fjerritslev lystanlæg. Den seneste gave til byen blev åbenbaret på 100-årsdagen i 1997. Planetstien blev indviet. Denne gengivelse af vort solsystem med placering af himmellegemerne i korrekt indbyrdes afstand og indbyrdes størrelsesforhold starter med en herlig gylden sol på kirkepladsen og fortsætter så nordud mod Kollerup Strand. Alt dette er ydre, håndgribelige tegn på foreningens evne og vilje til at fremme byens liv.

Men dertil kommer de mange områder, hvor man i høj grad har virket som en art idébank for offentlige og private funktioner i byen. Mange borgermøder er afholdt, lige fra starten til opstilling af kandidatliste til kommunalvalgene, fra 1970 naturligvis en Fjerritslev byliste. Desuden om plejehjemmets ombygning, om ambulanceberedskabet og ikke mindst om rutebilstationens placering, et emne der synes evigt kontroversielt, uanset hvor man anbringer den. Man har afholdt erhvervskonference, medvirket til oprettelse af en erhvervsrådsforening, til opførelse af industrihuse og til anlæggelse af bryggetorvet i forbindelse med etableringen af bryggeri- og egns-museet, dette med baggrund i frøken Kjeldgaards storstiledede gave af hele sin ejendom til glæde for byen. Det bør her bemærkes, at bryggerfamilien var medlem af foreningen lige siden dens start i 1897.

Endvidere har man arbejdet for oprettelse af gymnasiet, for byens forskønnelse og etablering af et naturcenter i den tidlige bankbygning. Kort sagt inden for alle områder af byens liv

og udvikling har FH&B været særdeles aktiv gennem årene. Her har ikke mindst foreningens formænd gennem de sidste 40 år, Einar Damsgaard, Verner Ranum, Knud Grann og siden 1987 Kurt Brandi ydet en meget omfattende og særdeles synlig indsats. Og netop synlig lyser nu hver nat over byen vartegnet, Hanen på toppen af den gamle elmølle, der blev købt af FH&B for 1 krone i 1973 og indviet i al sin glans i 1984. Man må håber, den vil lyse som en ledestjerne for byen og foreningen også i de næste hundrede år.

Kilder

Fjerritslev Avis

Fjerritslev Håndværker- & Borgerforenings arkiv.

Thisted-Fjerritslevbanen 1904-1969

Af Ingvard Jakobsen

*Ingvard Jakobsen, født 1957 i Øslø. Uddannet lærer, Ranum 1986. Medforfatter til bøgerne *Vejlerne* (1993) og *Hannæs* (1995). Desuden forfatter til adskillige lokalhistoriske artikler. Har opsyn med Skjoldborgmuseet i Øslø.*

I Han Herred Bogen 97 fortælles historien om Fjerritslev-Frederikshavn Jernbane, der fungerede fra 1897 til 1969. I år er turen så kommet til den anden store privatbane, der løb igennem Vester Han Herred, nemlig Thisted-Fjerritslevbanen, der eksisterede fra 1904 til 1969.

I sidste års artikel, der primært byggede på et jubilæums-skrift fra 1947, fortælles om de møder, der blev afholdt forud for etableringen af banen.

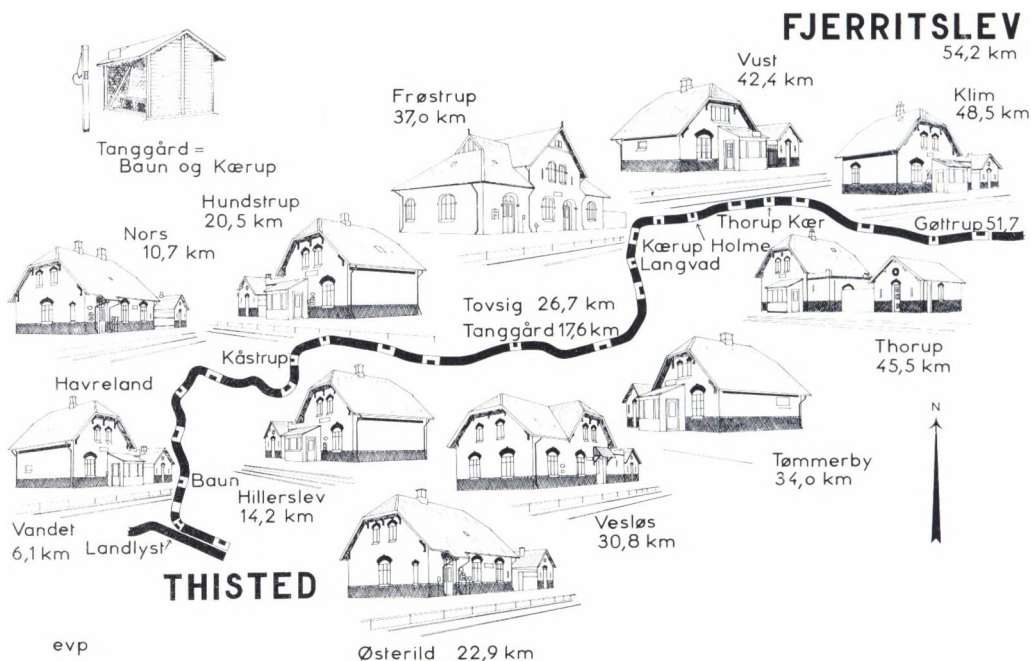
Oprindeligt var det planen, at banen skulle gå igennem helt til Thisted i Thy, og i et læserbrev, bragt i egnens eneste avis, Thisted Amts Avis, den 24. oktober 1871, brevskriveren underskriver sig med v, hedder det bl.a:

»Det var jo let at forudse, at den jyske længdebanes fuld-førelse måtte bringe det næste spørgsmål frem, som på et møde den 19. oktober i Fjerritslev Kro gik over fra privat til offentlig drøftelse, spørgsmålet om nogenlunde anstændig og tids-svarende, uafbrudt forbindelse mellem det rige Thy (og Mors), Han Herrederne og den øvrige verden (navnlig ikke afbrudt størstedelen af vinteren ved fjordens islæg). At deligencevæsenet er kostbart og dog aldeles utilstrækkelig, behøver næppe at bevises.«

På møder afholdt på Østerild Kro og Bjerget Kro den 4. april 1872, der søgte at virke for en jernbane fra et punkt på Vendsysselbanen til Thisted, som det hed i annoncen for møderne, blev der nedsat en komité, der kom til at bestå af følgende medlemmer:

Hasselbalch, Aalegaard, Lars Jensen, Lunde, Bruun, Boelsgaard, Roulund, Aagaard, Kjeldsen, Skerpinggaard, Peder Bak, Hjørdemaal, Lars Peter Knudsen, Hillerslev, Jens Kanstrup, Hillerslev, Lars Spanggaard, Østerild, Jens Bak, Vesløs, Thomas Dige, Øsløs, Jens Chr. Nielsen, Tømmerby, Jacob Bak, Lund, Niels Jacobsen, Vust.

Senere blev flere komitéer nedsat. Men de resulterede altså i første omgang i etableringen af Frederikshavn-Fjerritslevbanen, der som sagt så dagens lys i 1897.

Plan over banen med tegninger af stationerne. (Danske privatbaner, signalposten 1973).

Samme år bevilgede amtsrådet 15.000 kroner til en bro ved Amtoft, men hannæsboerne fik ved denne lejlighed at vide, at dette beløb ville blive fradraget i det tilskud, man havde lovet til en bane, om en sådan en gang skulle blive anlagt.

Forberedelser til banens anlæggelse

Allerede så tidligt som 1882 slog L. Højer, Selbjerggaard, befuldmægtiget i jernbanesagen for Tømmerby-Lild, på et møde i Fjerritslev til lyd for, at en eventuel banelinje fra Aalborg til Fjerritslev førtes videre til Thisted: »Da en sådan bane ville få stor betydning, navnlig for det tørvefattige Hannæs og for en stærkt udvidet tørveproduktion fra moserne om Thorup-Klim, og ville berøre de store udtørrede vejlearealer og ikke mindst transporter med heste, kvæg, svin og smør.«

1887 blev der nedsat et udvalg til at søge en Thisted-Fjerritslevbane etableret. I årene derefter var der stadig røster om at få banen anlagt, men der skete intet.

Samme år som Frederikshavn-Fjerritslevbanen var en realitet, blev der udvist store bestræbelser på at få en bane fra Thisted til Fjerritslev.

Den 22. august 1897 havde Thisted by besøg af et notabelt

Partier fra Vesløs St.

Vesløs Stationsby under udvikling, yderst til venstre skimtes stationsbygningen ca. 1910.

(Lokalhistorisk Forening for Sydhanæs).

selskab, nemlig indenrigsminister Bardenfleth, generaldirektør Tegner mfl. De høje rejsende kom fra Fjerritslev pr. vogn, og i Thisted Amts Avis stod at læse:

»Man har jo så lov at indbilde sig, at de høje herrer, efter at have kørt de 6 mil pr. vogn fra Fjerritslev til Thisted, endelig er nået til erkendelse af det urimelige i, at den private bane Aalborg-Fjerritslev ikke forlængedes til Thisted, og måske også have iagttaget, at en del af en eventuel Thisted-Fjerritslev jernbanes opland er så dårligt, at staten må nøjes med mindre tilskud til en sådan bane, end den ellers plejer at kræve af kommunerne.«

De stillede forventninger i anledning af dette høje besøg blev ikke indfriet, men sindene faldt ikke til ro i årene, der forløb, før eneretsbevilling blev givet til Thisted amtsråd, Thisted by og de implicerede kommuner den 12. juli 1901.

Meget avisskriveri fremkom, og mange møder blev afholdt, ikke mindst i Rigsdagen gjorde de lokale folketingsmænd, Nørhave, valgt i Bjergetkredsen, og Niels Andersen, valgt i Thy, et stort arbejde, især i året 1900. Mange var naturligvis imod at anlægge en bane her.

Nørhave bemærkede under tredje behandling i januar 1900, at der havde været ønsker om at føre banen op mod Hanstholm Fyr, eller rettere op mod byen Bjerre, men dette anså han for ufornuftigt og mente, at linjen burde føres over Lund Fjord.

Lovforslaget blev endeligt vedtaget i Folketinget den 20. januar 1900 med 59 stemmer og overgik derefter til Landstinget. Allerede samme dag var forslaget til første behandling. 7. marts 1900 vedtoges lovforslaget i landstinget med 3/4 statstilskud, og den 16. marts 1900 stadfæstedes loven af Kongen.

Det tilskud, amtet og kommunerne i Thy og Vester Han

*Klim Station og tilbygninger
ca. 1910.*

Herred skulle yde, androg ca. $\frac{1}{2}$ mio. kr. For mange af kommunerne var det en ikke lille ekstraskat, der skulle udskrives, og som det blev udtalt: »At der på en strækning mellem Østerild og Bjerget næsten hverken findes mennesker eller hartkorn.«

Hvilken retning, banen skulle have, var endnu ikke bestemt, og der indkom en lang række forslag. De fleste foreslog strækningen over Vesløs Vejle, men mente dog, at det ville blive for dyrt. Det ansås ikke for heldigt at anlægge banen om ad Bjerre, da det var de dårligste egne med hede sand og bakker, og med hensyn til Hanstholm Fyr skulle der jo alligevel være fragtkørsel dertil ca. 1 mil fra Bjerre. I øvrigt ville forslagsstillerne have banen anlagt nord om Klim, Thorup og Vust, vest om Abildhauge til Østerild, ind mellem gårdene Spanggaard og Vestergaard, sønden om Klastrup bakke over Bromølle enge til Hillerslev, Skinnerup og gennem Torp vest ind i Thisted.

Den 26. juni vedtog Thisted amtsråd at yde $\frac{3}{5}$ af den del af anlægssummen, der ikke dækkedes af statens tilskud på betingelse af, at Bygholm og Vesløs Vejler opretholdtes, samt at sognekommunerne og Thisted by udredede $\frac{2}{5}$. Amtsrådet påpegede dog, at i bidraget var indbefattet de 15.000 kr., som Fjerritslev-Frederikshavnbanen var pligtig at tilbagebetale, samt de til Amtoftbroen bevilgede 15.000 kroner.

Til Fjerritslev-Frederikshavnbanens anlægsudgifter havde amtsfonden bidraget med 30.000 kr. med forpligtelse til at tilbagebetale halvdelen ved eventuel bygning af en Thisted-Fjerritslevbane.

Nu gik der en tid, hvor der igen var stille om banesagen, og egnens befolkning beskyldte myndighederne for at sylte denne vigtige sag. Fra Nordmørs især var der ønsker om, at banen

måtte blive ført så nær Feggesund som muligt, men man var tilfreds, om banen fik station i Vesløs.

I Thy og Han Herred var man ikke mindst forundret over, at der intet var sket, især da der var forløbet et år, siden det var vedtaget, at statskassen ville betale de 3/4 af anlægsudgifterne. Men først da amtsrådet i et ekstraordinært møde den 24. april 1901, uden omsvøb og betingelser, bevilgede de 285.000 kr., som det tidligere havde taget stilling til, kom der skred i sagen.

Eneretsbevillingen blev, som nævnt, givet til amtet, Thisted byråd og sognekommunerne i Hillerslev Herred og Vester Han Herred den 12. juli 1901, og allerede dagen efter begyndte man at udstikke i marken under ledelse af oberstløjtnant Worm.

Anlægsarbejdets forløb

I løbet af 1902 blev de endelige planer for banens forløb udfærdiget, og det blev besluttet, hvor de enkelte stationer skulle bygges.

Licitationen af underbygning og overbygning blev vundet af ingeniørfirmaet Brøchner, Larsen og Krogh med et tilbud på 213.000 kr., og den 13. oktober påbegyndtes jordarbejdet fra Fjerritslev, hvortil ca. 50 vognlæs skinner var ankommet. Og omtrent samtidig påbegyndtes jordarbejdet fra Thisted.

I sidste halvdel af november 1902 var brobygningen over de forskellige vandløb begyndt. Arbejdet udførtes af stenhugger Gustafsen, Horsens, og stenene købtres billigt hos egnens befolkning. Jordarbejdet var nået til Vester Thorup, og kort tid efter beskæftigedes ca. 100 mand ved dæmningsarbejdet over Lund Fjord. Arbejdet måtte midlertidigt, indstilles den 10. december på grund af frost. Over Lund Fjord var isen ved at blive for svær. Daglønnen var 2 kr. 50 øre.

Den 22. januar 1903 ankom det første arbejdslokomotiv og blev på en blokvogn, der var forspændt otte heste, ført til Vester Thorup, og som aviserne skrev: »Snart vil dets fløjten give beboerne i den forhen så stille egn en forsmag på, hvad der venter dem, nu er freden forbi.«

Til at holde øje med de mange ansatte »børster«, som jernbanearbejderne blev kaldt, blev der antaget to politibetjente. I marts måned 1903 blev reservepolitibetjent Peter Nielsen, Holbæk, ansat i Fjerritslev, og til at holde øje med strækningen Østerild-Thisted blev sergent P.M. Lindhardtzen, Nyborg, antaget.

Mens anlægsarbejdet stod på, blev der indsendt en række protester og forslag. Bl.a. var der utilfredshed med navnet

Frøstrup Station, hvor der endvidere var posthus. (Danske privatbaner, Signalposten 1973).

Frøstrup. Indsenderen skrev bl.a: »Hvorfor skal stationen hedde Frøstrup, når den vil komme til at ligge på Tømmerby bys jorder, matr. nr. 6a; når denne station engang er færdig, og der på brættet med stationens navn står Frøstrup, så pådattes man en af de værste berlinere, man nogensinde har hørt mellem Bulbjerg og Feggesund.«

Som nævnt var der ansat mange børster, og af disse var flertallet meget glade for de våde varer. Den 27. juli 1903 anholdtes fem arbejdere, hvoraf de fire boede i Hunstrup; de havde fra søndag til torsdag konsumeret 18 pottes brændevin og mindst 36 halve bajere. Da de skulle transporteres til arresten i Thisted, måtte sognefogeden love dem brændevin med på vognen.

Men at ikke alle arbejdere var lige barske, viser følgende historie:

To arbejdere under anlægget havde ved Vesløs indrettet sig på feltfod og bygget en »tomandsbolig« med en overskrift over indgangen hvorpå stod: »Al banden og sværgeren frabedes.«

Den 22. januar 1904 nedlagde 80 børster arbejdet i Hunstrup, Tovsig og Vesløs. Fem dage senere var arbejdet ikke genoptaget, selv om der var tilbudt de strejkende 1 øre mere i timen eller i alt 28 øre og 30 øre pr. time fra 1. marts.

I april 1904 blev det meddelt, at der med udgangen af

finansåret 1903-04 i alt var anvendt 1.035.919 kr. og 87 øre af den anslåede anlægskapital, som udgjorde 1.900.000 kr.

Under anlæggelsen af banen blev man ikke forskånet for alvorlige ulykker.

Den 22. juni 1904 faldt en arbejder Marius Madsen fra Vejle gennem en af broerne over Kløv Kær og druknede. Under gruskørsel natten mellem den 18. og 19. august samme år dræbtes en arbejder, Peter Jacobsen fra Thisted, ved at falde ned på sporet, hvor tre grusvogne gik over ham.

Husmand Lars Degn, Kærup Holme, blev overkørt af en trojle ved Vesløs og blev meget lemlæstet; arbejdsmaskinen kørte ham til læge i Tømmerby.

Af mindre alvorlige uheld kan nævnes Kr. Mikkelsen Højer, der i midten af maj 1904 brækkede benet og blev ført til sit hjem i Hjardemål Klit.

14 dage før banens åbning nedbrændte et hus i Nors. Ilden opstod fra et grustog, da huset lå i en afstand af kun 20 meter fra banelinien. Ved samme årsag brændte et hus i Østerild.

Den 7. november 1904 blev banen afleveret til indvielse. Og da den blev påbegyndt den 24. juni 1903, er det den bane, der på det tidspunkt var bygget hurtigst.

Stationerne og indvielsen

Den 18. november 1904 blev banen indviet. I sin omtale af festlighederne beskriver Thisted Amts Tidende stationerne på ruten. I Thy var der følgende stationer og trinbræt: Vandet, Nors, Hillerslev, Tanggaard (Trinbræt), Hunstrup og Østerild. Mens der på Hannæs og i det øvrige Vester Han Herred var følgende stationer og trinbræt, der fik følgende beskrivelser i avisen:

Tousig: Er kun et trinbræt, beliggende $\frac{2}{5}$ mil fra Østerild, $3\frac{1}{2}$ mil fra Thisted.

Vesløs derimod er holdeplads og bestyres af en ekspeditrice. Afstand fra Thisted $4\frac{1}{10}$ mil, fra Tousig $\frac{2}{5}$ mil. For øvrigt hører den til de stationer, som man kunne vente sig noget af.

Tømmerby: Er ligeledes holdeplads og bestyres af en ekspeditrice. Afstand fra Thisted $4\frac{1}{2}$ mil, fra Vesløs $\frac{2}{5}$ mil. Der findes her flere handlende. Egnen er stærkt bebygget, og denne plads må sikkert i endnu højere grad end Vesløs kunne give banen noget at bestille. Beboerne fra en stor del af Hannæs vil søge hertil.

Frøstrup: Afstand fra Thisted $4\frac{9}{10}$ mil, fra Tømmerby $\frac{2}{5}$ mil, udmærker sig frem for de andre stationer langs banelinjen derved, at bestyreren, postmester Christensen, bærer titel af

Ombygning af Vesløs Station 1919. Nr. 3 fra venstre i bagerste række murermester Svend Pedersen, Vesløs, der byggede de fleste af husene i den hurtigtvoksende Vesløs Stationsby. (Lokalhistorisk Forening for Sydhavnæs).

stationsforstander. Selve stationsbygningen er også større end nogen af de andre, idet den tillige afgiver plads til postkontoret, som er flyttet hertil fra Bjerget. Ligeledes er Bjerget Kro flyttet hertil.

I den tidligere ret ubetydelige landsby er der i anledning af baneanlægget skudt en mængde nye forretninger op. Bl.a. har købmand Græsbøll flyttet sin forretning i Bjerget hertil efter i forvejen at have opført en meget anseelig købmandsgård. Mange turister, som agter sig til Bulbjerg, vil tage til denne station. I Frøstrup har Thisted Apotek en filial.

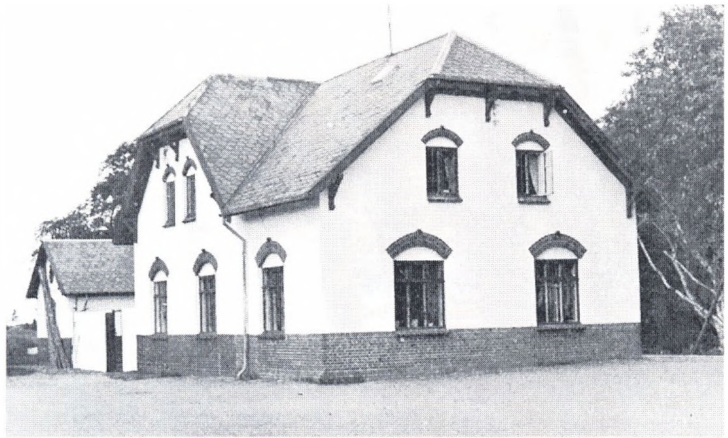
Kærup: Er et trinbræt, beliggende kun $\frac{1}{5}$ mil fra Frøstrup. Der kan næppe blive stor trafik. Vejen går herfra over dæmningen (Lund Fjord).

Vust: Beliggende $5\frac{7}{10}$ mil fra Thisted (ad landevejen $4\frac{1}{2}$) bestyres af en ekspeditrice med indskrænket ekspedition. Det er jo for øvrigt en ret god men ikke synderlig stærkt befolkede egn. Sognet er et af de svagest befolkede i amtet.

Derimod hører Thorup, $6\frac{1}{10}$ mil fra Thisted, og

Klim, $6\frac{1}{2}$ mil fra Thisted, begge bestyrede af ekspeditricer, til Vester Han Herreds bedst befolkede egne. Hidtil har befolkningen fra disse to sogne for størstedelen kørt til banen i Fjer-

Vesløs Station. Bygningen blev nedbrudt 1988 for at give plads til en ny bankbygning. (Signalposten 1973).

ritslev, men de vil sikkert herefter foretrække at benytte deres egne stationer, thi de har jo nu for en stor del banen næsten lige til deres dør. Begge disse stationer vil sikkert give banen en del at bestille.

Gøttrup: 2/5 mil fra Klim, har foreløbig kun fået et trinbræt, og dette ligger næsten $\frac{1}{2}$ mil fra byen Gøttrup, kunne man have ført banen ned til byen, ville der være bleven mere end dette trinbræt. Dette ligger tæt ved endestationen Fjerritslev:

Afstanden er kun 3/10 mil. Her er ligesom i Thisted foretaget betydelige udvidelser ved stationen, som bliver banegård for begge baner, forsåvidt som man da ikke vil betragte Thisted-Fjerritslevbanen og Fjerritslev-Nørresundby-Frederikshavnbanen som en enhed, hvad man i en vis forstand meget godt kan. Fjerritslev vil sikkert efterhånden vokse op til en mindre købstad, hvad den allerede er godt på vej til. Der er bygget stærkt hvert år, siden Nørresundbybanen blev anlagt, og det bliver næppe mindre herefter.

I Thisted var statsbanegården indrettet til også at være station for Thisted-Fjerritslevbanen.

Såvidt avisen om stationerne i Vester Han Herred. Ved indvielsen bestod banens materiel af fire lokomotiver, som tidligere havde tilhørt Thybanen, der ved overtagelsen blev forsynet med nye kedler; der forsikredes, at det var gode maskiner, bare man ikke forlangte for meget af dem. Flere end 10 vogne kunne de ikke tage på samvittigheden. Desuden rådede banen over otte personvogne, fire bagagevogne og 20 godsvogne. Personvognene var leveret fra firmaet »Vulcan« i Maribo. Belysningen af vognene skete ved petroleumslamper, og vognene var, ifølge

Thisted Amts Tidende, navnlig for 2. klasses vedkommende nydeligt udstyrede. På banens stationer solgtes endvidere billetter til Fjerritslev-Frederikshavnbanen, men ikke til statsbanerne.

Thisted Amts Tidende afslutter sin omtale af banens stationer og materiel med følgende betragtninger om banens fremtid og betydning for egnen:

»Banen vil, når den nu kommer i gang, betegne et stort fremskridt for hele den pågældende, hidtil så afsides liggende egn. Vareomsætningen vil her ske med ganske anderledes letthed end tidligere, og den vil sikkert herefter vokse med rivende fart. Man tør også derfor nære det håb, at driften vil betale sig.«

Selve banens åbning blev markeret i såvel Thisted som Fjerritslev. I Thisted samledes man kl. halv ti om formiddagen den 18. november. Thisted Bryghus havde plantet en række flag langs banelinjen i hele bryggeriets længde, stationen var pyntet med flag og guirlander. I Fjerritslev var frokostbordene dækket på gæstgivergården, hvor amtmænd Simony bød velkommen.

Efter frokosten gik man til banegården med musik i spidsen, og Fjerritslev Håndværkerforenings formand talte fra en af togets platforme, hvorefter kgl. kommissarius Nørregaard erklærede banen for åbnet.

På turen til Thisted myldrede det overalt med festklædte mennesker, og på Frøstrup Station udbragte pastor Hansen, Kærup, et leve for baneudvalget.

Andersen-Rostrups orkester var mødt op ved togets ankomst til Thisted, hvor perronen og pladsen udenfor var fyldt til trængsel. Med åbningstoget var lidt over 100 deltagere, bl.a. de lokale folketingsmænd N. Andersen og Nørhave, der som tidligere nævnt havde ydet en stor indsats for banens etablering, samt repræsentanter fra de implicerede kommuner, primært sognerådsformændene. Festmiddagen blev holdt på Hotel Aalborg, hvor der bl.a. blev afsendt telegrammer til den gamle konge Chr. d. IX, trafikminister Hage samt til ministeriet for offentlige arbejder.

Banens og stationsbyernes udvikling

Dagen efter indvielsen medbragte formiddagstoget 75 rejsende og tre vognladninger gods. Den 20. november medbragte toget kl. 1,28 fra Thisted og øvrige stationer 350 passagerer.

I årene efter banens etablering skete der for alvor en stor udvikling for de fleste af stationsbyernes vedkommende. På Hannæs oplevede Frøstrup og Vesløs en nærmest eksplosions-

*Thorup Kær holdeplads.
(Signalposten 1973).*

agtig vækst, mens Tømmerby, der var spået en stor fremtid, nærmest stod i stampe. Udviklingen i de to byer gik ud over Bjerget og Øsløs, der tidligere havde haft en førerstilling på Hannæs. Bjerget mistede 1905 sin status som valgkreds. Denne ære overgik herefter til Frøstrup, der i forvejen havde frataget Bjerget sin status som postdistrikt.

Den 26. februar 1907 kunne Thisted Amts Tidende berette følgende om udviklingen i Vesløs:

»Her ved stationen synes der til sommer at skulle blive en del byggeri. Fra Vesløsgaard er der solgt en grund til vognfabrikant Christensen, Vesløs, ligesom der er solgt jord til to statshuse, henholdsvis til Ole Christensen, Øsløs, og Chr. Damsgaard, Vesløs. Også på andre ting mærkes det, at der kommer lidt fart i tingene. Møder og generalforsamlinger holdes nu for det meste i gæstgivergården, således at stationen mere og mere bliver samlingsstedet. Nu begynder igen de månedlige opkøb af kreaturer, og det ventes, at dyrskuerne bliver flyttet hertil. Øsløs marked burde også flyttes hertil. Det er jo engang for mange år her fra kommunen blevet flyttet til sin nuværende plads. I vinter har der været afholdt to koncerter af Andersen-Rostrups orkester, hvortil der har været udmærket besøg. Et diletantensemble har påtaget sig det ikke lille stykke arbejde at indøve P.R. Møllers 4 akts skuespil »Under hammeren«, der spilles tre gange i næste uge.

Til disse forestillinger bør der blive fuldt hus, da det efter prøverne at dømme vil blive spillet godt, og overskuddet vil tilfalde en ubemidlet seminarist her fra byen.«

Udviklingen af stationsbyen Vesløs fortsatte yderligere med udstyknngen af den gamle herregård Vesløsgaard, købt af Han

*Thorup Station.
(Signalposten 1973).*

Herredernes Udstykningsforening i 1910, hvor der blev solgt 22 parceller, samt syv tillægsparceller i årene 1910-12. 1911 blev der opført et nyt andelsmejeri »Hannæs« i Vesløs.

Leverandørerne kom fra hele Øsløs-Vesløs-Arup kommune. 1914 blev der opført en ny skole til afløsning af den gamle fra 1850. 1919 måtte skolen atter udvides på grund af det store børnetal i byen.

I såvel Frøstrup som Vesløs opstod der omkring stationen et stort forretningsliv med butikker inden for de fleste handelsartikler, ligesom der etablerede sig en lang række håndværkere. Mange flyttede til de to byer fra netop de to detroniserede byer Bjerget og Øsløs.

Også i byerne Klim, Thorup og Gøttrup skete der en markant stigning i antallet af forretninger og håndværkere, ligesom Fjerritslev udviklede sig til en udmærket handelsby. 1908 flyttede herredskontoret fra Skerpinggaard i Kettrup til Fjerritslev og 1907 indviedes Fjerritslev Kirke som et yderligere bevis på byens udvikling.

I banens første mange år udviste driften et stort overskud, det mindste var 1908-09, hvor det var på 25.123 kr.; det højeste i 1918-19, hvor der udvistes overskud på 81.748,87 kr. I de følgende år vekslede driften med overskud og underskud, men fra 1930 til 1941 var der konstant underskud i driften.

For de enkelte stationers vedkommende holdt Frøstrup standen som den største mellemstation indtil 1924, hvor Vesløs overtog førstepladsen med en omsætning på 26.900 kr. Til sammenligning havde Frøstrup en omsætning på 20.300 kr. og ved Klim 11.700 kr. Allerede 1911 var ekspeditricen ved Vesløs Station afløst af en stationsmester eller stationsforstander.

Stationsbygningen blev kraftigt udvidet i 1919. Vesløs Station fik en stor del af sine indtægter fra Bisgaard Frugtplantage i Øsløs, der i 30'erne var en af landets største, fra Amtoft fiskerihavn, andelsmejeriet Hannæs, der havde en betydelig smørproduktion, og fra Vejlerne, der eksporterede store mængder af tækkerør.

Under den tyske besættelse af Danmark opnåede Thisted-Fjerritslevbanen atter overskud på driften. Under besættelsen forstyrredes driften en del gange af sabotage, idet tyskerne bl.a. benyttede banen til troppe- og materieltransport. Den 29. oktober 1944 blev tog 208b ved halv tre tiden om eftermiddagen beskudt af allierede fly, kort efter at toget havde forladt Hunstrup Station på vej mod Østerild. to fly fløj lavt hen over toget, og lokomotivføreren bremsede øjeblikkelig, hvorefter passagerer og personale hurtigt løb ud på markerne og gemte sig. Et øjeblik efter vendte flyene tilbage og beskød toget med maskingeværer. Det gik især ud over banens nyeste personvogn, der et øjeblik før havde været fyldt med passagerer, den blev gennemhullet. Lokomotivet derimod var kun blevet ramt et par gange af projektiler, og det kunne fortsætte den videre tur mod Fjerritslev. Nogle af passagererne mente bestemt, at de havde set en bombe falde i en vogn læsset med granris, denne vogn blev derfor koblet fra, men senere undersøgelser viste dog, at der ingen bombe var.

Samme lokomotiv kørte den 20. januar 1945 ved Landlyst Teglværk mod en lastbil, hvorved to tyske soldater, der opholdt sig på lastvognen, dræbtes.

En af banens mere festlige personligheder, lokomotivfører Stausgaard fra Thisted, der var ansat ved banen fra starten til begyndelsen af 50'erne, var sabotør på sin egen måde. Han kunne, når han skulle bakke ind og koble tyske vogne på toget, godt glemme at bremse, så vognene blev beskadiget.

Når Stausgaard ved Vejlerne passerede de tyske vogne læsset med strå til tyske stråtage, gav han lokomotivet en ordentlig spand kul, så en gnist fra skorstenen antændte stråene.

Efter krigen gav banen igen underskud, hvilket især skyldtes den skærpede konkurrence fra last- og rutebiler samt den stadigt voksende bilpark.

Thisted-Fjerritslevbanen sørgede for i takt med den teknologiske udvikling at udskifte sit materiel. Fra 15. maj 1928 indførtes delvis motordrift, idet to motorvogne fra de forenede automobilfabrikker i Odense blev taget i brug, ligesom man i 1936-37 anskaffede et diesel-elektrisk lokomotiv. I 1937 blev

der indført blinklyssignaler ved 11 af banens overkørsler. Skinnibusdrift blev indført den 3. oktober 1948.

Banen har i hele sin driftsperiode været forskånet for de helt store ulykker.

Men enkelte ulykker med dødelig udgang har der dog været.

Den 27. juni 1948 blev en lille pige dræbt ca. én km vest for Vesløs, da hun blev påkørt af toget. Hun var i øvrigt datter af stationsforstander i Vesløs, Harry Kragh.

Udviklingen i banens sidste 20 år (1949-69)

Lokomotivfører Stausgaard, der var ansat ved Thisted-Fjerritslevbanen fra starten i 1904 til omkring 1950. (TFJ 1904-1954, jubilæums-hæfte).

I 1954 kunne banen fejre sit 50-års jubilæum, og i den forbindelse skrev en af banens tidligere medarbejdere, pensioneret togfører A.C. Svaldgaard, der samtidig var en glimrende lokalhistoriker, et jubilæumsskrift. Han skriver bl.a. følgende betragtninger om banens fremtid:

»Af det materiale, som foreligger, synes driftsunderskuddet i regnskabsåret 1952-53 at være det hidtil højeste, nemlig 330.605,62 kr., men trods disse dårlige driftsresultater menes banen dog ikke at kunne tænkes nedlagt i en overskuelig fremtid, da den stadig har stor betydning for egnen og befolkningen, som den gennem de svundne 50 år har bragt fordele og fremgang.«

Ud over at fortælle banens tilblivelseshistorie er der i jubilæumsskriftet en lang række smånotitser, der fortæller træk fra banens historie. Her er et par eksempler:

Opdagelse af skinnebrud:

For opdagelse af skinnebrud ydedes i 1907 et gratiale af tre kroner.

Banevogtere:

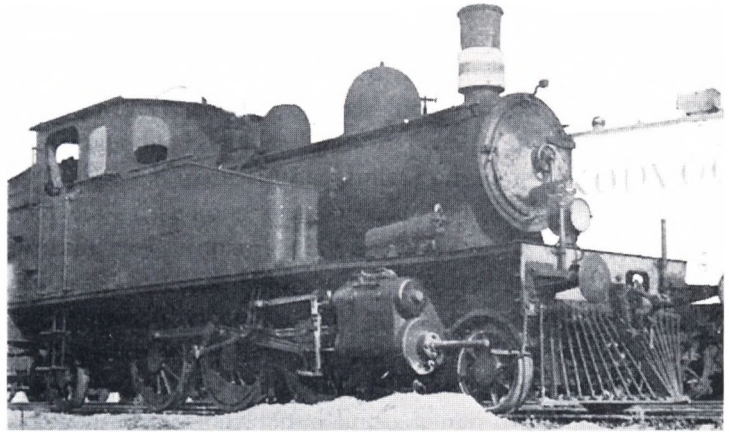
1908 forelå andragende om, at benævnelsen »banevogter« måtte bortfalde og erstattes med baneformand.

Uniformsreglement:

Fra 1. september 1908 indførtes nyt uniformsreglement, idet man i stedet for sølvdistinktioner indførte gulddistinktioner.

Som nævnt gav Thisted Amts Tidende ved indvielsen 1904 en beskrivelse af de enkelte stationer på ruten. I avisens 75-års jubilæumsnummer fra den 1. oktober 1957 skrev Jørgen Miltersen en artikel om Thisted-Fjerritslevbanen. Her fik stationsbyerne på Hannæs og i Han Herrederne følgende beskrivelse:

*Et af Thisted-Fjerritslevbanens damplokomotiver.
(TFJ 1904-1954).*

»Vesløs kan takke trafikmidlernes udvikling for stigende indbyggertal i forhold til Øsløs. Skibene lægger ikke mere til i Øsløs og skaber liv som i Skjoldborgs tid. Tyngdepunktet i denne del af Hannæs er flyttet fra øst til vest, efter at banen er kommet. Øsløs sogn havde i 1901 718 indbyggere, men i 1921 var tallet faldet til 664. Vesløs havde i 1901 380, men i 1921 598 og i dag ca. 700 indbyggere, hvoraf ca. 325 bor i stationsbyen. Foruden maskinfabrik og adskillige forretninger er der nu et stort, nyt alderdomshjem i Vesløs, hvorimod stationsbyen er gået glip af skolen, som ligger noget syd for byen, og her finder også udbygningen af skolen sted nu.

Frøstrup by har nu omkring 400 indbyggere og hele sognet 1.140 mod ca. 850 i begyndelsen af dette århundrede. Stationsbyen havde i 1921 266 indbyggere. Der findes ikke så få arbejdsmænd i Frøstrup. Forklaringen herpå menes til dels at være den, at der er så mange billige ejendomme i Frøstrup.

Skolespørgsmålet er for længst løst, idet centralskolen i Tømmerby blev bygget for en halv snes år siden. Nu står der alderdomshjem på byggeprogrammet, og man er godt i gang med en udvidelse af det bestående hjem for de gamle.

To af stationsbyerne ved Fjerritslevbanen ligger i samme kommune, nemlig Thorup og Klim. I Vester Thorup sogn var der i 1921 629 indbyggere, deraf 106 i byen. Nu er indbyggertallet i byen 471, og i sognet bor der i alt 837. Foruden cementstøberi og savskæreri findes der bl.a. et par store, moderne forretninger.

Klim er den største af stationsbyerne mellem Thisted og Fjerritslev. Den har nu 534 indbyggere mod 428 i 1921. Sog-

nets befolkningstal er nu 892 eller nogenlunde det samme som for 35 år siden. Klim har bl.a. kalkværk og en møbelfabrik. Af større byggerier i de senere år kan nævnes det nye nordre forsamlingshus. Alderdomshjemmet blev moderniseret for få år siden, og for tiden bygges der på en ny fire-klasset skole, som ventes færdig i slutningen af året.

Endelig er der Fjerritslev, som nærmer sig 2.000 indbyggere. Det nøjagtige tal er 1.950, og i kommunen bor der ialt 2.600. I 1921 havde byen 1.082 af kommunens 1.772 indbyggere. Udviklingen siden har afgjort været til byens fordel, og det er da navnlig slagteriet, som har stor betydning for Fjerritslev. I de senere år har der ikke været nogen stor tilgang til kommunen.«

I årene efter 1957 øgedes underskuddet på driften. En fornyelse af materiellet ved indsættelsen af skinnebusser gav ikke den ventede stigning i passagertallet. Det gav anledning til bekymring i en række af egnens sogneråd, navnlig i Hillerslev-Kaastrup, der protesterede kraftigt mod at deltage i betalingen af underskuddet, og da heller ikke staten ville stille ubegrænsede midler til rådighed, måtte bestyrelsen for banen træffe den tunge beslutning at nedlægge Thisted-Fjerritslevbanen med virkning fra den 31. marts 1969. Banen fik altså en levetid på knap 65 år. En række redningsforslag i sidste øjeblik førte ikke til noget, så den 31. marts kunne de sidste tog køre mellem Fjerritslev og Thisted. De var overfyldt, men det var for sent. Da toget kørte fra Fjerritslev ved 22-tiden, var der så mange folk på perronen, at en ældre togfører ikke kunne mindes noget lignende. Da den sidste skinnebus kom til Thisted kl. 23.22, var en stor forsamling mødt op for at tage imod. De overværede, at skinnebusfører Valdemar Hansen afleverede sin sidste rapport til driftsleder Valdemar Knudsen.

Efter banen

Efter banens nedlæggelse har debatten ofte kørt mand og mand imellem.

Var det mon ikke forkert at nedlægge den? Var man ikke for hurtigt ude?

Der kan altid argumenteres for og imod. Der blev talt om at bevare banestrækningen i fuld længde, men det lykkedes ikke. I dag er der kun brudstykker tilbage. Dele af den bliver i dag benyttet til cykel- og naturstier, bl.a. strækningen fra Østerild til Tømmerby. Stationsbyerne har efter nedlæggelsen udviklet sig yderst forskelligt. Byer som Frøstrup, Østerild og Nors er

under stadig udvikling med øget industri og et blomstrende forretningsliv, mens byer som Hunstrup og Vust på det nærmeste er gået helt i stå, og nu står helt uden butikker og erhvervsliv. Vesløs mistede i 1988 sin gamle stationsbygning, der havde fungeret som posthus. Den blev nedbrudt for at give plads til en ny bankbygning og en ny postekspedition. Ellers har Vesløs bevaret sin position som trafikknudepunkt, mens de fleste forretninger er forsvundet. Men som bekendt har byen i 1997 landets eneste storkepar med unger. Banen havde i sin levetid stor betydning for den egn, den løb igennem. Og for enkelte blev den ved med at eksistere i ånden, bl.a. fortælles der om en nu afdød ældre mand fra Vesløs, at han troligt blev ved med at holde tilbage for toget ved det gamle stoppested til langt op i 1980'erne. Alle de øvrige stationsbygninger på banestrækningen er bevaret, enten som private boliger eller offentlige bygninger.

Anvendt litteratur

Tonni Bruun: Thisted-Fjerritslevbanen, Historisk Årbog for Thy og V.H.H. 1994, s.56-63.

Ellen Gregersen/Ingvard Jakobsen: Hannæs, Folk og egn, Fjerritslev 1995.

Ingvard Jakobsen/Otto Jensen: Udviklingen i Klim og Vesløs sogne, Hist.Årb, for Thy og V.H.H. 1995, s. 101-114.

Niels Jensen: Nordjyske jernbaner, Kbh.1976.

A.C. Svaldgaard: Thisted-Fjerritslevbanen, 50-års jubilæumsskrift, Thisted 1954.

Håndbog for den danske privatbane, 1924, 27, 46, 50, 52, 57.

Diverse numre af Thisted Amts Avis, Thisted Amts Tidende/Thisted Dagblad, Fjerritslev Avis/Hannæs Avis.

Signalposten 1973.

Stenene i Telling

Af Torben Ebbe

Torben Ebbe, f. 1920 på Frederiksberg. Cand. med. 1946, på Broust Sygehus 1946, reservelæge sammesteds 1948-50. Praktiserende læge i Fjerritslev 1952-87. Har offentliggjort adskillige artikler af lokalhistorisk indhold.

*Grutesten ved vadestedet.
(Foto: Torben Ebbe).*

Vi bor jo i en betagende og storslået natur her i Han Herred. I den finder vi også mange menneskeskabte ting. Det er om nogle af disse, jeg vil skrive. Det gælder de sten, der står i området omkring Telling.

Fra langt tilbage i middelalderen har Telling været et af sit områdes tyngdepunkter. Først og fremmest fordi den lå på en af de veje, der gik fra fjorden og til havet - hvor så vejen gik videre langs stranden. Kommer man nord ud af Tingskoven og ned mod Tranum Å, ligger på bakkerne nord for åen mod vest Stagsted og mod øst Telling. I åen kan man endnu se vadestedet med sin stenbelægning, ligesom man endnu kan se resterne af de gamle veje. De kom jo syd fra. Fra Himmerland satte man fra ved Stavn eller mere mod vest over for Aggersund. Så gik vejene nordpå - man ser de gamle hulveje lige syd for Tingskoven, hvor man i mange hundrede år agede af sted i det løse sand. Op mod Tingstedet ved tidligere Henrik Sø og Søhøjene (indtil 1634, da det flyttede til Sdr. Tinghus til 1688 for så at blive flyttet til Brøndum indtil 1780). Eller vejen gik mod Lerup Kirke, hvor der jo i mange år var markeder, til præsten fik flyttet det til Rødlandshede 1585 (endnu hedder en gravhøj her Markedshøjen). Senere endte det på Tingheden vest for Henrik Sø. Kommer man i dag vest ud over Tingskoven, skal man lige over Fruebro, over Øster Tvedbæk og så lige op ad bakken, og så lå området lige syd for vejen.

Men vi skal til Telling. Og så må vi syd fra over vandløbet der. Her må jeg lige have lov til at nævne nogle navne - sådanne gamle navne har jeg en svaghed for.

Vandløbet starter lige øst for Tremshøje og Grushøj og bliver til Fruehale. Slynger sig syd om Hummelhøjene som Langsiig, der efter at have modtaget tilskud fra Drevelsiig løber i en stor slynge forbi Stagsted og til området lige nord for Tingskoven (med de skrevne vadesteder). Her ligger i øvrigt tæt ved vadestedet en del store sten bl.a. en grutesten. Glemt og gemt. Videre løber åen, der snart bliver til Tranum Å (og tidligere endte i Nørre Økse sø) - videre løber den forbi Møgelvold og Telling til Mellem Mølle (Mellem - fordi engang var her tre vandmøller).

*Vadestedet nord for Ting-
skoven mod Telling.
(Foto: Torben Ebbe).*

Se det var jo en rejse for at komme til Telling.

Ketty Johansson, museumsinspektør, fortæller i sin bog om Lerup, Tranum og Øster Svenstrup, at ved skolelovens indførelse 1814 lå der i hele Lerup-Tranum pastorat kun én skole, nemlig Telling Skole. Den blev ombygget 1847 og 1860 samt flyttet til Landevejen ved Pårup 1906 for at blive helt nedlagt 1960 og overflyttet til Tranum Skole.

Mellem Telling Skole og Lerup Kirke gik kirke- og skolestien, der endnu kan traves på, om ikke i sin fulde længde mere.

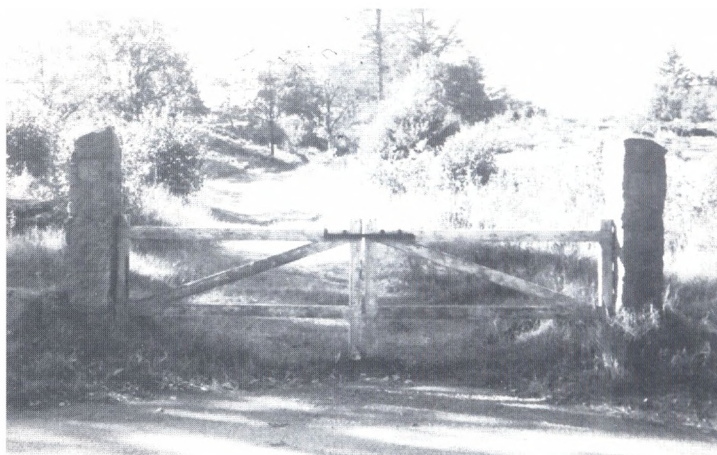
Men den kommer fra højderne ved Lerup Bavnehøj og falder brat og meget smukt ned mod et lille åløb sydvest for Lundegaarden. Og for at komme over dette åløbs nu meget stilfær-

*Bro-stenene på den gamle
kirkeskolesti (Lerup) mærket:*

CE

T

(Foto: Torben Ebbe).

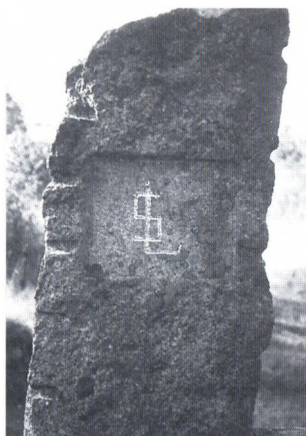

dige vand træder man på en stor, helt flad og flot bro-sten. Hvilende på solide stenfundamenter. Og på denne stens østside sidder to bogstaver: C. E. Christen Eskildsen, og det er just om ham, jeg gerne vil fortælle. Han boede i Tellinghus, et husmandssted i Telling øst for den oprindelige gamle skole. Stedet var tilskødet ham af hans forældre Eskild Christensen (død 1887) og Karen Christensdatter. De boede på hendes fødested i Jarmsted, overdragelsen skete 1876. Her boede Christen Eskildsen sammen med sin ugifte søster Maren Eskildsen. Hun fik dog en søn sammen med Jens Pedersen - en søn, der hed Eskild Pedersen og blev købmand i Nørresundby (lige der hvor jernbanen krydser Vestergade/Thistedvej). Det er hos ham, Chr. Eskildsen tilbringer sine sidste år.

Et nærmere kendskab til Chr. Eskildsen vil jeg overlade til dette lille skrift fra Karen Eskildsen, tidligere Manstrup:

I gamle dage, det var engang. Hvor var det hyggeligt at komme ind i et køkken til en kop kaffe - sammen med en flok damer. Kedlen stod på komfuret, og konen sad med kværnen på skødet og maledede bønner. Og medens duften af kaffe og hyggen bredte sig, gik snakken livligt om alt muligt. Var der nogen bekendte, der ventede sig, blev det livligt diskuteret. Og så den unge pige, der var kommet »galt af sted« - har hun så en fader? Ja da, hun har vist flere. Så snakken gik om pigens moral eller mangel på samme. Indtil det afsluttede med: Hun er god nok, det er en dygtige pige. Den, der får hende, bliver ikke narret.

Hvor var det hyggeligt at mindes, når man en forårsaften

Indgangsstenene op til tidl. sommerbolig »Korsbakken«, Lerup, mærket: SL, den anden sten: 1911. (Foto: Torben Ebbe).

spændte hestene fra til sang af hundredvis af frøer og koncert af viber. Vi havde flere kilometer grøfter foruden et vådområde, hvor viberne holdt til. De var meget nærgående, når man kom for tæt på deres rede. De var lige ved at kunne strejfe med vingen.

Der var mange frøer i grøfterne, og storken gjorde tit besøg. Der var storkereeder i Mellem Mølle og Telling.

Da jorden blev drænet, forsvandt viberne, og nogle af frøerne udvandrede, og resten med hugorm og firben led en ynkelig død, da grøfterne blev pløjet efter.

Sammen med at heden blev plantet og opdyrket, forsvandt også tyttebærrene og revlingerne. Det var altid festligt, når bærrene var modne, med alle de fremmede i heden.

Da jeg gik i skole, kom vi forbi en lille plantage. Der boede Maren og Christen Eskildsen. To søskende der havde ej været gift.

I deres have stod et Grev Moltke pæretræ, der bar et væld af pærer. De kostede efter størrelse 2-3-4 øre, ja et stort kunne koste 5 øre.

Vi var tre drenge, der fulgtes ad. Da vi kom forbi haven, sprang Johannes pludselig over diget og tog de pærer, han kunne have i hænderne. Maren var øjeblikkelig ude i gangdøren. »I må min-sandten ikke tage pærerne!« Vi forsvandt selvfølgelig hurtigst muligt. Jeg var meget forarget over, at Johannes tog pærerne og fortalte det hjemme. Da fader spurgte, hvor pærerne blev af, sagde jeg: Dem spiste vi da. Så fik jeg en ordentlig skylle. Jeg skulle ikke have spist af dem. Hæleren var ikke bedre end tyven.

Christen Eskildsen var måske lidt af en original, men han var et fint og godt menneske, der uden tvivl havde mere viden end hans ligemand. Da jeg i 1917 gik reservepost, købte han Store Nordiske Lexicon. Den eneste på ruten. Såvidt jeg husker, var det fire kroner pr. bind.

Hans hobby var at arbejde i sten. Han havde et vandtrug, en stor sten, han havde udhulet, og gulvet i hans forgang var store flade sten, der var jævnet og tilpasset. Det var virkelig flot.

I kirkestien, der gik mod nord fra skolen - den blev før bilernes tid meget brugt - var det et vandløb. Der lavede han en flot sten til gangbro med sit navn indhugget.

Der blev sagt, at han havde lavet sin egen gravsten, men jeg ved ikke, om det passer.

Ved genforeningen lavede han en sten med årstallene på. Jeg tror nok, fader var med ved afsløringen. Skolelærer Michael Martinussen sagde nogle fædrelandske ord.

For plantningssagen gjorde han en stor indsats for at få folk til at plante, og det gav mig lyst i det små. Endvidere lavede han en lille skovsø med fisk i. Den havde vi meget glæde af om vinteren på

isen. Han havde et stykke nyplantning, der var indhegnet med en række pigtråd. Hegnspalene var af sten, som han havde kløvet af store sten. Et kæmpearbejde. Der gik studene på græs (han havde aldrig heste). En af studene sprang en dag over hegnet. Ligesom romeren Remus, der sprang over bymuren. Han blev dræbt for sin bedrift. Det gjorde studen ikke. Men Christen Eskildsen har fortalt mig: »Jeg tog pishen og tvang studen til at springe over hegnet og tilbage igen og så fremdeles. Hvor mange gange véd jeg ikke. Men studen gjorde ikke flere forsøg på at springe over.«

Christen Eskildsen har også fortalt mig: »I hans have var der et blomsterbed. Det irriterede ham, at der sad en tudse i blomsterbedet. At smide den over diget hjalp ikke. Den kom igen. Så tog han og bar den en agerlængde fra huset, men i løbet af kort tid var den der igen. Så blev Christian nysgerrig. Kan der være flere om det? Så bandt han en uldtråd om tudsens ene ben, og så bar han den helt til, hvor Vester Mølle havde været. Ca. 400 meter.

Der gik nogen tid, men en skønne dag sad tudsen der igen med uldtråden om det ene ben. Så fik den lov til at sidde i fred.

I krigens tid, da der var afleveringspligt for rug, afleverede Christen Eskildsen sin rug i Mellem Mølle, der havde statslager. Det beløb sig til 100 kr., som mølleren ville betale med en 100 kr. seddel. Christen sagde: Nej tak. Han ville vente til en anden dag. Så han havde noget at have den i. Mølleren fandt på råd. Fandt en gammel urtepotte, og i den blev sedlen lagt og båret hjem. Folk havde dengang mere ærbødighed for penge og for det daglige brød.

Christen Eskildsen havde studeforspand. Derfor var hans redskaber meget spinkle og lette. Engang var hans plov ved smeden i Skovsgård. Da han næste gang kom til smeden, var ploven gjort i stand. Christen var gående, men tog så ploven på nakken og bar den til Telling. En syv kms vej.

På trods af små indtægter fik han ved nøjsom levevis penge til at stifte et legat til værdigt trængende i Lerup sogn.

Der var vist to eller tre portioner af 35 kr. til uddeling ved juletid. Dengang kunne en familie gøre julehandel for én portion.

Der hvor den omtalte skolesti og kirkesti ender oppe ved Fosdalen omtrent lige over for indkørslen til plantørboligen, står to høje smalle sten. På den ene står to bogstaver S og L, på den anden sten tallet 1911. Bogstaverne står for Severin Løttrup. Stenen markerer opkørslen til hans sommerbolig »Korsbakken«, som han her byggede 1911. Han var apoteker i København, men tillige direktør for bryggeriet »Ceres« i Århus. En holden mand. For at komme herop skulle man med toget til Skovsgård

og blev så hentet med hestevogn til dette sted sansynligvis af
Chr. Christensen, Møgelvold, med sine to skimler. Endnu ser
man tomten, og endnu kan man nyde påskeliljerne og pinselil-
jerne samt mange lærkespore - fra hans tid om sommeren.

2)

Takkevisningen 25^e Mjølsten. d. 20/10 23.

Her Chr. Eschilsen

Telling.

De skal vel have Tak for Deres venlige, oplysende Brev
og ikke mindst fordi De gjorde mig den Tjeneste at hellige Bygde
& Aastal i Skovene, men stærkt er det for mange Tider naar her
de og jeg ligges under Træerne.

By her fra anden Side lidt brunt og om at det ser
gode ud.

Det er vel en Folge af dette Arbejde at Haverne paa Kanten
er kommet i Tandens om at mindre Kan Jern og det er en
god Ide. Skoven bevares; Plantager have stam paa Veje som
vokstede Fødder, her i Dyndene ligger der store Kampesten hvor
Vejens Nam er bygget, de behøver ikke at fornyes.

Vi var i Torsdags en dejlig Tur oppe i Frederiksberg og Frederiks
og saa de smukke Skove & Parken i den smukke Efteraarsdag
Vejene var varmt og godt, her her jo ikke vent Fødder en drue.

Det træder nok ud om Deres Rige til Smukke, men hvad de
her det jo godt hvor de er og man venter sig alle blivt færdigt
gode træder jeg at de har det brunt her Side. De maa ikke
laade Censur og Deres Værtfolk mange Gang for os, vi har det
alle godt men længer afli over til Nordhøjen naar Vejene er
lyst og godt. Lad mig vel og glæde ikke Telling naar de rejser
for os.

Dens, med venlig Hæder for os alle

Leve og Esting

Endelig til mig Tak!

*Stenkammer i have i Telling.
(Foto: Torben Ebbe).*

Da bryggeriet »Ceres« fejrede 50-års jubilæum i 1906, blev der fremstillet et jubilæumskrus med billedet af sommerhuset »Korsbakken«. Et hvidkalket hus med gesims og påsat bindingsværk. Det blev 1931 købt af Lars Bjerregaard. Han var født på Bjerregaarden. Huset blev revet ned og overført i sin gamle skikkelse som hotel »Nordsøen«, som det yderste af de tre hoteller på Slettestrand. Endelig nedrevet 1987.

De to høje slanke sten ved vejen blev fremstillet af Chr. Eskildsen.

*Vandtruget på gårdsplads i
Manstrup mærket 1916.
(Foto: Torben Ebbe).*

Lige vest for »Tellinghus« i Telling, i den lille lund, står en genforeningssten. På en skråning og med teksten: Sønder Jylland 1864, 1920.

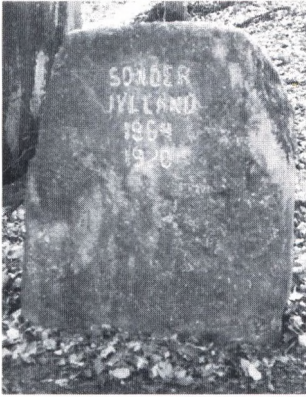
Glemmes skal heller ikke mindestenen over den tidligere så kendte rigsdagsmand og folketingskandidat Lars Lunde (tidligere Jensen), der ejede Vester Lundegaard fra 1855 til 1879, da han overdrog gården til sønnen (som gik fallit 1898).

Men i haven til Vester Lunde nord for stuehuset står en sten, og i den er hugget også udført af Chr. Eskildsen.

Tillige eksisterer der to identiske og meget akkurat udførte vandtrug. Det ene står i en familiegård i Manstrup med årstallet 1916, og det andet står hos en familie i Hasseris i haven

*Vandtrug i have i Hasseris
mærket 1891.
(Foto: Torben Ebbe).*

*Genforeningsstenen 1920 ved
»Tellinghus«.
(Foto: Torben Ebbe).*

med årstallet 1891. De er meget fint og smukt udført.

Ved familiens hjem er der den dag i dag et stort og højt opbevaringsrum lavet af tilhugget granitsten og tildækket med jord, ganske som var det en jættestue.

Til slut skal nævnes den fine belægning af tilhugne trædesten i hans forgang inde i »Tellinghus«. I »Tellinghus« boede Chr. Eskildsen sammen med sin ugifte søster fra 1876. Søsteren døde 1922. Han bliver boende et par år endnu på stedet, indtil han flytter til sin søstersøn, købmand Eskild Pedersen, Nørresundby og dør her 1928.

Både Maren og Chr. Eskildsen ligger begravet på Lerup kirkegård. Her fandt jeg for nogle år siden begge gravstenene. De stod som flere andre gamle gravsten pietetsfuldt stillet til side og op ad kirkegårdsdiget. Men det var ikke gravsten tilhugget af Chr. Eskildsen.

Landmandsliv i Øster Han Herred fra 1924

*Charles Larsen, f. 1911.
Arbejdede som ung bl.a. på
Oxholm og Klausholm godser,
drev fra 1940 en ejendom i
Gl. Broust, fra 1945 en større
ejendom på Vilsbæk. Siden
1987 ophold på Plejehjem-
met Egebo i Broust.*

Af Charles Larsen

Jeg er fra et fattigt men godt hjem, mine forældre havde en ejendom på ni tdr. land beliggende i Fredensdal lidt nord fra Broust. Vi var ni søskende - opvokset i et kristent og troende hjem. Mine forældre var tilknyttet Det Danske Missionsforbund.

Vi havde ingen maskiner, så min far høstede alt kornet med le, og min mor bandt det i neg, om vinteren tærskede min far alt kornet med plejl.

Vi børn måtte tidligt ud at tjene vores brød, selv som ni og ti årige, men jeg var den yngste af drengene, så jeg kom først ud at tjene 1. april 1924, som jeg blev 13 år den 15. maj. Jeg fik 80 kr. i løn for de første syv måneder. Vi skulle gå i skole to halve dage om ugen, men det blev forsømt. Senere, da jeg var gået ud af skolen, tjente jeg på en gård, hvor der var 16 malkekøer. Vi kom op kl. 5 om morgenen både vinter og sommer. Pigen og jeg skulle malke otte køer hver - ikke med maskine, men med hænderne, hvor karlen, der var to år ældre end jeg, skulle rense imens. Derefter skulle vi hjælpes ad med at fodre og strigle både heste og køer, det skulle vi være færdige med kl. 7, så var vi godt sultne til at kunne spise morgenmad. Vi havde 3 gulv rug, som karlen og jeg om vinteren skulle tærske med plejl og binde. Derefter skulle vi lave det pæne tagneg, som skulle bruges til at tække et stykke af huset med om sommeren. Vi nøjedes ikke med ni timers arbejde om dagen, nej, om sommeren blev det tit 12-14 timer, vi havde jo 60 tdr. land, og halvdelen var med korn, som blev høstet med slåmaskine, som alt sammen blev bundet med hånden, det var et mægtigt slid dengang.

Mor fortalte, at for nogle år siden var min bror, Chr. Jensen, kommet hjem en aften - han var kun ni år dengang - og tjente på en gård i Nørre Økse, hvor der var 12 malkekøer, han skulle trække i marken på græs og tøjre dem. Han græd, fordi han var blevet trådt over tærerne af en ko - han var for lille - alle køerne kunne have løbet over ham og trampet ham helt ned. Mor græd, da hun fortalte det.

*Klausholm Avlsgård.
(Foto: Ejgil Bodilsen).*

Siden da har jeg tjent flere steder, på Jægerumgaard har jeg tjent i to år, og da jeg skulle flytte til november 1932, bad jeg om at få en skriftlig anbefaling. Da sagde Harald Aastrup: »Nej, du kan bare sige, når du søger plads, at du har tjent hos Harald Aastrup i to år, det er anbefaling nok, for alle kender mig.« Han skrev alligevel en god anbefaling til mig.

Derfra flyttede jeg til Klausholm. Dengang var hofjægermester Sigurd Andersen ejer af de tre største gårde på Øland, nemlig Klausholm, Oxholm og Hvolgaard.

Jeg blev fæstet som staldkarl, og der var fire spand heste + plage, samt 25 malkekøer + opdræt, 84 søer, af dem var halvdelen goldsøer, og de gik både vinter og sommer ude i en lille skov ved siden af gården, som kaldtes Blaabrelve. Der var cirka 10 tdr. land, og der kunne søerne gå frit ud og ind i en gammel lade, hvor de blev fodret og kunne ligge godt i tørt halm. Jeg stod op kl. fire om morgenen og fodrede hestene samt rensede under alle søer med grise, før vi spiste morgenmad. Derefter skulle jeg af sted med mælkevognen til Øland Mejeri, og turen gik omkring ad Oxholms avlsgård for at tage deres mælk med. På hjemturen skulle jeg spørge forvalter Kjær,

Klausholm, om at få noget korn med hjem - fordi alt kornet på Klausholm blev tærsket af og solgt lige efter høst. Forvalter Aksel Kjær, fodrede selv grisene, og af og til måtte vi levere 30-40 stk. cirka 25 kg grise til Oxholms avlsgård, hvor der altid var 400 stk. fedegrise på stald. Når jeg kom fra Øland Mejeri og leverede skummetmælken til Oxholms avlsgård, tog jeg pænt og høfligt hatten af for forvalter Andreasen og spurgte fra Kjær, om jeg kunne få nogle sække korn med hjem. »Nej, ikke i dag«, sagde han »Jamen, Kjær har ikke noget at give grisene«, sagde jeg. Pludselig råbte han: »Hvad bruger I alt det korn til, det er Dem, der propper det i de tykke forædte heste«, »Nej, De får ikke noget«, sagde han. Når jeg så kom til Klausholm, sagde Kjær: »Fik De ikke noget korn?« »Nej, jeg kunne ikke få

*Zionkirken, Missionsforbundet, Broust.
(Foto: Ejgil Bodilsen).*

noget i dag, sagde han.« »Vi skal have noget korn, jeg har ikke noget til grisene«, sagde Kjær. »De skal ikke spænde hestene fra, når De har fået spændene læsset af, kører vi igen til Oxholm avlsgård, jeg tager med«, sagde Kjær. Da vi så kom ind på avlsgården, og Kjær kom i snak med Andreasen, så var der ikke noget i vejen. Vi fik 10-12 tdr. korn med hjem, men de varede ikke mange dage, så var det nøjagtig det samme igen.

Jeg var meget glad for at være på Klausholm. Når hestene kom på græs, var jeg fæstet således, at jeg skulle deltage i markarbejde om eftermiddagen, i roer, slå hø, stakke hø og i høsten. En dag spurgte Kjær: »Hvor mange af jer ønsker at komme til Aalborg Dyrskue?« Vi var fire-fem mand. »Jeg skal først op til hofjægermesteren efter nogle penge«, sagde han. Han cyklede derop, og da Kjær kom hjem, var han meget ked af det, fordi han ikke kunne få mere end 10 kr. til deling til 5 mand. Vi fik kun udbetalt to kr. hver, men vi var godt tilfredse, vi var alle unge mennesker fra 20 til 30 år, og vi cyklede glade af sted, men da vi kom til broen fra Nørresundby til Aalborg, skulle vi betale 15 øre for at cykle og 10 øre for at gå over, det var hver vej; det kostede 25 øre for at få cyklen i cykelstald, og jeg tror, det kostede 1 kr. for en billet ind på dyrskuepladsen. Det var i sommeren 1933, vi havde ikke besvær med at få pengene brugt, men vi havde sol og sommer og et godt humør. Der var mange dyr og maskiner af alle slags at se på, og da vi skulle hjemad igen, var vi trætte, og det var koldt at cykle 36 km i modvind.

Nu var der snart høst, så en dejlig solskinsdag kom hofjægeren på Klausholm og spurgte Kjær, om ikke han ville sende 3 mand op på Oxholm og køre korn ind i eftermiddag og en ekstra mand med til at hjælpe i laden. Det sagde Kjær ja til, og han kom straks hen til mig og spurgte: »Har De noget imod at køre korn i eftermiddag på Oxholm i stedet for tredjekarlen«, fordi han var så dårlig til at læsse, han væltede, eller tabte bagenden af læsset næsten hver gang. »Jo, det vil jeg gerne« sagde jeg, »men jeg er bare bange for, han sender mig hjem.« »Nej,« sagde Kjær: »Nu skal jeg sige Dem noget, De skal køre sammen med Oxholms tredjekarl, så De skal bare sørge for at følge med og holde 10-15 meters afstand, og hestene skal i trav både med læs og tomvogn, og De må endelig ikke overhale.« »Jamen, det kan jeg sagtens klare«, sagde jeg, men da tredjekarlen havde læs og begyndte at køre, siger jeg til min forker: »Skynd dig og giv mig nogle flere neg, jeg skal have nogle neg lagt midt i læsset for at holde sammen på det.« Da var han alle-

*Oxholm Avlsgård.
(Foto: Ejgil Bodilsen).*

rede 200 m henne ad vejen, så måtte jeg have fart på hestene for at nå ham. Jeg nåede ham henne ved kirkegårdsdiget, og han kørte så stille, som han kunne få hestene til at gå, hans læs hængte på den ene side af vognen, og han sagde til mig: »Du må hellere køre forbi.« »Nej, jeg skal ikke herop og forte på arbejdet.« »Han bliver tosset,« sagde han. Da vi kom omtrent hen til den gamle smedje, kom Andreasen derudfra, og han vinkede og slog ud med begge arme og råbte: »Kør forbi, kør forbi!« og han fortsatte op ad den nordest allé. Da han kom op til kostalden, kunne han se, jeg stadig kørte bagefter, så kom han løbende ned ad alléen, og sagde lidt hvast: »Hørte De ikke, jeg sagde, De skulle køre forbi.« »Nej, det har jeg ikke hørt.« Han sagde: »Vil De så køre forbi?« »Nej, der er kun 100 m op til ladeporten.« Så slog jeg ud med hånden og sagde: »Sig til ham om at køre, jeg skal nok følge med.« Så gav han hans karl ordre til at køre ind til siden af vejen og holde stille og råbte til mig: »Vil De så køre forbi?« Jeg sagde: »Lige her, så nær laden, nej!« Han sprang hen og rev tømme fra mig, så jeg var nær faldet på hovedet ned af læsset, og han sagde: »Tør De komme ned til mig?« »Ja, det tør jeg,« og jeg satte foden ned på den

fjerne hest og så ned på stjatten og stod hen til siden af hestene. Han stod ved siden af læsset og sagde: »Det var her, De skulle komme hen,« og jeg gik hen til ham; han greb fat i begge mine skuldre, ruskede mig og sagde: »Havde De været min karl, så havde De fået bank, men nu kan De spænde hestene fra og køre dem hjem.« En halv time efter overfusede han Klausholms andenkarl og sagde til ham: »Jeg kan ikke bruge Dem, De kan godt køre hjem igen,« og igen lidt før kl. 4 sagde han til karlen, der hjalp til i laden: »Nu har jeg jaget alle de stædige karle fra Klausholm hjem igen, nu skal De jo gå hjem, hvor lang tid skal De have til det?« »En halv time,« sagde han. »De må hellere gå med det samme, så er De sikker på at nå hjem til fyraften kl. 18.« Kjær sagde: »Han må da være syg, det var bedre, han var gået i seng, så havde Oxholm fået en masse korn kørt ind.« Dagen efter var der regnvejr.

Margrethe og jeg blev gift i efteråret 1940. Vi købte en lille stråtækt landejendom på to tdr. land i Gl. Brovst, vi gav 5.100 kr. for den. Den var tom, ingen besætning, så vi tog ud på arbejde begge to. Margrethe tog ud som rengørings- og vaskekone, hun fik 3 kr. om dagen for ni timers slid med hænderne gnubbende på vaskebrættet. Om sommeren tog jeg ud på brikerfabrikken i Kås, der var 15 km på cykel, på akkord kunne jeg tjene 20 kr. om dagen - 120 kr. om ugen.

I 1945 købte vi en ejendom i Vilsbæk på 10 tdr. land, der var to nordbagger og fire malkekøer, og jeg tog en mælketur til Brovst Mejeri, den fik jeg 2.500 kr. for om året - 208 kr. fik jeg udbetalt pr. måned. Turen kunne køres på fire timer, det var bedre end at cykle i mosen. Vi rugede kyllinger ud, de blev passet i fritiden. I 1958 byggede vi ny kostald, der havde vi en seks-syv malkekøer og 10-12 grisesøer, og vi købte mere jord, traktor og mejetærsker, og jeg kørte ud som maskinstation, men der lå som regel tre-fire regninger, som jeg skulle ud at tjene penge til, før vi kunne betale dem. Men trods fattigdom og slid fik vi samtidig samlet en rigdom så stor, fra 1941 til 1951 fik vi fire velskabte børn - tre drenge og en pige, hvoraf de tre er gifte og igen hver af dem har tre børn - og alle er så søde til at hjælpe os, ikke mindst vores svigerbørn, og det er vi glade og taknemlige for, jorden og alle dyr er nu solgt fra. Nu nyder vi vor gode pension - i alt 6.799 kr. pr. måned for os to tilsammen. Vi har aldrig haft det så godt som nu, bare vi kan få lov at være raske.

Da Fjerritslev var garnisonsby

Af Eigil Brink Jensen

Eigil Brink Jensen, f. 1925 i Balling, kom til Fjerritslev 1945, forsk. arbejde i byen, 1958-88 rutebilchauffør hos Thinggaard.

Da den anden verdenskrig sluttede den 5. maj 1945, efterlod den tyske værnemagt sig en hel del krigsmateriel i form af håndvåben, ammunition, sprængstof og håndgranater m.m. Samt en del flygtningelejre med civile tyskere, fortrinsvis børn, kvinder og ældre tyske borgere. Alt dette måtte bevogtes, den første tid stod de danske frihedskæmpere vagt de omtalte steder.

Den 1. juni 1945 blev der genindkaldt tre årgange danske soldater, årgang 1941, 1942 og 1943, som efter en forholdsvis hurtig optræning skulle overtage vagten.

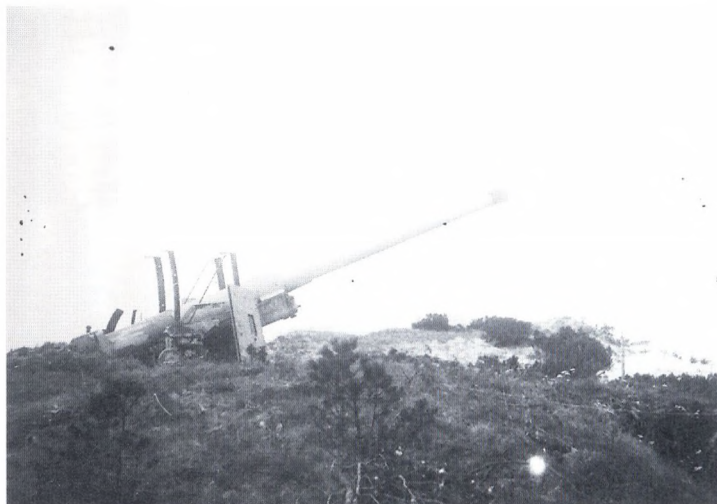
Udrustningen bestod af svenske karabiner, og uniformerne var den første tid svensk drejlstøj. Soveposerne var fremstillet af papir. Al dansk militærudrustning blev jo under krigen beslaglagt af den tyske værnemagt. Det sidste hold danske soldater blev uddannet i 1943, afvæbnet og interneret den 29. august 1943. På det tidspunkt var alt dansk militær blevet forvist af den tyske værnemagt fra Jylland til øerne, ingen danske soldater måtte vise sig i Jylland i uniform.

Også til dragonkasernen i Randers blev der genindkaldt tre årgange danske soldater, som skulle indgå i forskellige vagtopgaver rundt i Jylland, bl.a. i Fjerritslevområdet. Fjerritslev blev på en måde midlertidig garnisonsby.

*Militærlastvogn ved »Grand Hotel«.
(Privat eje).*

*Kanonstilling på Bulbjerg.
(Privat eje).*

Den 24. juni 1945 ankom ca. 50 dragoner til Fjerritslev under ledelse af ritmester Sonne, næstkommanderende præmierløjtnant Acton, overoffisiant Nygaard Jensen, oversergent Olesen, sergent Petersen og korporal Frederiksen. De første 14 dage var dragonerne privat indkvarteret hos byens borgere. Derefter blev de flyttet til det daværende afholdshotel (senere Grand), som også havde været beslaglagt og benyttet af den tyske værnemagt.

Afholdshotellet var på det tidspunkt ejet af Knud Kristensen, Tanderupgaard, hvis datter fru A. Jensen (senere fru Anna Hansen, Grand Hotel) stod for madlavningen til soldaterne. Salen, scenen og den senere slyngelstue blev benyttet som sovesal. Restauranten blev benyttet til spisesal. Anden sal blev anvendt til kontorer og værelse til befalingsmændene. Afholdshotellet lå der, hvor der i dag er parkeringsplads øst for kirken. Dengang startede Brøndumvej vest for afholdshotellet, altså mellem kirken og afholdshotellet; der hvor Brøndumvej i dag starter, var der bl.a. en smedje, Rødbro. Brøndumvej var dengang grusvej, med mange sving, og sluttede ved Johannes Klits gård, nuværende Peder Klits gård.

Soldaterne blev delt op i to vagthold ÷ en kontormand og en oppasser til ritmester Sonne. Det betød et døgn på vagt og et døgn fri. Der var etableret vagter i Slettestrand (Sanden Bjerggaard), i Svinkløv Skov, på Brøndumvej i Fjerritslev, ved Klim strand, Ellidsbølgaard og Bulbjerg. På samtlige vagter var der en såkaldt vagtstue, hvor frivagterne opholdt sig. Som sagt var der en vagtpost på det nuværende Sanden Bjerggaard,

daværende direktør Elsass sommerhus, som også havde været beslaglagt og anvendt af den tyske værnemagt, mest til kontorer og lager. I området deromkring var der også en del ammunition og sprængstof. En dansk soldat blev dræbt ved uforsigtig omgang med sprængstof, det skete i en bunker nord for vejen op til Sanden Bjerggaard. På Sandhøjgaard, gården syd for Sanden Bjerggaard, var der i laden et stort lager af cement.

På vejen ned til Slettestrand, midt på bakken, var der af værnemagten etableret en såkaldt panservognsspærring, bestående af spanske ryttere, nogle meget store jernkors.

Også midt på bakken ned til Svinkløv var der anlagt en såkaldt panservognsspærring.

I Svinkløv Skov var der en flygtningelejr beliggende nordvest for den nuværende campingplads. Vejen derind (tysk betonvej, som er der endnu) gik nord om den nuværende campingbolig (dengang Peter Jensen).

På Brøndumvej i Fjerritslev var der også en flygtningelejr, omkring der hvor i dag børnehaven Skovhuset ligger, eller måske lidt sydligere. Det var fortrinsvis kvinder, børn og ældre tyske borgere, der befandt sig i alle flygtningelejre her på egnen. Tyskland var jo nærmest en stor ruinhob på det tidspunkt.

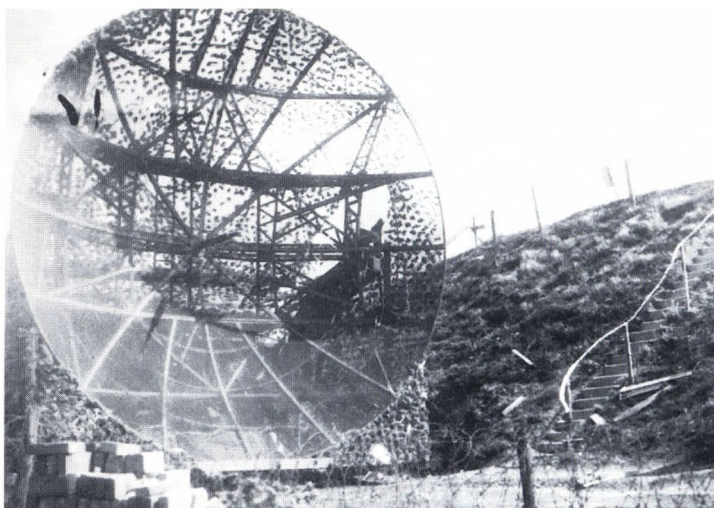
Også i Hjortdal, der hvor det nuværende sportsstadion ligger, var der en flygtningelejr; der befandt sig nogle få russiske flygtninge i denne lejr.

Ved Klim Strand øst for daværende Marinus Klitgaards gård var der også en flygtningelejr.

*Pejlestation på Bulbjerg.
(Privat eje).*

*Lyttepost på Bulbjerg.
(Privat eje).*

Derefter kommer vi til Vust, til Ellidsbølgaard (nuværende advokat Joensen). Her var der også opmagasineret en hel del af den tyske værnemagts efterladenskaber. Der befandt sig mange tilgængelige bunkers i egnen omkring gården Ellidsbølgaard. Bl.a. var der en intakt telefoncentral i en af bunkerne. På vejen op til Ellidsbølgaard var der også en panservognsspærring. I engdraget på modsatte side af hovedvejen var der af den tyske værnemagt anlagt et minefelt. Et hold tyske minører ryddede feltet umiddelbart efter krigens slutning. På det tidspunkt lå Ellidsbølgaard fuldstændig bart, ikke et eneste træ omkring eller ved gården. Det var en yndet sport blandt de danske soldater at eksperimentere og lege med det tyske sprængstof og håndgranater m.m. Som før omtalt blev en dansk soldat dræbt i en bunker ved Slettestrand.

På Bulbjerg var vagtstuen i en barak, der lå ca. et par kilometer syd for Bulbjerg, på Bulbjergvej i svinget vest for den nuværende rasteplads. Selve vagten var på Bulbjerg; der var et par pejlestationer og en kanonstilling (bunkeren, som er tilgængelig i dag). Mellem bunkeren, som i dag anvendes til offentlige toiletter og ruinerne af det gamle hotel lå også et par træbarakker, som af den tyske værnemagt havde været benyttet til mandskabsbarakker. Der var også meget sprængstof, geværer, ammunition og håndgranater i barakkerne og i bunkerne. På vejen op til Bulbjerg, midt i den første bakke (Bulbjergvej), var også anlagt en panservognsspærring, men fremstillet af jernbeton.

Da det var genindkaldte danske soldater, og det var nye

*Vejen op til Bulbjerg.
(Privat eje).*

våben og ny udrustning, blev der afholdt enkelte øvelser her i området omkring Fjerritslev. Der blev bl.a. anlagt en midlertidig skydebane i klitbakkerne ved Kollerup Strand, den var beliggende øst for nuværende Peder Klits gård; der blev så skudt ud over havet.

Den første tid blev soldaterne kørt til og fra vagterne af daværende lastbilvognmand P.S. Pedersen på ladet af en åben lastbil. Senere med en militær sættevogn, men også med åbent lad.

Mange af de danske soldater benyttede deres fridage til at tjene lidt ekstra lommepenge ved at arbejde for landmændene her på egnen. Især i roerne, i høsten og i kartoflerne. Landmændene kom kørende ind til kasernen i Fjerritslev i hestevogn (kassevogn) om morgenen og fik så de soldater med sig, som de havde brug for den dag, og leverede dem så tilbage efter fyraften. Det var også medvirkende til, at der opstod så godt et forhold mellem både egnens landmænd og byens borgere og soldaterne.

Nu var det jo også det første hold danske soldater efter fem års undertrykkelse af den tyske værnemagt.

På det tidspunkt blev der også afholdt mange af de såkaldte ladeballe på gårdene heromkring, og hvor de danske soldater altid var inviteret med.

Også i de lokale sportsklubber var de danske soldater velsete flere af dem spillede på fodboldholdet her i byen.

Den 4. november 1945 blev dragonerne hjemsendt direkte fra Fjerritslev, og et nyt hold soldater overtog vagterne.

Torslev Kirke

Af Svend Esbech

Svend Esbech, f. 1928 i Torslev. Bibliotekseksamen 1954. Bibliotekar ved Farum kaserne 1956, ledende bibliotekar i Farum 1961, sekretariatschef i Danmarks Biblioteksforening 1963, stadsbibliotekar på Frederiksberg 1973. Pensioneret 1996. Bor i Løgstør. Har udgivet bøger og artikler om historiske og lokalhistoriske emner.

Torslev Kirke ligger højt over Torslev by, hvis bygade snor sig ned ad bakken mod nord. Kirken, der er opført i romansk tid 1150-1200, er et imponerende byggeri, som - selv før det fik sit nuværende tårn - må have virket overvældende i forhold til landsbyens lave, beskedne gårde og huse.

Kirken er i dag ca. 38 m lang og har formentlig haft denne længde fra begyndelsen. Hertil kommer tårnet med ca. 8 m, og måske skal yderligere tillægges 3-5 m til en apsis, som nu er forsvundet. Højden på ca. 7-8 m er lige så imponerende.

Kirken er opført af veltilhugne kvadersten, der med undtagelse af sydvestmuren og østgavlen ikke synes at have været omsat. Når østgavlen tydeligvis er omsat, skyldes det måske, at den ikke har kunnet undvære den støtte, som en forsvundet apsis har været - eller ommuringen direkte hænger sammen med nedrivningen af apsis.

De fleste kirker havde apsis, og der er ikke nogen grund til at tro, at netop denne kirke ikke skulle have haft en sådan østafslutning, som den er bevaret i f.eks. Haverslev, Skræm og Kettrup.

Kirkens sokkelsten svarer helt til den imponerende bygning, idet den over en skråkantsokkel har endnu en sokkel af smukt tilhugne, profilerede kvadre, der fortsætter hele kirken rundt - også under det senere tilføjede tårn.

På kirkegården ved kirkens østgavl ligger nogle bygningsrester, bl.a. en søjlebasis og et bueslag. Disse bygningsrester lå tidligere i kirkegårdsdiget, hvor der endnu ses enkelte forhugne kvadersten. Måske røber de, at kirken har haft et romansk tårn over en forhal, svarende til forhallen i Bejstrup Kirke.

Sydurens vestende røber en udvidelse eller ombygning af kirken, og der er spor af syddøren. Denne ombygning er formentlig sket samtidig med, at en forhal evt. med et romansk tårn er nedrevet. Kvadre og syldsten er så anvendt ved opbygningen af tårnet omkring år 1400. Her er måske forklaringen på, at de smukt profilerede sokkelsten fortsætter tårnet rundt.

Meget tyder på, at denne forhal har haft dobbelte syldsten, som er rigere profileret end under kor og skib. Nordmuren

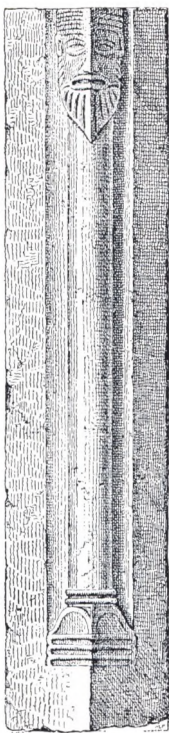
Torslev Kirke.

synes således ikke at være omsat, idet de dobbelte profilerede syldsten her er bevaret og fortsætter ind bag ligkapel og fyrrum. Bejstrups forhal har sådanne dobbelte syldsten over en kvadersokkel. Det kunne tyde på, at nordmuren ikke har været nedrevet ved ombygningen.

Endelig findes inde i kirken som grundsten for den nordvestre hvælvingspille en stor profileret kvadersten, som måske har været anvendt i en forhal.

På Nationalmuseet befinder sig en smukt hugget søjle, som blev fundet på Kokkedal. Søjlen, der foroven ender i et mandshoved, stammer utvivlsomt fra kirken og viser ved sin »karv-hugne« teknik hen til tidligere træskæringer - ja, måske til en tidligere trækirke. Det kan betyde, at også andre bygningsdele er endt på herregården ved ombygninger eller reparationer. Et par smukt hugne kvadesten ligger i slotsgården på Kokkedal.

Ved genopbygning af sydvestmuren er anvendt en romansk gravsten, som nu sidder højt i sydmuren. Den med kors og livstræ smukt dekorerede sten bærer navnet Thurgot. Hvem han var, ved vi ikke, måske en gejstlig, måske en storbonde. På Kokkedal findes en gravsten med indskriften Tyki Petersen, som sikkert også har været anbragt i kirken. To oprindelige romanske vinduer mod nord er i brug, og mod syd ses et til-

Portalsøjle.

muret vindue. Kirkens kor har i nordsiden en præstedør, hvis smukke og meget enkle udformning tyder på indflydelse syd-fra (Viborg). Døren var på et tidspunkt blevet tilmuret, men genåbnedes i 1895.

I forrige århundrede fandt man en tympanon med evange-listsymboler, som havde været anvendt som trappesten. Den er nu på Nationalmuseet. Den har siddet over en af kirkens ind-gangsdøre.

Det nuværende tårn er formentlig rejst sammen med ombygningen omkring år ca. 1400. Her er anvendt tiloversb-levne kvadre og syldsten, og derudover er tårnet opført af gule munkesten. Tårnet har været ca. 3 m højere, men den øverste del blev i forrige århundrede revet ned af en ejer af Kokkedal, som også solgte blytaget, efter traditionen for at anvendes til blykugler. I 1792/93 blev Didrik Chr. Braes på Kokkedal beskyldt for at have fjernet blytaget på Øster Svenstrup Kirke for at anvende det på Torslev Kirke.

I tårnet hænger en lille klokke med indskriften: o rex glorie christe veni cumpace, dvs. O, Ærens konge, Christus, kom med fred. Klokken er støbt af Hans Ghysse ca. 1435.

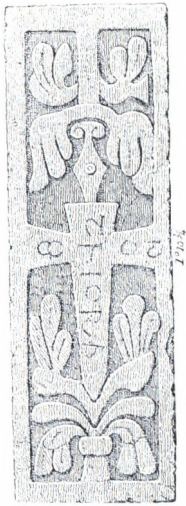
En tidligere stor klokke findes nu på Nationalmuseet. Den bærer indskriften: frans baner oc frv ane ox mdlxx, dvs. Frands f og frue Anne Oxe 1570. På klokken er støbemærke for Petrus Laurentius. Denne klokke revnede omkring 1890 og erstattedes af en nystøbt af L. Andersen i Århus.

Tårnet har i nyere tid fået et tårnur og står nu belyst i aften-timerne. I forrige århundrede er tilføjet våbenhus og ligkapel i røde mursten.

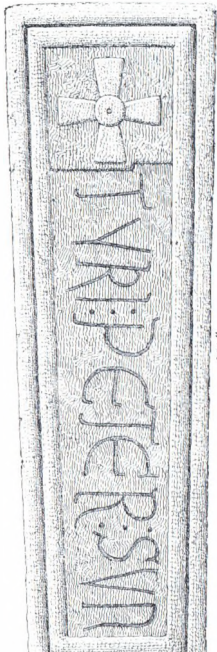
Som kirken i sit ydre er nøgtern og bastant, kan den også i sit indre virke overvældende ved sin størrelse og højde samt sin lidt dystre monumentalitet - helt uden forstyrrende udsmyk-ning f.eks. i form af kalkmalerier e.l. Der er dog i 1729 en bemærkning fra sognepræsten, Anders Jacobsen Schouw, om at der under tårnhvælvingen var »en gammel rar Maling«.

Denne maling var nu ikke så gammel, idet den formentlig er udført i 1690'erne i forbindelse med D.C. Broes indretning af tårnrummet til grovkapel. Efter en vægrepairation i efteråret 1997 ses farverester af en sådan dekoration på tårnrummets vestvæg, ligesom der på en af sydvæggens hvælvingsspiller er afdækket et viekors.

Kirkerummet kan jo nok oprindeligt have stået med åben tagstol eller fladt træloft, men ved de store ændringer omkring 1400 er indbygget høje veludførte otte-ribbede hvælvinger i

Thorgot.

Tyge Pedersen. Kokkedal Hovedgaard.

kor, skib og tårn.

Korbuen har smukt profilerede sokkelsten og kragbånd. På triumfvæggen over korbuen ses store afbrudte hvælvingsribber, som kan have forbindelse med ophæng af et nu forsvundet korbuekrucifiks.

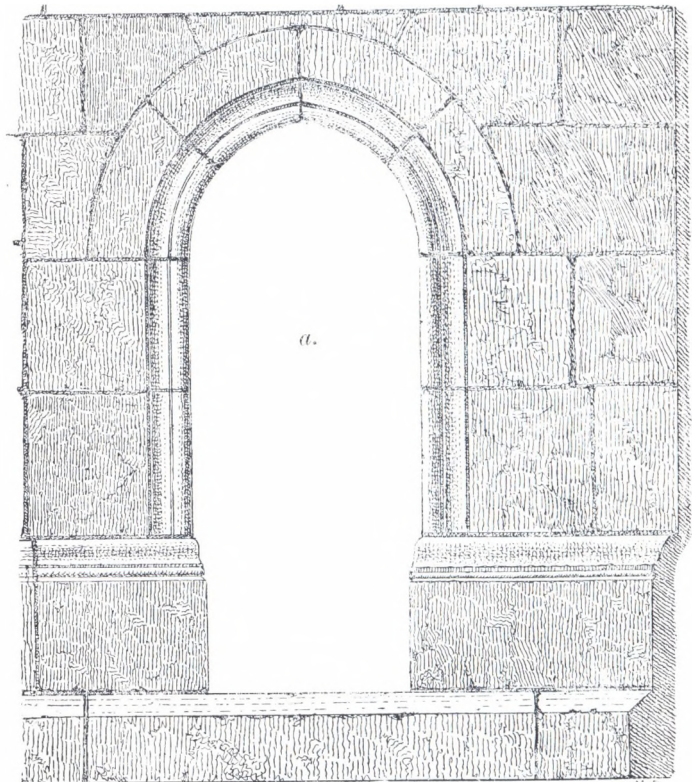
Kirkens ældste inventar er døbefonten, hvis kumme har tre omløbende indhuggede riller. Kummen hviler på tre vulster og en firkantet sokkel, der på de tre sider er udsmykket med mod vest (nu) kors i bueslag, mod syd to modstående løver og mod øst tre tomme bueslag. Den fjerde side har ingen udsmykning.

Kirken har en imponerende altertavle, der er sammensat af forskellige dele, og som står på et alterbord af kvadersten, dækket med et træpanel med påmalet dekoration og IHS. Der er ingen tvivl om, hvem giveren er, for under arkitraven står: Denne altertafle haffuer Erling och Velb. jomfru Karen Galde til Kokedal ladet bekoste til Guds Ære. Karen Galde ejede Kokedal 1649-71, og tavlen bærer årstallet 1654.

I tavlen indgår figurer fra et tidligere højgotisk alterskab fra ca. 1500. Enten har denne altertavle været forfalden, eller også har Karen Galde ønsket at pryde sin kirke med noget nyt for at sætte sig et minde i kirken. Det er lykkedes hende.

Midterfeltet er en såkaldt nådestol, hvor Gud Fader med krone og stort skæg står og viser sin tornekrone døde søn frem. De flankeres af to engle med marterpæl og spyd. Det hele ses mod en blå baggrund med gyldne stjerner. På hver sin side af midterfeltet ses meget store figurer af apostlene Peter og Johannes. Figurerne indrammes nu af fire slanke marmorerede søjler, der bærer arkitraven. Hele tavlen afsluttes til hver side af vinger med stærkt udsvajede havfrueskikkelser, der ærbart er draperet til rene ornament.

Men over dette scenari står som et stort topstykke endnu en altertavle, som er skåret som en helhed af en helt anden billedskærer. Midterfeltets motiv er korsfæstelsen, hvor der mærkeligt nok ikke er noget korstræ. Jesu udstrakte arme forsvinder ind bag den fladbuede ramme, og fødderne hviler på rammens nederste kant. Jesuskikkelsen flankeres af to engle med kalke i hænderne, og under den korsfæstede ses korsbæringen og forhånelsen. Midterfeltet flankeres af figurer af kvindelige dyder og yderst på arkitraven apostelfigurer. Imellem disse figurer sidder i ovale rammer to »portrætter«. Vi ved selvfølgelig ikke af hvem, men de ligner mest af alt et par selvbevidste storbønder, som ikke ønsker at blive glemt. Øverst sidder Vorherre med korsprydet glorie. Under denne del af tavlen står: Se

Chorportal.

det Guds Lam, som bar Verdens Synder. Efter traditionen skal den øverste tavle stamme fra en af Karen Galdes mands kirker i Skåne.

På altertavlens fodstykke ses Karen Galdes og hendes mand Børge Rosenkrans' fædrene og mødrene våben.

Karen Galde giftede sig i 1660 med Børge Rosenkrans, der var 17 år yngre og ejede herregården Ørup i Skåne. Ægteskabet var ulykkeligt, og de levede adskilt. Hans forældres våben kan således først være påført efter 1660.

Kirkens alterkalk er skænket i 1682 af Gude Parsberg og Karen Krag. Gude Parsberg var søn af Karen Galdes søster Anne, som arvede Kokkedal. Kalken blev repareret af D.C. Braes i 1728. Oblatæsken er skænket af Ingeborg Catrine Lugg, D.C. Braes' anden hustru. Vinkanden er skænket af D.C. Braes og hans første kone, Ingeborg Seefeld, i 1693. I 1975 og 1990 er anskaffet et nyt altersæt.

Under korgulvet, der nu er belagt med sorte og gule fliser, findes en muret begravelse med kisterne for Erik Andersen Banner til Kokkedal (død 1483) og hans søn Erik Eriksen Ban-

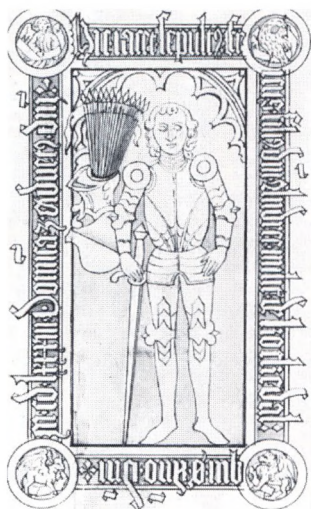
Erik Banners gravsten i Tor-slev Kirke. Stenen, der nu er indmuret i korets nordvæg, er en imponerende stor sandsten, som måler 2,86x1,96 m. Den lå oprindeligt i gulvet foran alteret og er derved blevet så slidt, at mange enkelt-heder nu kun vanskeligt skelnes. De var tydeligere i 1766, da S. Abildgaard besøgte kirken og hjembragte den her gengivne tegning, som nu findes i Nationalmuseets arkiv.

ner (død 1554) samt dennes to koner, Mette Rosenkrantz (død 1533) og Margrethe Henriksdatter Gyldenstjerne (død 1554). Her ligger også Erik Eriksen Banners søn, Frans Banner og hans kone Anna Johansdatter Oxe - en søster til rigshofmester Peder Oxe. I gulvet lå gravstenen over Erik Andersen Banner, og rigsmarsk Erik Eriksen Banner med sine to koner. Disse gravsten blev i 1880'erne indsat i korets vægge.

Erik Andersen Banners gravsten er udført i Århus, mens den meget større gravsten over rigsmarsken synes fremstillet i Aalborg af indvandrede tyske mestre. Teksten er skrevet på plattysk.

Prædikestolen er et renæssancearbejde, som er prydet med

Den store sandstens-gravsten over Erik Andersen Banner har oprindelig ligget foran alteret i Torslev Kirke og er derfor blevet noget slidt i århundreders løb. I de sidste 100 år har stenen været indmuret i korets sydvæg over for gravstenen over hans søn, Erik Eriksen Banner, og dennes to hustruer.

tiloversblevne apostelfigurer fra det gamle højgotiske alterskab. En del af apostelsymbolerne er gået tabt, men tydeligt ses Jacobs ibsskal og Andreas med sit kors. Figurerne er skåret af den såkaldte »Claus Bergs nordjyske Svend«, og tilsvarende figurer i mindre format kan ses på et ligeledes højgotisk alterskab i Saltum Kirke. Prædikestolen er - modsat sædvane - anbragt i skibets nordside.

Øverst i skibet står herskabsstole med Karen Galdes og Børge Rosenkrans' fædre og mødre våben samt årstallet 1665.

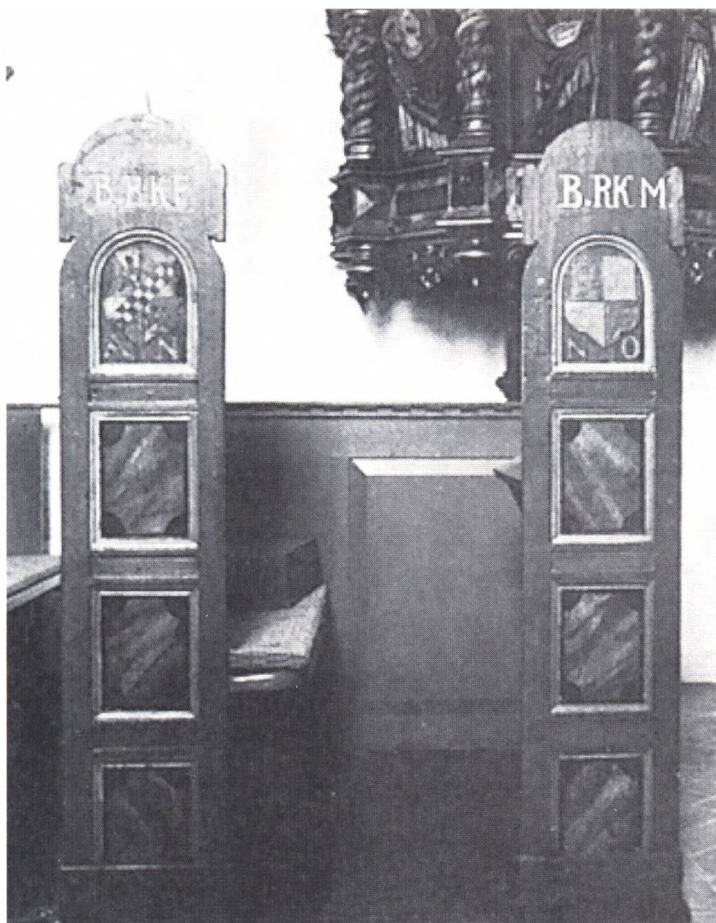
Tårnrummet er adskilt fra skibet ved en mur af munkesten med en spidsbuet åbning, som prydes af en smuk smedejernslåge, der fører ind til tårnrummet, hvor nu orgelet står. Midt på prydes det smukke stykke smedejernsarbejde af en plade med Ingeborg Seefeldts fædre og mødre våben - Seefeld og Rosenkrantz. Samtidig opsatte hendes mand, Didrik Chr. Braes, en tilsvarende alterskranke i smedejern prydet med hans initialer.

Didrik Christian Braes, der var den første borgerlige ejer af Kokkedal, indrettede tårnrummet til gravkapel for sin første kone, Ingeborg Seefeld (død 1695), og her stod til slutningen af forrige århundrede hendes kiste samt kister med de jordiske rester af Ingeborg Catrine Luggé (død 1744), Didrik Christian Braes Braes' svigersøn, Anders Kjerulff til Bjørnsholm (død 1735), D.C. Braes' datter Margrethe Dorthea Braes (død 1744), Didrik Christian Braes selv (død 1748), hans søn Peter Enevold Braes (død 1771) og dennes kone Anna von Buchwald (død 1787). Kisterne blev ca. 1770 fjernet og stod vist en tid i ligkapellet, før de blev gravet ned på kirkegården syd for kirken. Et sandstensmonument over Ingeborg Seefeld er opsat i tårnrummet.

I skibets vestende er opsat et fornemt marmorepitafium over Anders Mortensen Kierulff og Dorthea Braes. Når Anders Kierulff blev begravet i Torslev Kirke, skyldtes det nok, at hans kone efter hans død tog ophold hos faderen på Kokkedal.

På hver side af dette monument sidder to mindre kalkstensplader - til venstre over sognepræst Anders Olesen (død 1685), hans kone Maren Jacobsdatter Brunow (død 1716) og hendes anden mand provst Jørgen Hansen Horne (død 1704). Pladen til højre er over Maren Nielsdatter (død 1694) på Haven og hendes to mænd, Rasmus Ottesen (død 1646) og Pors Lavisøn (død 1705). Begge tavler har siddet højere oppe i kirken, hvor de pågældende er begravet under gulvet.

Kirkegården - og Torslev Kirke - ligger meget smukt med en

På de to øverste kirkestole i Torslev Kirke, »herskabsstolene«, ses endnu Karen Galdes og Børge Rosenkrantz' fædrende og mødrende våben, samt årstallet 1665. Her Børge Rosenkrantz' våben, Rosenkrantz og Thott.

storslået udsigt over engene mod Øland og ud over Limfjorden mod Himmerland.

Bortset fra en udvidelse mod syd har kirkegården strakt sig fra skrænten mod øst og syd til nuværende afslutning mod nord og vest. Alle digerne er gamle kampestensdiger, og det er bemærkelsesværdigt, at stenene i diget mod sydøst er usædvanlig store. Det er svært at forestille sig, at de, der i sin tid byggede diget, skulle have placeret så store sten længst ud mod skrænten ned mod engene - længst væk fra tilkørselsvejen. De må have ligget der i forvejen. Det er vel ikke usandsynligt, at der her yderst på skrænten med vid udsigt mod øst og en opgående sol i oldtiden har ligget et hedensk kulturcenter, hvori disse store sten er indgået.

I kirkegårdsdiget mod nord ligger en række store gravsten bl.a. over sognepræsterne Christen Svendsen (død 1713) og

Ancher Jensen Ancher (død 1726) samt over provst Jørgen Hansen Horne (død 1704). Her ligger også gravsten over justitsråd Lars Johan Jelstrup, der ejede Kokkedal fra 1773 til sin død 1792. Hans enke, Christiane V. Obeliz, giftede sig med kammerråd Christen Hviid, og deres gravsten ligger her også. De ejede Kokkedal til 1811. Her ligger også en stor gravsten over lærer J.P. Jensen, der blev valgt til rigsdagen. Han døde 1885.

De ældste af disse gravsten har oprindeligt ligget inde i kirken, hvor de pågældende har været begravet.

Kirken og kirkegården var et fredhelligt sted, hvor man ofte mødtes i alvorlige sager. Vi ved, at den 3. februar 1468 mødtes Niels Eriksen Rotfeld, Bratskov, Kirsten Eriksdatter, Kokkedal (Erik Andersen Banners datter), to lavadelsmænd samt en bonde fra Brovst for at optage et vidne i en drabssag, men det lykkedes ikke at mægle forlig. Vi kender i øvrigt ikke sagen og dens videre forløb.

Nogle sagn findes også med tilknytning til Torslev Kirke. En herremand på Kokkedal var til sidst så håbløst forgældet, at han sammen med en pjaltekræmmer, Søren Franskmand, åbnede kisterne i gravkapellet og røvede, hvad der var af kostbarheder. Om det så var humlen, ligene lå i, gik pjaltekræmmeren rundt og solgte den. De døde tog dog en frygtelig hævn over herremanden, hans eneste søn døde, en datter kom ulykkeligt af dage, og hans kone døde af tyfus. Det endte med, at herremanden gik fallit og begik selvmord.

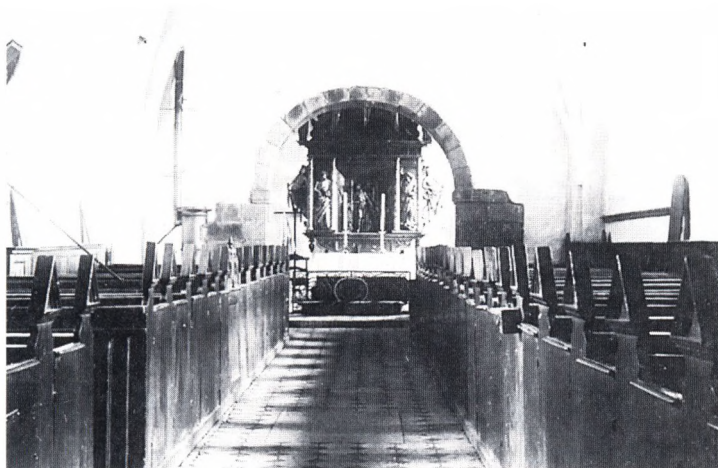
Den dramatiske beretning, som måske indeholder en kerne af sandhed, er nok om Peter Schrøder, der ejede Kokkedal fra 1851-1879. Det var ham, der rev det øverste af kirketårnet ned og solgte blytaget.

For 40-50 år siden stod endnu på kirkegården en lav stele uden navneplade. Den skulle efter sigende være sat over Peter Schrøder.

Torslev Kirke - og i øvrigt Torslev by - hørte i middelalderen ind under Ø Kloster. Senere overgik begge dele til Kokkedal.

I 1600-tallet indberetter sognepræsten i Torslev, Jacob Andersen, følgende: »Torslef, en bye, ved hindes sønder side er kirchen, nest sønden til i en daal laa Styfl closter met nonner i pafuidommit«. Der var altså da en tradition, at her havde ligget et kloster, og noget var der om det. Kort før år 1400 gjorde Niels Torstensens på Frejstrup magelæg med Ø Kloster, således at Stivel med al sin ejendom i Torslev sogn skulle følge

Interiørbillede fra Torslev Kirke omkring århundredskiftet.

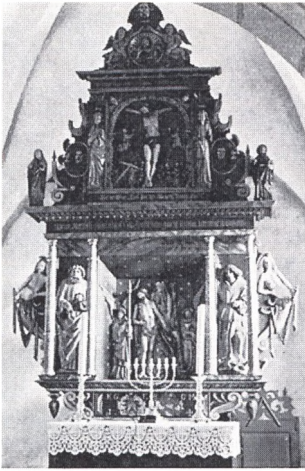

Niels Torstensen til Frejstrup. Til gengæld fik munkene og deres efterkommere (efterfølgere) Torstensensønnernes gods på Øland. Her er der altså ikke tale om nonner, men om munke, hvilket tyder på, at der syd for kirken har ligget bygninger, hvor der har boet lægmunke eller fogeder, som skulle varetage klostrets ejendom i Han Herred. Da Frejstrup senere ødelagdes ved bondeopstanden 1441, blev gården lagt under Kokkedal.

Sydøst for kirkegården ligger endnu en dal, som oprindeligt strakte sig længere mod vest, hvor kirkegårdens udvidelse nu er, og der er tidligere konstateret, at der her var rester af bygninger. Navnet skal være kommet fra en bæk, som løb gennem dalen, og som hed Stivels Bæk. Styvel - eller Stivel - betyder brat skrænt. Navnet blev senere anvendt på det hospital for fattige, som Didrik C. Braes opførte i Torslev. Det er desværre nu nedrevet. Navnet blev også anvendt om et lille hus, som lå neden for kirkebakken.

I 1553 indberetter præsten i Torslev: »- haffuer ingen pres-tegord och bor udi kyrcke laen.« Der er her formentlig tale om de bygninger, som er blevet kaldt Styvelet. Præsten i Torslev fik først i 1600-tallet bolig på en gård i Aarup, som Frans Lykke til Kokkedal gav ham rådighed over, og som Karen Galde forærede embedet til præstegård i 1654. Herefter er bygningerne ved kirken nok en tid anvendt som kirkelade.

Som tidligere omtalt var der i Torslev i 1600-tallet ingen præstegård, men præsten boede i kirkeladen. I kirkeordinansen fra 1539 anføres: »Desligeste skal hver sognepræst beholde sin præstegård med al sin rettighed og rette tilliggende, som der af

Altartavlen, som Karen Galde lod opsætte i 1654, indeholder dele af en gotisk fløjaltertavle fra Bannernes tid. Foto: Natm.

Arilds tid tilligget haver.« Men der havde jo i Torslev ikke været andet end de bygninger, som havde tilhørt Ø Kloster, og som kaldtes Styvelet.

1461 kalder Torben Madsen sig »Præst og Biskop i Kokkedal«. Titlen er jo nok lidt overdrevet, men han har vel været Anders Niensens Banners huspræst, som med evt. bolig på herregården også har fungeret som sognets præst. Frans Lykke, der ejede Kokkedal 1616-49, gav sognepræsten lov til at bo på en af sine gårde i Aarup, og denne gård forærede Karen Galde, der ejede Kokkedal 1649-71, i 1654 til præsteembedet.

Denne gård, der i 1838 var på 45 td. ager og 10 td. eng, vedblev at være præstegård til 1907, og der førte en særlig vej fra gården til Torslev over Torslev Mark.

Først i begyndelsen af dette århundrede havde man planer om en ny præstegård, og i 1906 solgtes gården i Aarup for 19.000 kr. Samtidig købtes en grund i Nørre Tranders af gård-ejer Jens Peter Nielsen for 14.000 kr.

Den nye præstegård blev taget i brug 1907, og i 1916 indrettedes forpagterbolig og konfirmandstue. Pastor Georg Kinck var således den sidste præst, der boede i den gamle præstegård i Aarup.

I 1974 opførtes ny præstegård i den østlige ende af den store præstegårdshave.

Birger Brøndum maler og billedhugger

Birger Brøndum

*Født d. 9. december 1925 i
Fjerritslev*

*Forældre: Fotograf Severin
Brøndum Josephsen og hustru
Dagmar Marie.*

*Bedsteforældre: Købmand
Joseph Josephsen og hustru
Ane Marie Brøndum - efter
mit bedste vidende alle agt-
værdige hanbofolk.*

Med en forhåbentlig kunstnerisk klædelig ubeskedenhed har jeg følgende at berette, og hvem ved vel bedre end jeg?

På trods af Lokalhistorisk Samvirkes formålsparagraffer springer vi med hele familien, efter det første uforglemmelige leveår som hanbo, over Limfjordens vande til Nibe i Himmerland, hvor Severin overtager Carlsbergs øldepot, og det var jo en nok så anderledes beskæftigelse end at fotografere komfirmander og brudepar. Severin og Dagmar levede her et muntert liv, lidt over evne, med en voksende børneflokk. To drenge kom til verden i Fjerritslev, og i Nibe en pige og endnu en dreng. Jeg var nummer to i rækkefølgen, og jeg erindrer tydeligt de første års glade og festlige tilværelse i den lille by ved Limfjorden, selskaberne og udflugterne med de mange venner, jagerne på Limfjorden og i de smukke »Himmerlandskaber«, og sidst men ikke mindst de store badedage ved Vesterhavet. En særlig begivenhed var besøgene hos en af min fars slægtninge i Han Herred, den begavede slægtsforsker, landpost og hedebonde Peter Brøndum.

Den livsmodige, flittige og glade families ejendom lå ved Møgelvold, og det er forunderligt at tænke på, at jeg mange år senere, i 1965, skulle komme til at eje et temmelig forfaldent husmandssted i det samme smukke landskab.

I Nibe stod det til sidst ikke så godt til. »Hovedstolen«, som Severin kaldte den formue, han havde haft med fra Fjerritslev, var spist op, udgifterne oversteg indtægterne, huset måtte sælges, familien gik langsomt i opløsning. Vi spredtes for alle vinde, og Severin vandrede nordpå mod sit gamle Han Herred iført sine nye træskostøvler.

Denne opløsningens tid har jeg beskrevet i den lille sørgmuntre bog »Sindelag«.

Nå, det her skulle jo egentlig mest handle om mig selv og alt mit, og det prøver jeg så herfra:

Et særligt iøjnefaldende kunstnerisk talent har jeg endnu ikke afsløret. Måske dog i tegnetimerne, hvor tiden gik med at tegne krukker og klodser og mønstre på kvadreret papir, og så var der jo alle tegningerne i skolebøgernes marginer, det gav problemer og erstatningskrav, men Severin betalte med en munter bemærkning om: - en virkelig kunstner i sin vorden.

Det endte lykkeligt med en præliminæreksamen, - og »hva' så«, som hanboer siger. Det må da være, fordi jeg havde oplevet de mange spændende timer med min far i hans skydepram, at jeg valgte at gå ind i Søværnet som Math-elev. Som 16-årig kunne jeg så klare mig selv, aftjene min værnepligt, få en køje at sove i og oven i købet få udbetalt 90 kr. om måneden plus kosten. Jeg erindrer bedst de gule ærter og millionbøffen, men vi har vel fået lidt andet ind imellem af nærende art. Vi skulle jo samle kræfter til den dag, tyskerne skulle smides ud af landet. Besættelsesmagten tillod fortsat Marinens funktion, som hovedsagelig bestod af minestrygningstjeneste i de stærkt trafikerede skibsruter.

Efter elevtiden blev jeg overført til Mineflotillen i Storebælt, hvor en sikring af færgetrafikken krævede mange marinefartøjer.

Karrieren i Søværnet sluttede brat den 29. august 1943, da de fleste af vore fartøjer blev sænket af deres egne besætninger, og vor flotille, som lå i Korsør Havn, blev løbet over ende af tyske tropper.

Efter en kortvarig internering blev vi alle hjemsendt, og jeg fik arbejde i Aalborg som tegner og dekorationsmaler, samtidig med at jeg frekventerede Briers aftenkursus og blev student to år senere. Som hjemsendt mariner fik jeg hurtigt kontakt med modstandsbevægelsen i Nordjylland, hvor jeg deltog i modtagning, klargøring og fordeling af de nedkastede våben. Vel ikke den mest glørværdige og farefyldte indsats, men dog en periode i min tilværelse, som kunne gøre en tyveårig ung mand mere sikker på sig selv og give ham en rimelig god samvittighed, når det hele var overstået.

Den 5. maj 1945 og de følgende dage i Aalborg glemmer jeg aldrig. Sikke dog en masse modstandsfolk der dukkede op, og sikke dog en masse våben, og sikke dog en masse »landsforræddere«, der skulle hentes. Nå, retfærdigheden sørgede dog hurtigt for en passende sortering. At den værste flok af overløberne var den såkaldte »Brøndumbande« gjorde mig lidt nedstemt er vel forståeligt, men det kan da umuligt være fra min hanboslægt, deres leder stammede!

Midt i al denne turbulens finder min kone Mary og jeg hinanden. Vogmand Torp Andersens ældste datter fra Hjallerup. Vi holdt i hånd og rørte ved hinanden uden ophør. Det må have været temmelig uudholdeligt for hendes forældre Marie og Christian at se på, og hvad skulle det blive til. Jeg tillader mig lige at nævne, at en vendelbo og en hanbo er udmærket

Skulpturen »En af vejruderne fra Han Herred«

egnet til samliv af længere varighed. Den 25. maj 1997 fejrede vi guldbryllup.

I øvrigt købte mine svigerforældre senere en gård i Nørre Økse ved Halvrømmen, så hele familien kom til Han Herred. Det er da en lykkelig historie, men skal man ikke være født i Han Herred for at være rigtig hanbo - jeg spør bare!

Jeg drog fra min Mary til København og fik igen job som tegner og dekorationsmaler, og Mary fulgte hurtigt efter - dejlig hurtigt - vi fik en lille bitte lejlighed og drog hjem til Nordjylland for at blive gift. Jeg må indrømme, at jeg følte det som den naturligste ting af verden, at mine svigerforældre holdt bryllupsgilde. Det må have været mere almindeligt dengang, men jeg husker da, og er også blevet mindet om, at jeg hulkede under det meste af den »kunstnerisk følsomme« takketale, som lød ca. sådan her: »Tak for Mary, og tak for festen.«

I Han Herred-historisk sammenhæng er den næste lange periode ikke så relevant. I de følgende 15 år var der meget og spændende arbejde som tegner og illustratør, sluttende med en dejlig tid i det legendariske stormagasin Crome & Goldschmidt og fra 1962 selvstændig med egen tegnestue og atelier.

Efterhånden større og bedre bolig, to dejlige døtre, et hus med større atelier i Holte, som vi flyttede ind i 1960, og fra dette tidspunkt begynder en hastig og spændende udvikling i mit arbejde med billedkunsten. Længslen efter de nordjyske landskaber og den høje himmel dukkede ofte op. At kunne tilbringe hver sommer deroppe i nærkontakt med naturen og tæt på familien og sine egne rødder måtte være drømmen for en kunstner, og så havde jeg forestillet mig, at Fader Severin ville stille træskostøvlerne og tage fast ophold et sådant sted efter sine lange vandringer og skiftende ophold hos familie og venner.

Men han havde fundet fast tilholdssted hos en ungdomsveninde i Aggersund.

Stedet fandt vi endelig i det smukke, stille område mellem Møgelvold og Stagsted. Prisen var bestemt overkommelig, og de ca. 18 tdr. land, som hørte til, med lidt agerjord, lyngbakker, enebær og rislende kildevæld, havde »stof og sjæl« i sig til alle de følgende 25 års arbejde med malerier og skulpturer. Landskab, hav og himmel, trolldøj og vejruder og så Vorherre, der af gammel vane mest holder til over Jammerbugten. Det er jo derfor, de ikke behøver at synge så højt i Hjortdal Kirke,

»Lasænøw« 1978

som de gør i de store katedraler i Spanien, og dernede giver de også en masse gaver til Jomfru Marie for at blive hørt, det behøver de heller ikke i Hjortdal.

Vi havde i virkeligheden også brug for lidt hjælp og »energi« ovenfra, for den lille ejendom så meget træt og forfalden ud. Den fik navnet »Lasænøw« (oversat for ikke hanboer: la' sig nøje), og i alle årene brugte vi lige så megen tid og energi på genopbygning og renovering af husene inde og ude og på det omgivne landskabs pleje som på arbejdet med kunsten. Vi fandt i øvrigt med stor glæde ud af, at ejendommen var bygget af, og i lang tid brødfødte en familie ved navn Brøndum. Vi har ikke fundet dem i stamtavlen, men spændende var det da.

Vi flyttede så småt ind i vort nye sommertilholdssted i 1965, og med kunsten havde jeg min professionelle debut i 1966 på Charlottenborg, både på forårs- og efterårsudstillingen.

Det er i årenes løb blevet til talrige udstillinger i ind- og udland. Succes med kunsten er ikke bare talent, men også, til lad mig, flid og lidt held indimellem, og hvor heldig har man lov at være? Mine Han Herred-inspirerede billeder og skulpturer er blevet vist på Norske Stats Kunstudstillinger, Tata Museum Ungarn, Muromachi Fine Art - Tokyo (European Pain-

*Landskab ved Stagsted,
Han Herred 1997.*

ters), Den danske Ambassade i Stockholm, New Art Gallery-New Orleans, og selvfølgelig først og fremmest i mange gode gallerier over hele landet. Jeg nævner her til sidst det smukke og meget estimerede kunstcenter »Billedværkstedet« på Fosdalvej, hvor jeg har udstillet adskillige gange, vist nok som en af de første. Denne nærkontakt med Jonna og Ib Adelborg, deres alsidige kunstinteresse og professionelle galleridrift hjalp mig meget i de første år.

En mærkbar kontrast til min Han Herred-kunst blev mine arbejder fra det spanske Andalusien, fra Mallorca (Europas smukkeste forårs-tilholdssted) og Portugal. Fra Lissabon og møderne med de små omrejsende gøglertrupper stammer mine »vilde« gøglerportrætter.

Men vi bliver jo hele tiden lidt ældre, endda mens jeg skriver dette (se fødselsår ovenfor). Arbejdet med vedligeholdelse af »Lasænøw«, naturpleje i det gamle og senere udvidede landskab, de mange rejser hjem til Han Herred og tilbage hjem til Holte blev for meget for os, vi måtte træffe et valg.

I 1992 blev gården solgt ved håndslag. Et lykkeligt salg til gode folk, som jeg har hørt forskønner og plejer det hele bedre, end vi selv ville have kunnet, og så hænger endda mange af

Skulpturen »Eldre danser«

mine billeder endnu i mit tidligere atelier. Det er da lykkeligt at tænke på, men at besøge stedet igen er svært for os.

Jeg maler stadig Han Herred-billeder, fra erindringer og ud fra talrige skitser og notater.

Jeg har stof nok i mig til »resten af vejen«.

Jeg tillader mig til sidst at lade en professionel kunstner - kollega og forfatter-udtrykke, hvad han mener om min kunst.

Stoffet og rummet

Når man beskæftiger sig med Birger Brøndums kunst, er ordet »stoflighed« det første, som trænger sig på. Man skal forstå dette i den videste betydning. For det drejer sig om indre, psykologiske processer, der samarbejdes med ydre indtryk. »Stof« bliver lig med hændelse, noget sanset, noget set, men også - og ikke mindst - noget drømt. Tilværelsen er jo en strøm af billeder: tv's rædselsberetninger afsætter sine spor på de »indre vægge«, men det samme sker også med det stykke musik, man måske hører bagefter, de to ting forvandles til en syntese.

Hos Birger Brøndum bliver skabelsesprocessen til en sang. De mange virkelighedslag stemmes sammen til en koloristisk helhed, hvori figurer dukker frem, leende væsner, der trækker forbindelsen til det menneskelige og skaber rummet i værket og dermed den nutidighed, der også er lig med modernismebegrebet i videste betydning.

Skulpturernes signaler ligger på samme plan. De kan være bearbejdet til en sammenknuget gruppe som symbol på masse-mennesket og dets farlighed, eller én skikkelse kan skille sig ud, - eneren, kunstneren i konfliktfyldt forhold til massen. En figur, der optræder solo, kalder næsten altid på frihedens mulighed. Hans skulptur: »Boldspillere« viser os en blanding af brutalitet og humor, en konstellation, der langt fra er ualmindelig i samfundet. I det hele taget lønner det sig at betragte skulptøren Birger Brøndum for sig. For også her har han sit eget ansigt. Det er nok i slægt med maleriernes dirrende topografi, men er sandelig også sig selv uden at miste forbindelsen med den fine underfundighed, der kendetegner hele Birger Brøndums kunstneriske virkefelt.

Ole Vincent Larsen

Illustrationer: Birger Brøndum

Det Gamle Album

En aften i 1914 med oplæsning og syning i Tranum Skole.

Siddende i stolen foran: Lærer Pedersen. Øvrige deltagere fra venstre: Jens Nørgaard Jensen, Nr. Bratbjerg. Sine Claesen, Nr. Bratbjerg. Ane Mies Kronborg (Rie), Bratbjerg. Johanne Ludvig Hansen, Tranum. Sine Madsen Jensen, Nr. Bratbjerg. Fri lærer Pedersen, Tranum. Agnes Pedersen, Tranum. Karen Kristine Madsen, Bratbjerg. Ane Marie Kronborg, Bratbjerg. Stine Søgaard Christensen, Nr. Bratbjerg. Jordemoder Maren Østergaard, Bratbjerg Mark. (Ukendt fotograf).

Streng vinter 1936. Taget ude ved »Solbakken« på vej til Aggersund på den anden side af vejen ved Migatronie. (Foto: Bryggergårdens arkiv).

Veteraner fra krigen 1864 på besøg i København, Sandsynligvis i 1914 i baggrunde Gefionspringvandet. Nr. 3 og 4 fra venstre er Niels Chr. Lambertsen og Jens Munk, begge Arup. (Lokalhistorisk Forening for Sydhanæs).

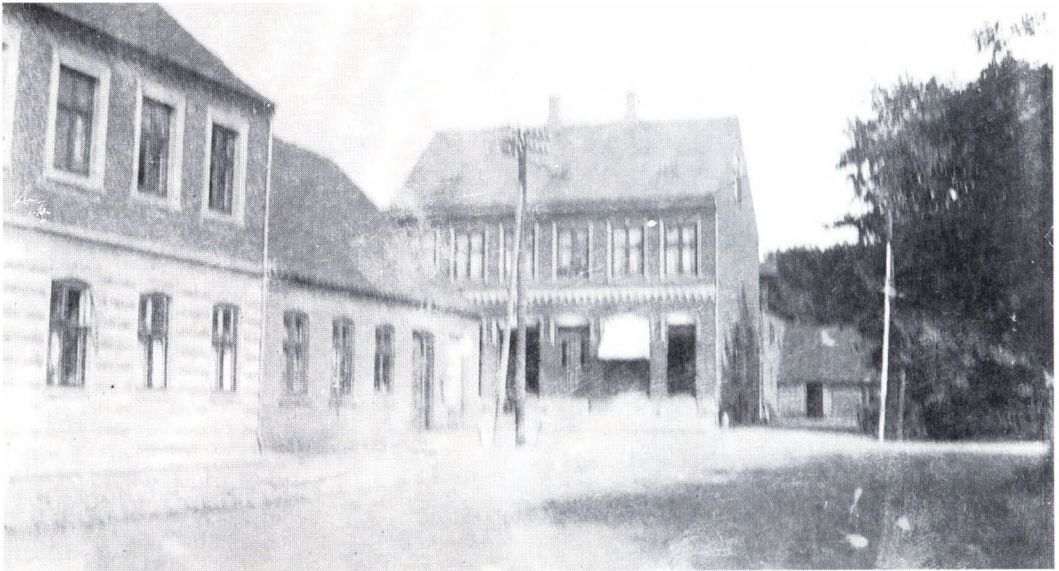
Lise Hornum ekspederer i Dansk Smørforsyning. (Foto: Bryggergårdens arkiv).

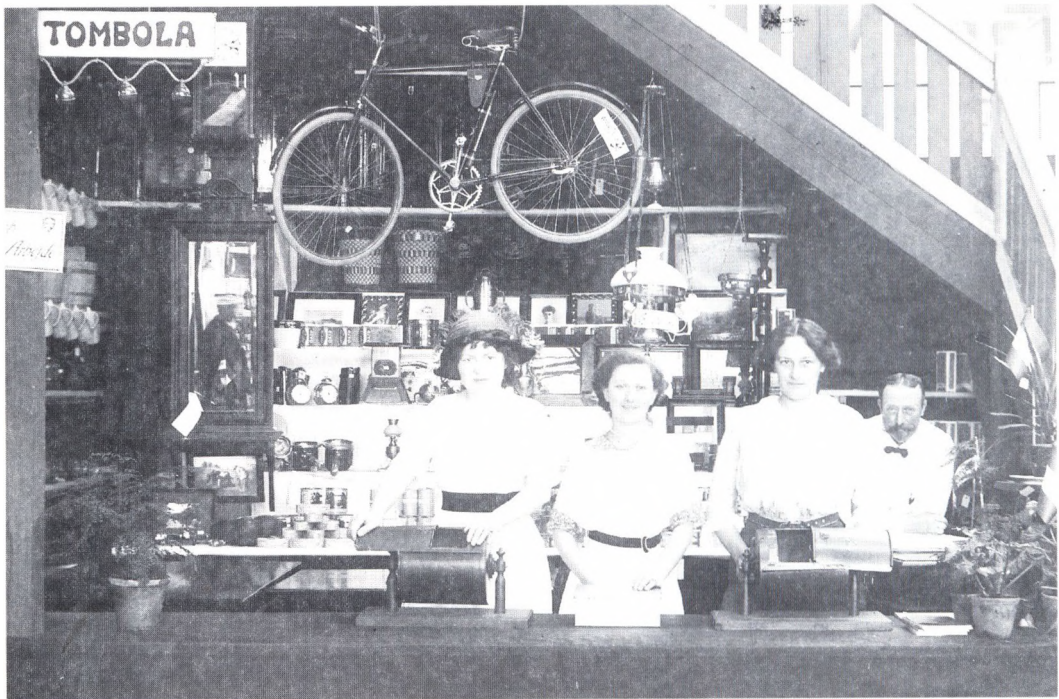
Karetmager Jens Sørensen. (Foto: Bryggergårdens arkiv).

Øsløs præstegård 1860. På billedet ses fra venstre præstens kone Ditlevine Karenline Abigal Staal, der var købmandsdatter fra Stubbekøbing, og sognepræsten i Øsløs-Vesløs-Arup, Magnus Vilhelm Esmann (1853-66). De øvrige er medlemmer af præsteparrets familie. (Lokalhistorisk forening for Sydhavnæs).

Gadeparti fra Fjerritslev. Forest til venstre: Uldspinderiet v/ Pedersen. Urmager Nielsens »Hjørne«. Bryggeriet ligefor. (Foto: Bryggergårdens arkiv).

Fra Amts- og Herredsudstillingen i Fjerritslev fra d. 4.-12. juli 1914. (Foto: Chr. Pedersen, Fjerritslev).

Årets gang i Han Herred 1996-97

De angivne datoer henviser til artikel om det pågældende emne i Fjerritslev Avis.

Oktober

1. Et hold på Brovst Daghøjskole forbereder hjælp til udviklingshæmmede i Litauen.

Fotograf Mikkelsens gamle filmoptagelser fra Fjerritslev bliver overdraget til Lokalhistorisk Arkiv.

2. Overlærer Torben Falgren, Brovst, er udnævnt til ny skoleinspektør ved Fjerritslev Skole efter Frank Nielsen.
5. Ny børnehave i Skovsgård indvies.
7. Chr. Godiksen går af efter 55 år som formand for Hjortdal Transformatorforening.
11. Fjerritslev kommunalbestyrelse siger nej til naturistcamping i Udsklit. Kommunalbestyrelsen i Brovst vedtager med budget '97 igangsætning af Egebo-byggeri med aktivitetscenter.
17. Mange besøgende til Destination Jamerbugtens første almuemesse på Bratskov i Brovst.
18. Brovst Sygehus etablerer landets første brugerråd.
23. Vindmølleplan til debat ved borgermøde på Fjerritslev Rådhus: Kommuneingeniør

Søren Mogensen argumenterer for et stop for flere mølleområder.

24. Huspriserne stiger kraftigt i Han Herred. På et år er de steget 17,9 pct. i Fjerritslev og 7,9 pct. i Brovst kommune.
25. Et seniorhockeyhold på en snes herrer er startet under Fjerritslev Gymnastikforening.
26. Det lokale jazzband Fjerritslev Small Stars spiller for første gang i Fjerritslev Kino. Bandet består af Peter Carlsen, Henning Galmar, Bent Gammelgaard, Søren Gissel og Hans Gregersen.
28. Dranella stopper betalingerne og flytter produktionen fra Fjerritslev til Østeuropa.
29. Hannæsboer samler underskrifter mod lukning af Feggesundfærjen.
31. Miljøministeriet giver Frøstruplejren status som helårslejrplads efter 25 års tovtrækkerier.

November

1. Fjerritslev Kommune aftaler mageskifte med amtet, så hovedgaden bliver kommunal fra årsskiftet 1998/99, mens amtet overtager Industrivej.
2. Aktive Vester Thorup-folk omdanner TKBs klubhus til forsamlingshus. Ny fond skal danne grundlag for et husmandsmuseum i Han Herred, forlyder det ved familielandbrugets 100-års fest i Klim.
»Han Herred i Hopla«-revyen leverer sit bidrag til debatten om naturcenter, rutebilstation, naturistcamping ...
3. Kristen Poulsgaards pølser slap op, da op mod 2.500 besøgte familiemarkedet i ØAH-Hallen.

Nyt multi-kulturhus tages i brug i Frøstrup.

6. Feggessundfærgeren reddes af otteårig aftale om et fælleskommunalt driftsselskab. Historien om Skipper Klement levendegøres på Han Herreders Ungdomsskole.
8. Den verdenskendte bassist Niels Henning Ørsted Pedersen gæster Skovsgård Hotel.
9. Kulturudvalgsformand Gunnild Schow Madsen forlader det kommunale arbejde i Fjerritslev
12. Kampvalg til menighedsrådene i Haverslev og Brovst sogne. Alle andre steder i Hanherred provsti er posterne fordelt ved aftalevalg.
13. Peter Brix Bech, Korsholm, hædres for at redde soldaterkammerat i Bosnien. Aage V. Jensens Fonde klar til at investere i infocenter ved Vejlerne.
15. Rabami A/S i Fjerritslev udvider produktionsareal med 1.000 kvm.
19. Fjerritslev Fjernvarme bruger næsten en halv mio. kr. på uventet tidlig udskiftning af rørsystem til returvand.
20. Et videokolonoskop fra Brovst Sygehus' Støtteforening skal afhjælpe ubehagelige tarmundersøgelser. Byfornyelse i Brovsts Nørregade-kvarter sættes under lup ved borgermøde. Bl.a. laves vejgennembrud til byens servicebydel ved posthuset.
22. Nykredit sælger sin del af Fjerritslev Midtpunkt til HHT Finans A/S, der ejes af A/S Han Herreders Tømmerhandel.
23. Odderen er vendt tilbage til Sletteå, frem-

går det af en rapport fra Danmarks Miljø Undersøgelser.

26. Carl Johan Thorhauge, en af Han Herreders Golfklubs pionérer, takker af som formand.
27. Falcks stationsleder i Fjerritslev, Lindgaard Nielsen, »rykker ud« til tilsvarende job på ny station i Nørresundby. Vindmøllepark på Klim Fjordholme udbygges fuldt ud til at omfatte 36 store møller.
28. Muslingevirksomheden Andreassen Eksport i Aggersund hårdt ramt af landsdækkende chaufførstrejke.
30. Det farlige hovedvejskryds er hovedtema ved stort borgermøde i Vesløs. Kristian Lund går af efter 27 år som formand for Klim menighedsråd og afløses af Søren Lukassen.

December

2. De handlende i Brovst og Fjerritslev indleder julen med besøg af en engelsk dobbeltdækker, fyldt med nissebørn. Jambusamarbejdet arrangerer. FIFs serie 5 herrer for første gang jyske mestre i fodbold. Holdet tildes senere Fjerritslevnålen.
4. Susanne Anisimow klar til at rykke ud som besøgsrådgiver hos Fjerritslev kommunes ældre over 80 år. Hans Nielsen bliver Brovst Speedway Clubs frontfigur i superligasæson '97.
6. Fjerritslev Boligforening iværksætter nybyggeriet »Skovgårdene« til 10,6 mio. kr.
7. Trekroner Landsbycenter med formand Hardy Larsen i spidsen møder modstand i Fjerritslev Kommunes økonomiudvalg.
10. Aalborg Historiske Museum afdækker 1100-tals bebyggelse ved Skræm Kirke. TV2 Sporten bringer interview mellem Kronprins Frederik og Morten Stig Chri-

- stensen, bl.a. optaget på Bulbjerg.
11. Valdemar Møller afløser Niels Vestergaard Tange som formand for slagteriet Tican.
Etta Cameron leverer gribende gospel-sang i Tømmerby Kirke.
 12. Et snævert flertal i Fjerritslev kommunalbestyrelse vedtager at afsætte 5,3 mio. kr. til landsbyordninger i 1997.
 13. Pandrup Kommune trækker sig ud af Jammerbugt-Samarbejdet pr. 1. januar. Tilbage er så Aabybro, Brovst og Fjerritslev.
Det er nu 100 år siden, Fjerritslev fik missionshus.
 14. Gademiljø, vindmøller og ferieområde ved Klim Strand er hovedelementer i ny kommuneplan for Fjerritslev.
 16. Landsdækkende undersøgelse erklærer Brovst Sygehus for landets mest effektive på grund af god kommunikation og godt samarbejde.
Købekortet »Hanbo-kortet« er forsinket, men de handlende i Brovst har alligevel forrygende omsætning til jul.
 18. Retten i Fjerritslev behandler tiltale mod ejerne af Kokkedal Slot for ulovlig opførelse af svømmehal.
 19. AF Brovst: Børnehusbyprojekt ved Combi Gården en stor succes. Ni ud af 12 tilbage på arbejdsmarkedet.
Hans Madsen takker af som skattechef i Fjerritslev efter 26 år.
Egnsbank Han Herreds Hannæs-filialer fylder 50 år.
 20. Efter mange års ruintilstand jævnes de sidste rester af Westpark Feriecenter i Kollerup med jorden.
31-årige Dorte Pedersen bliver ansat som administrativ leder af ny landbrugsrådgivning i Fjerritslev og Brønderslev med placering på Han Herreds Landbo-center i Fjerritslev.
Socialministeriet yder 1,2 mio. kr. til projekt Arbejdsfastholdelse i Brovst.
Mejeribygningen i Fjerritslev (tidl. Dalhøj) påtænkes indrettet med 10 andelslejligheder.
 23. DR-TV's »Bryggeren« får premiere i juledagene. Effekter til filmen er lånt på Bryggergården i Fjerritslev.
 27. Det traditionsrige børnebal i LO og Fjerritslev Håndværker- og Borgerforening aflyses: Deltagelsen er dalet støt år for år.
 28. Besøgstallet på Kirsten Kjærs Museum i Langvad er i 1996 steget med 20 pct. til lidt over 16.000.
 30. Stærk blæst fra nordøst får isen ved Aggersundbroen til at pakke.
 31. Sidste dag for Autocentralen som autoriseret Opel-forhandler i Fjerritslev siden 1949.
- ## Januar
2. Tre Slettestrand-redningsfolk, Ingolf Svendsen, Johnny Pedersen og Niels Anton Jensen, hædres for vellykket redningsaktion den 5. november.
Brovst og Fjerritslev kommuner med i nyt ejerskab om Aalborg Lufthavn.
 4. Landbetjent Rikart Aagaard, Fjerritslev, hædres for 25 års indsats for politiet.
Turisterne er vilde med vinter-Han Herred.
 7. Strid på Brovst Rådhus om manglende pladser til kommende ældrecenter: Skal huset på Elmevej 10 nedrives og psykologisk-pædagogisk rådgivning (PPR) flyttes til Lindehuset?
Farvandsvæsenet: Der er kun behov for én redningsstation ved Jammerbugten. Thorupstrand udpeget til nedlæggelse.
 8. Et flertal i teknisk udvalg, Brovst, ønsker kommunale kroner tildelt Lejerbo frem for Byggeselskabet Nordjyllands projekt for alment boligbyggeri.

Tranum får Han Herreds første rundkørsel.

9. Socialudvalget i Brovst går ind for, at psykologisk-pædagogisk rådgivning (PPR) og kommunelægefunktionen får lov at blive på Elmevej 10.
11. Middelaldercenter på Falster bevilget 8 mio. kr. til at bygge en tro kopi af Kollerupkoggen, der blev fundet i Han Herred i 1978.
Swingle Sisters og Aalborg Symfoniorkester søger for et brag af en nytårskoncert i Han Herred Fritidscenter.
15. Erik Nørløkke Andersen udnævnes til ny skattechef i Brovst pr. 1. marts.
Ros til aktivt landsbyråd i Arentsminde fra lokalpolitikere ved borgermøde på Langeslund Skole.
16. Jørgen Eriksen bliver ny formand for kulturudvalget i Fjerritslev efter Gunnild Schow Madsen. Nyindtrådte Torben Larsen undsiger 12-mandsgruppen i kommunalbestyrelsen. Med stemmerne 10-6 vedtages det, at byggeriet af Trekroner Landsbycenter kan igangsættes efter sommerferien.
Erik Yde Søndergaard udpeget til ny cheflæge på Brovst Sygehus efter Stig Bryde Andersen, der går på pension d. 31. maj.
Elever i 4.-6. klasse kan se frem til ny fritidsklub ved Brovst Skole til efteråret.
Gunner Sørensen bliver ny formand for Lokalhistorisk Forening for Øster Han Herred efter Tage Møller.
17. Rensningsanlægget i Slettestrand lukkes.
Skovgård Varmeværk køber det nedlagte gylleværks grund.
18. Fjerritslev Vandrerhjem tildeles fem stjerner blandt ganske få i landet.
Øsløs Sogneforening vil købe Præstens Havn.
20. Han Herred-kunstnerne Joan Bendt, Jonna Adelborg og Pia Birkholm har for

Lions Club tegnet etiketterne til årets Hanbo-vin.

21. Egnsbank Han Herred tilbyder seks udenlandsrejser i nystiftet rejseklub.
22. »Madpakkens Dag« sætter fokus på sund mad i skoleboderne på to Han Herredskoler.
24. Første årsmøde for økologiske landmænd i Han Herred og Vendsyssel samler 60.
25. Nu skal det private affald i Fjerritslev kommune udsorteres i ni kategorier.
29. Medlemstallet i Lokalhistorisk Forening for Frøstrup og Omegn steget markant i 1996, fra 111 til 192.
Fjerritslev Gymnasium er med stor satsning på edb-området godt rustet til de nye Internet-tider.
30. Tyk olie driver i land mellem Klim Strand og Svinkløv - ingen véd hvorfor.
Han Herreds forkæmper på tinge - socialdemokraten og »rigstaktikeren« Jens Risgaard Knudsen - død, 71 år.
Brovst kommune har fået 38 pct. færre ledige mænd i løbet af et år.
31. Naturcenter Fosdalgaard åbner efter sommerferien. Det er resultatet af en aftale mellem Brovst Kommune og Hanherred Statskovdistrikt efter langvarige forhandlinger.
Venstres samarbejdsudvalg i Fjerritslev kommune arbejder for tre partilister ved efterårets kommunalvalg.

Februar

5. Øland Kroen må lukke. En væsentlig årsag er grønne afgifter.
Ingen afklaring på nedlæggelse af Thorupstrand Redningsstation efter møde i Fjerritslev mellem politikere, myndigheder og berørte parter.
7. Regning til borgerne i Brovst kommune efter lukning af Skovgård Energiselskab: Det drejer sig om 10,4 mio. kr., oplyser

økonomichef C.S. Bauditz fra rådhuset i Brovst.

Han Herred-kommunernes tekniske afdelinger dropper sprøjtemidler og bruger i stedet gasbrænder og hakkejern.

Fjerritslev Handelsstandsforening udvider bestyrelsen og nedsætter nyt aktivitetsudvalg: Peter Hyldager, Henrik Godiksen og Finn Ringved.

8. Ældrerådet i Fjerritslev efterlyser kommunalt tilskud til ældreidræt.
10. Tranum Gymnastikforening indleder fejringen af sit 100-års jubilæum.
Han Herred slap 50.938 kr. i indsamlingsbøsserne til »Verdens Børn«.
Fællesliste for hele Brovst kommune undervejs forud for efterårets kommunalvalg på initiativ af tidl. borgmester Carl Nielsen, Arentsminde.
11. Nordjyllands Amt vil oprette døgninstitution for 15-18 årige narkomaner i Halvrimmen.
NT overtager driften af Brovst Rutebilstation.
Fjerritslev Kommune får ny beredskabsplan.
12. Falckredder Søren Wetter bliver ny stationsleder i Fjerritslev.
Lejerbo får 1,26 mio. kr. i kommunalt tilskud til opførelse af 24 boliger på fjerkræslagergrunden i Brovst.

Nordjysk LandbrugsRådgivning besegler samarbejdet mellem landbocentrene i

Fjerritslev og Brønderslev ved sit første økonomi-årsmøde på Fjerritslev Kro.

Lodsejere protesterer mod ferieprojekt ved Klim Strand.

13. Trods forsøg herpå bliver der ikke nogen radikal vælgerforening i Fjerritslev i denne omgang.
Fjerritslev kommunalbestyrelse giver grønt lys for renovering af svømmehal.
Sanden Bjerggaard må bede om hjælp fra aktionærer - de første tre år som a/s svarer ikke til forventningerne.
14. Ungkarleklubben stadig aktiv efter 25 år.
15. Egnsbank Han Herred må overveje at holde aktionærfest tre steder - hallerne kan efterhånden ikke rumme de flere end 1.200, der deltager.
17. Fjerritslev Kommune får topkarakter af bladet Penge og Privatøkonomi for sin ældreomsorg.
18. 44-årig dømmes for dyrkning af 342 kg hamp.
Arbejdsminister Jytte Andersen (S) erkendte en stor afstand mellem Han Herred og København ved besøg på AMU-Centret i Fjerritslev.
19. Beboerprotest i Fjerritslev mod at gøre Bakkevej/Parkvej til ringvej.
20. Søren Gissel ansat som ny skolelæge for Fjerritslev-Brovst-Aabybro-Pandrup kommuner.
22. 10A og 10B på Brovst Skole forsøger sig som journalister på Fjerritslev Avis og producerer fire siders indlæg.
24. Borgmester Johan Svaneborg, Fjerritslev, fylder 65 år den 26. februar.
25. Soldaternes Venner i Brovst juberer - 50 år.
26. Andreas Kristensen, Stenhøj i Vesløs, er frisk til fejringen af sin 100-års fødselsdag.
27. Projektleder Jens Justesen ansættes som direktør for Han Herred Naturcenter.

Kulturlandsby Frøstrup/Musisk Forening er en realitet - hidtidig arbejdsgruppe danner den første bestyrelse.

Marts

1. Løgstør Kommune udpeger nyt vindmølleområde i Ullerup.
3. 14-årige bokser Kim Jacobsen, BK Orion, vinder DM i myggevægt. Skolefritidsordningen i Tranum indvier børnehuset »Tranen« på Strandvejen.
4. Brovst Blikvarer runder 60 år.
5. Brovst Sygehus får som det første i amtet særskilt hospice-afdeling for døende.
6. Igen ro om Han Herred Fritidscenter efter turbulens på de seneste års repræsentantskabsmøder.
10. Ingeborg Mikkelsen afløser sognepræst Freddy Cortes som medlem af kommunalbestyrelsen i Fjerritslev. Cortes holder samtidig afskedsgudstjenester i Haverslev-Skræm-Bejstrup kirker.
11. Else Kruse præsenteres som Fjerritslev Kommunes første ældrechef. Nu gærer øllet igen i Bryggerkælderens i Fjerritslev! Jann Hornum går i spidsen for forsøg med ølbrygning.
12. Svømmehallen i Fjerritslev fejrer 25-års fødselsdag med gratis adgang.
13. Sidste chance for at besøge Det Gule Hus i Brovst, før det nedrives for at give plads til nye ældreboliger. Klim Friskoles bestyrelse anker over manglende forhandlingsvilje hos Fjerritslev Kommune angående børnehaven og SFO.
14. Tilbud om kompostbeholdere i étårig forsøgsordning udløser telefonstorm på Rådhuset i Fjerritslev. Thorup-Klim får kommunal børnehaven og fritidsordning i stedet for integreret landsbyordning, fordi kommuneskolen har mere end 150 elever.

15. Han Herreds Bowlingcenter A/S i Fjerritslev foran indvielse på lørdag d. 23. marts.

18. Museumsleder Ketty Johansson holder foredrag på Ørebroskolen om Brygger Carl Jacobsens forbindelser til Han Herred.
19. I dag er det 100 år siden, Nørresundby-Fjerritslevbanen blev indviet.
20. Klim Friskole opretter egen børnehaven - uden kommunalt tilskud - fra august. Tømmerby-Lild Kulturcenter indviet med åbent hus og Trio Rococo-koncert.
21. Nordjysk færdselssikkerhedspris til to skolepatruljepiger fra Fjerritslev efter episode kort før jul, hvor de var nær ved at blive påkørt i fodgængerfelt af bus med høj fart.
25. Op af lænestolen: Hannæs Pedalklub ser dagens lys og byder på ugentlige cykelture for alle.
26. Tommy Heskjær ansat som ny inspektør for Thorup-Klim Hallen pr. 1. maj efter Peder Jacobsen. Bodil og Hans Dige lukker deres købmandsforretning i Vester Thorup efter 115 år i slægtens eje. Jambus-samarbejdet udvides med Aabybro Handelsstandsforening. I forvejen flyver Jambus-bien i Fjerritslev, Brovst og Pandrup kommuner.

April

1. Han Herreds Vikarordning opgiver fusionsplaner med Thy og Mors. Skønt en lil-

- le forening har man en god økonomi. Kometen Hale-Bopp på vej til at styrte i Nordsøen! advarer forfatteren til ... årets aprilsnar i Fjerritslev Avis.
2. 90 år med biler i Brovst: H. Rasmussen fejrer jubilæum.
Nyt liv på Vester Thorup Hotel efter rvangsauktion, idet Kramboden Antik indretter café og butik.
 3. Demensgruppe ved Fjerritslev Kommune klar til at støtte og vejlede.
 5. PC Laboratoriet A/S i Fjerritslev har kontrolleret sand, sten og beton til Storebæltsforbindelsen, som nu tages i brug.
Nyt naturreservat ved Vejlerne ventes at være en realitet 1. september.
 7. 86.000 kr. fra Han Herred i bøsserne til Kræftens Bekæmpelses landsindsamling.
 8. Vagtlægerne rykker ind på Brovst Sygehus.
 9. Han Herreds Hesteforsikring ophører efter 90 år - ingen vil vælges til bestyrelsen.
 10. 34-årige cand.theol. Inger Øeby Pedersen indstillet til præsteembedet i Haverslev-Skræm-Bejstrup efter Freddy Cortes, der er gået på pension på grund af sygdom.
Fjerritslev Kommunes nye tekniske chef, Asger Nielsen, hentes fra en stilling som leder af amtets landskabskontor. I Fjerritslev afløser han kommuneingeniør Søren Mogensen.
 12. Den samlede bestyrelse for Hannæs Hallen udskiftet efter ledelsesmæssige uoverensstemmelser.
 16. Lokalhistorisk Forening for Sydhannæs oplever stor tilgang - nu omkring 200 medlemmer.
 17. Connie Olesen fra Pension Højgaarden i Hjortdal lægger op til offentlig debat om den nye lægevagtordning, der har central i Aalborg: Utilfredshed med lang ventetid.
- DN og brugerne til kamp mod overflødig emballage.
18. Herman Hansen hædres for 25 år på posten som formand for Brovst Bridgeklub.
Fjerritslev Gymnasium erstatter den traditionelle skolekomedie med musicalen »Grease«.
 19. To mænd forsøger røveri mod Weiss Super Best i Brovst - flygter i stjålet bil fra Fjerritslev.
Peter Martin Andersen genåbner kro og badeland på Øland og tilbyder limousinekød fra eget opdræt.
 21. Grønne spejdere fra Brovst og Fjerritslev skal i maj dyste om at blive landets bedste patruljer.
Berno Jacobsen - skoleinspektør og kulturrel ildsjæl fra Frøstrup - bliver Årets Hannæsbo.
 24. 19-årige Ida Harboe Knudsen fra Fjerritslev vinder pris i Blicher-Selskabets stilekonkurrence.
 26. Brovstvirksomheden Dantank flytter til Løgstør.
Flertal på 10-7 afgør afstemning i Brovst kommunalbestyrelse om bevarelse af biblioteksfilialer i Tranum, Skovsgård og på Øland.
 28. Teknisk udvalg i Fjerritslev iværksætter forskønnelse af posthustorv og godkender amtets plan for anden etape af hovedgadeprojekt med bl.a. nye cykelstier.
Geologer vil i gang med at registrere danske kæmpesten - herunder Janum Kjøt og Ravstenen ved Bejstrup.
- ## Maj
1. Fjerritslev Skoles nye tilbygning på 1.560 kvm indvies officielt - følges op med åbent hus.
Sct. Georgs Gildet i Fjerritslev fylder 50 år.

2. Borgmester Henning Mysager, Brovst, fylder 65 år d. 6. maj - og genvælges enstemmigt som V's borgmesterkandidat.

Miljøminister Svend Auken behøver ingen talerstol, når han skal tale blandt folket ved LOs 1. maj-møde i parken ved Bratskov.

3. Han Herred får i juni sit første glaspusteri. Det indrettes i den tidligere Pension Hødal i Vester Svenstrup.
9. Klasses elever fra Brovst sover på skolen for at lave teater. - 1.500 til eventyraften på Fjerritslev Skole. Uddeler Kaj Larsen overraskes af bestyrelsesveteraner ved sit 25-års jubilæum som uddeler i Tranum Brugs.
5. Organist Jens Fredborg, Øsløs-Vesløs-Arup, får KODA-penge til cd-udgivelse med egne værker.
6. Kulturudvalget i Brovst: Nej til flytning af Brovst Stadion fra Nyvej til Brovst Hallen. Ny tilbygning, med bl.a. nyt samlingsrum, indvies ved Plejecentret Trye i Frøstrup.
7. Borgmester Svaneborg saver sig ind i Han Herred Naturcenter: Ombygningen af den tidligere bank ved Fjerritslev Kirke kan begynde! Fuldt hus til regionplanmøde på Halvrømmen Kro. - Familieturismen bør udbygges, mener viceborgmester Leif Madsen, Brovst.
10. Fjerritslev Kommunes årsregnskab '96: - En ukontrolleret rutchetur, siger borgmester Johan Svaneborg.

Slagteriet TiCan får stor ordre til Japan på grund af mund- og klovsyge på Taiwan.

12. Håndværker- og Borgerforeningens 100 år fejres med ølsmagning, forevisning af gammel film - og permanent sol i Fjerritslev! Solen på kirkepladsen er udgangspunktet for nyindviet planetsti til Kollerup Strand. 1.400 til Skovens Dag i Fosdal Plantage.
13. Sct. Olav Spejderne fra Fjerritslev bedste trop ved DDS' Klit Divisions forårsturnering.
14. Amtet besætter sekretærpost i projektet Naturformidling i Han Herred. Farvandsvæsenet vil lukke Thorupstrand Redningsstation fra omkring år 2000.
15. Godt nyt for alle slikmunde: Rigtige Han Herred Bolcher fra Udklit!
16. Over 70 tilmeldt til gensynstræf for den nedlagte Holme Skole ved Vester Thorup.
20. Ny bog af forfatteren Bjarne Nielsen Brovst inspirerer til kunstudstilling på Bratskov.
21. Fjerritslev Vandrerhjem udsat for behændigt pengeskabstyveri. Fjerritslev Elforsyning gør 20 års kabelarbejde færdigt. - Knud Grann takkes for 24 år som formand.
22. 400 læplantningsfolk fra hele landet samles til årsmøde i Han Herred Fritidscenter.
23. Brovsts borgmester, Henning Mysager, tilfreds med årsregnskab '96 trods under-skud: - Vi har endnu ikke kunnet komme til at male kommunekassen indvendig!
24. 45-årige Svend Møller Nielsen skal lede Naturcenter Fosdalgaard, som åbner inter-
rimistisk til august. Brovst i Bevægelse introducerer stjerne-
motion for børn og voksne.
27. Cirkus Arena og Cirkus Benneweis kæmper om dyrskuepladsen i Fjerritslev. Benneweis ønsker andre cirkus holdt borte fra

pladsen flere uger før og efter deres besøg. Arena vælger denne gang Løgstør i stedet. Nyt Litauen-projekt på vej fra Råd og Dåd-butikken i Skovsgård.

28. Nybyggeri til syv mio. kr. på Han Herreders Ungdomsskole i Skerping ventes færdigt 1. september.
29. Sagen om offentlige tilskud til Tvind-skoler få bredside fra lokale efterskoler i Skerping og Vester Thorup.
30. Uro efter generalforsamling i Fjerritslev Håndværker- og Borgerforening omkring byrådsmedlemmerne Arne Andersen og Jørgen Eriksen, der nu opstiller for Venstre i stedet for byens fællesliste.
31. PC Laboratoriet A/S i Fjerritslev medvirker til uddannelse af ledige nordjyske akademikere.

Juni

2. Aggersund-firmaet Chr. Olesen & Co. flytter til København.
3. Falck-reddere i Brovst og Fjerritslev har sammen med 4.000 kolleger ud over landet nedlagt arbejdet et par dage efter hårdknude i overenskomstforhandlinger.
4. Arne Sloth Kristoffersen, Fjerritslevkredsens folketingskandidat for Venstre, går i brechen for at bevare redningsstationen i Thorupstrand og følges af andre nordjyske landspolitikere.
Fjerritslev: Firmabowling i gang med 83 hold.

6. Krudt-Peter, Lyngø, holder »mindefest for grundloven«. I Brovst og Fjerritslev taler MF Chr. Mejhdahl og justitsminister Frank Jensen.
10. Miljøminister Svend Auken nedlægger veto mod Klim Strand-projekt med kur- og helsecenter.
Retten i Fjerritslev uddeler store bøder til lokale landmænd for overgødskning.
Scantool A/S i Brovst udvider med nye haller til produktion af slibeudstyr.
11. Brovst Kommune inddrager borgerne i opfyldelsen af FNs miljømålsætning for 21. årh. og laver en lokal Agenda 21.
12. De kommende år rykker i de kommunale pengekasser:
Renovering af havneanlægget i Attrup - 3,5 mio. kr. Udvidelse af børnehaver i Brovst og Halvrimmen - 2 mio. kr. Udvidelse af AMU-Centret i Fjerritslev - 3 mio. kr.
Bokseklubben Orion får grønt lys til indflytning i industrihus på Håndværkervej i Fjerritslev med kommunalt tilskud.
14. Fjerritslev Boligforening vil bygge otte boliger på tidligere tømmerhandelgrund i Nygade.
Det bedste fra dybstrøelsesstalden og sengebåsene kombineres i ny kostald hos Børge Nielsen på Klim Fjordholme.
Brovst Daghøjskoles stab vokset fra to til 18 på tre år.
16. Rekordtilslutning til Han Herred Rundt på Cykel - 277 deltagere.
18. Søndergaards Busser klar med natbus til København efter DSBs afskaffelse af nat-tog.
Svineproducenter i Vester Thorup sagsøger Danske Slagterier for millionbeløb efter misvisende PRRS-prøver.
21. Inelco A/S i Fjerritslev udvider produktionsareal til batteriladere og varmeblæsere med 1.500 kvm.

23. 3.600 nye kvm til fyrretræsmøbler ved nybyggeri hos Stratego A/S i Fjerritslev.

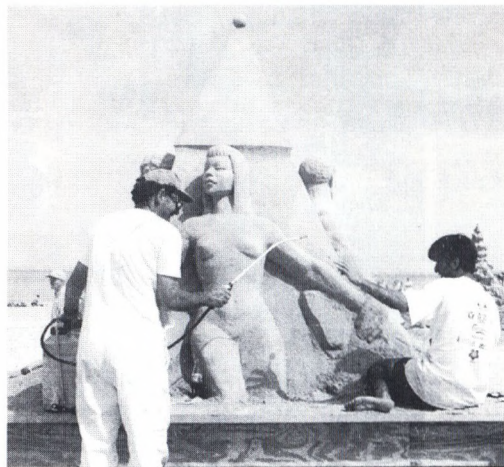
Trængsel ved kulturdage på Bratskov: Skuespillerne Lone Hertz og Frits Helmuth gæster herregården i Brovst.

28. Nyansatte naturvejleder Thøger Dige skal opbygge naturcenter på Aggersborggaard. Gamle post- og jernbaneuniformer på Bryggergårdens sommerudstilling.

Juli

3. Ole Knudsen overdrager sit firma til Peter Zacho efter 29 år som landinspektør i Fjerritslev.
4. Kjeld og Tom Simonsen foretager generationsskifte i 26-årigt malerfirma i Brovst.
7. Fjerritslev Kommune tilfreds med 21 ud af oprindelige 166 ha til kur- og helsecenter ved Klim Strand.
Harmonika-succes i Brovst: 1.600 til festival i Bratskov-parken.
64 Tjernobyl-børn modtages på Fjeritslev Gymnasium.
8. Rejsegilde i Fjerritslev på Solgaardens nye afsnit for senildemente.
Storkereden i Vesløs er i år landets eneste, hvor der er unger.
10. Aqua - en af tidens populære grupper - melder afbud til koncert i Brovst.
Ejendomsmæglere i Han Herred melder om stor stigning i boligsalget.
11. Henrik Overgaard, Parkvænget i Fjerritslev, runder 100 år.

14. Skræm Kirkes nye velfærdshus indvies.
Anna Plovbøl fra Fjerritslev Ridecenter konge ved Nordjyllands største ringridning i Slettestrand.
15. Olieforurening truer Lejerbos byggeri på fjerkræslagerigrunden i Brovst.
Fest for aktivt menighedsliv i Gøttrup: Missionshuset og søndagsskolen fylder 100 år.
Lørdagsbegravelser støder sammen med de ugentlige loppemarkeder kirkepladsen i Fjerritslev.
16. Stjålet alterfigur vender tilbage til Gøttrup Kirke - i postpakke fra Tyskland!
18. På Slaget 12 og Jan Larsen leverer underholdning til Jammerbugt by Night, som atter sikrer propfyldte gader i Fjerritslev og Brovst. Masser af lokale indslag hvert sted.
19. Agnes Kristensen, der fylder 100 år, bor i eget hus på Øland.
23. - Han Herred på vej mod ny turistrekord, mener turistchef P.E. Jensen, Fjerritslev.
Virksomheden Andreasen på Aggersund Havn sælges til Vildsund Muslingekompani.

Sandskulpturparken på Tranum Strand tiltrækker tusinder.

25. Per Holst Film udpeger Bygholm Vejler

og et område sydøst for Aggersundbroen til optagelse af fremtidsfilm.

26. Burn-out-party i Tranum samler 1.300 tilskuere.

To nye petanquebaner indvies på Aggersund Stadion.

28. Henning Mysager, borgmester og formand for lokalnævn: - Nedlæggelse af Løgstør politikreds er fantasiløs vanetænkning!

Hollandske kunstnere vinder sandskulpturkonkurrencen i Tranum.

29. Henry Pedersen har virket som pedel for Trekronerskolen i samtlige 40 år af skolens eksistens.

August

1. Seks V-folk med Otto Kjær Larsen i spidsen danner ny gruppe i Fjerritslev kommunalbestyrelse.

2. Første del af Trekroner Landsbyordning - børnehaven - begynder i lejet ejendom på Kirkevænget 29.

5. Højskole- og tv-mand Niels Højlund taler ved VUC Han-Syssels 25-års jubilæum på Bratskov.

6. 80 på busudflugt til Tømmerby-Lild med Lokalhistorisk Samvirke og Egnsbank Han Herred.

Soldatervenner i Fjerritslev markerer 60-års jubilæum i missionshuset.

7. Skovspil i Skovsgård: »The Sound of

Music« med bl.a. sopranen Dorte Studsgaard.

Rejsegilde på Han Herred Naturcenter i Fjerritslev og landsbyordningen Regnbuen i Ørebro.

8. Rejsegilde på nyt biobrændselsanlæg i Skovsgård.

9. Et område bag Brovst Rådhus udpeget til amtets nye psykiatriske døgnhus.

14. Musikskoleelever demonstrerer med bannere forud for kommunalbestyrelsesmødet i Fjerritslev. Men der tilflyder alligevel ingen ekstra penge, så 90 elever står i fare for at gå glip af undervisningen.

15. Første etape af Brovsts Egebo-projekt i rejsehøjde: Flot bofællesskab på vej til senildemente.

18. Michala Petri forstår at trække folk til og fylder Torslev Kirke op på prædikestol og om bag døbefont med sit blokfløjtespil.

19. 1.000 til byfest i Vesløs efter sidste års møj' dårlige tilslutning.

Burkina Fasos ambassadør i Danmark, Anna Konata, gæster Han Herred.

20. Kjeld Buhl melder sin afgang som turistchef i Brovst fra 1. februar.

21. Violinisten Kim Sjøgren holder 400 i ånde ved koncert i Klim Valgmenighedskirke.

22. Taget rejst på Storkereden, fælles børnehaven og SFO i Klim.

25 landmænd viser stor interesse for bedre jordfordeling i Manstrup-Bejstrup.

25. Digelag i Aggersborg gennem 100 år.

26. Endnu et kommunalt rejsegilde: landsbyordningen Fritteren i Hjortdal.

27. Salgschef Børge Holm overtager brugtvognsforhandlingen på Autocentralen i Fjerritslev efter næsten 40 år på familiens Rønnows hænder.

28. Søndagsskolerne går på gaden med Peter Kanin i Han Herreds byer.

Klar til første spadestik på Trekroner

Landsbycenter - med tilsagn om frivillige bidrag på 1,1 mio. kr. og tilsvarende støtte fra Lokale- og Anlægsfonden er målet nået.

29. Demonstrationsbannere i byrådssalen: Kommunalbestyrelsen siger nej til Brovst Daghøjskoles ansøgning om garanti til køb af SiD-bygningen i Vestergade.
30. Ny, smuk bog markerer den uigenkaldelige afslutning på jagten i Vejlerne i 1995, efter at Aage V. Jensens Fonde overtog området til naturreservat to år forinden.

September

1. Grønhøjs Bog & idé i Brovst skifter ejer efter knap 39 år - pr. 1. oktober overtages boghandelen af Ole Stig Nielsen.
3. 430 tons forurenede jord fra tankanlægget ved Hjørtedal Købmandshandel skal fjernes.
4. Stenrelief fra Tømmerby Kirke kommer på ny 100-kroneseddel i 1999.
5. Fjerritslev Gymnastikforening og Bokseklubben Orion - to foreninger med fælles rødder - fylder 50 år.
6. Slut med gammeldags købmandsbetjening i Han Herred: Ove Carlsen lukker sin butik i Torslev efter 99 år i slægtens eje.
9. - Vi skal have miljøgaden i Fjerritslev lavet rigtigt fra starten, fastslås det på handelsstandens medlemsmøde.
10. To 50-års jubilæer: KFUM-Spejderne i Skovsgård - samt forbindelsen mellem Fjerritslev-ægteparret Edith og Anders Nielsen og deres svenske feriepige Jette Carlsson.
15. Torslev Kirke under gennemgribende restaurering - primært for at stoppe fugt i murværket.

Ny bog om husmandsbevægelsen og familielandbruget lægger op til debat efter 100 års eksistens.

16. Flemming Troelsen foreslår kommunalbestyrelsen i Fjerritslev skåret ned fra 17 til 13 medlemmer. Forslaget stemmes dog senere ned.

Kalkovnen ved Klim Bjerg foran renovering som led i projektet Natur- og Kulturformidling i Han Herred.

Stormøde i Løgstør om Limfjordens betydning for lokalsamfundet - på dyster baggrund om iltsvind.

17. Mål 5B-midler på 5,1 mio. kr. til Han Herred Naturcenter overflødiggør garantier fra bank og kommune.
24. V og S plus to folk fra lokallisterne indgår '98-budgetforlig i Fjerritslev: Skatten hæves fra 20,5 til 21,5 pct., og grundskyllen skal op fra 6 til 8 promille. - Men borgmesteren undrer sig over ikke at være underrettet.
25. Fjerritslev Skole opretter kulturelt samvirke mht. brug af ny fællessal. Rejsegilde på Aktivitetscentret i Brovst efter 20 års forarbejde.

13 nationer stiller op til åbningsceremonien i Han Herred Fritidscenter forud for de nordiske mesterskaber i orienteringsløb (NOC'97).

Årets gang i de lokalhistoriske foreninger

Lokalhistorisk forening for Øster Han Herred

På bestyrelsesmødet tirsdag den 17. september 1996 planlagde man den kommende generalforsamling og der blev fremsat forslag til personer, som kunne tænkes indvalgt i bestyrelsen. Under eventuelt blev et evigt tilbagevendende problem taget under behandling. »Foreningens samling af effekter på Bratskov, som frister en kummerlig tilværelse, hengemt på loftet, udsat for store temperatursvingninger og skiftende luftfugtighed.«

Det blev overladt den kommende bestyrelse at betragte det, som sin første og vigtigste opgave at finde bedre opbevarings/udstillingsforhold og mulighed for at arbejde med tingene, som forberedelse til udstillinger, sortering, registrering og konservering.

Generalforsamlingen torsdag den 28. november 1996 tog til efterretning at den siddende formand Tage Møller, som har beklædt posten siden oktober 1991, ikke ønskede genvalg til bestyrelsen. Han takkede for den opbakning han havde haft i alle årene.

Efter valg af bestyrelsesmedlemmer foreslog Gunnar Nielsen at man skulle forsøge, at etablere et samarbejde mellem de lokalhistoriske foreninger i Han Herred og egnsbanken om tilrettelæggelse og afvikling af udflugter i sommerhalvåret. Anna Gudrun Ogstrup blev valgt som foreningens repræsentant i samarbejdsgruppen.

Den nye bestyrelse afholdt sit første møde den 14. januar 1997 på Brovst Bibliotek, hvor den konstituerede sig som følger: Formand: Gunner Sørensen. Næstformand: Gunnar Nielsen. Kasserer: Anne Lise Nielsen, der som bibliotekar er født medlem af bestyrelsen. Sekretær: Anna Gudrun Ogstrup. Øvrige medlemmer: Susanne Hjorth. Chr. Møller Madsen. Suppleanter: Allan Christensen og Anton Borregaard. Brovst Kommunes repræsentant: Gerda Nielsen.

I juni måned blev der afholdt et møde på Bratskov, med deltagelse af borgmester Henning Mysager, kommunaldirektør Ellen B. Andreasen, kulturudvalgsformand Gerda Nielsen, turist- og erhvervschef Kjeld Buhl og foreningens formand Gunner Sørensen.

Emnet var foreningens opbevarings og udstillings forhold. Det blev vedtaget at demontere Andreas væv og transportere den ned på Combi Gården til renovering, og den kunne genopstilles i brugbar stand, men ikke nødvendigvis på Bratskov. Det blev endvidere vedtaget at Henning Mysager skulle tage kontakt til kommuneingeniør Rudi Schultz og drøfte muligheden for, at overdrage den tidligere materielgård i Tranum til brug for lokalhistorisk forening. Det er siden bekræftet at foreningen kan overtage materielgården. I første omgang forhuset og senere de øvrige lokaler, efterhånden som de bliver tømt for det materiel, der opbevares her. Det er endvidere aftalt med kommuneingeniøren at foreningen vil kunne disponere over et nærmere aftalt udendørsareal. Der skulle således være skabt mulighed for, at foreningen med tiden og efterhånden som lokaler og områder bliver istandsat, kan indrette et mindre lokalmuseum på stedet.

Gunner Sørensen, formand

Lokalhistorisk forening for Frøstrup og Omegn

Vi har 185 medlemmer og vore lokaler på loftet over plejehjemmet Trye har været godt besøgt i det forløbne år, deriblandt to hold skoleelever fra Tømmerby-Lild Skole (ialt 50), som fik vist og fortalt om gamle redskaber og brugen af dem. Endvidere så de Nina Bangs film Christianhavns Døtreskoles ferietur til Hannæs 1938. Skolens daværende leder var Marie Kaspersen der var født og opvokset i Tømmerby. TV-Midt/Vest har iøvrigt haft lånt filmen og vist glimt fra den.

I oktober 1996 var vi behjælpelig med billeder, protokoller m.m. i anledning af Tømmerby-Lild Skoles 50 års jubilæum. Ved generalforsamlingen i januar vist en videofilm fra Grønland, »Kajakken i 1000 år«.

I marts afholdtes et hyggemøde med møntsamlerne Karl Skadhauge, Lund og Ole Frederiksen fra Egnsbank Han Herred. Begge medbragte deres store mønt samling. Karl Skadhauge fortalte om tiden før statsbankeroetten i 1813, fra forekomsten af de første danske mønter i år 825 over de første mønter med kongenavn på. Ole Frederiksen fortalte om tiden efter 1813 om prægning af mønter, forskellige jubilæumsmønter i sølv og guld. Egnsbank Han Herred var vært ved en kop kaffe. Desværre blev arkivets egen lille møntsamling stjålet 3 dage senere og er ikke siden kommet tilbage. Bjerget efterskole har lånt billedmateriale fra det gamle Bjerget til brug for de

nyankomne elever.

Gudrun Kaspersen

Lokalthistorisk forening for Sydhannæs

Året 1996-97 må betegnes som et forholdsvist stille år hvad angår arrangementer. Vi har den første onsdag i hver måned haft åbent hus fra kl. 19.00 i vore lokaler i Vesløs bibliotek, desuden holder vi åbent den 4. tirsdag i hver måned fra kl. 15-19, altså i bibliotekets normale åbningstid, med svingende besøgstal. Ved skolefesten på Vesløs Skole i efteråret 1996 havde vi lejlighed til at vise vor billedsamling. I foråret gjorde vi en ekstra indsats for at få flere medlemmer. Det hjalp idet vi nu har samme medlemstal som Frøstrup. Ved det årlige Hannæsmarked i Øsløs i juli måned i år havde vi en bod hvor vi viste billeder og solgte bøger. Den var vældig godt besøgt. I årets løb har vi fået en del billeder og foreningsprotokoller, bl.a. fra Socialdemokratisk forening for Øsløs-Vesløs-Arup. I august måned havde vi i samarbejde med Thisted Museum historisk vandring og biltur til Skårup by, Skårup Høje og Torsbjerg med ca. 50 deltagere. Turledere var Svend Sørensen og Ingvar Jakobsen. I øjeblikket arbejder vi på at få indskrevet lærer Jakobsens store værk om Øsløs og Vesløs Sogn på PC. Værket består af to håndskrevne protokoller på ialt 400 sider. De lå gemt væk på Thisted Museum i knap 50 år men har nu endelig set dagens lys. Dele af dette værdifulde værk, der indeholder et væld af oplysninger vil senere blive udgivet i en eller anden form. Desuden er vi i fuld gang med at kopiere gamle aviser med stof fra Hannæs. Det drejer sig om Thisted Amts Avis, Thisted Amts Tidende og Thisted Socialdemokrat. Fjerritslev/Hannæs Avis fik vi samlet i forbindelse med arbejdet på Hannæsbogen. Kopieringen af gamle aviser sker i samarbejde med Frøstrup. Endvidere arbejdes på en biografisamling over personer fra eller med tilknytning til Hannæs. Bestyrelsen består af: Holger Bruun (næstf.), Øsløs, Anne Lise Fransen, Arup, Arne Pedersen (kasserer), Skårup, Vagn Munk, Vesløs og Ingvar Jakobsen (form/sekretær), Øsløs.

Ingvar Jakobsen

Museumsforeningen for Fjerritslev kommune

Foreningen er oprettet til i første række at drive bryggeri- og egnsmusset i Fjerritslev, ifølge fundatsen for Brygger P. Kjeld-

gaard's Familiefond, der er indsat som ejer af bryggergården. Bygningerne er i løbet af de sidste ti år blevet istandsat og giver nu gode rammer for museumsvirksomheden.

I sin beretning ved generalforsamlingen den 29. maj gjorde formanden Ellelvind rede for arbejdet med konservering af museets omfattende tekstsamling og præsenterede sommerens udstilling Af gamle uniformer; tildels udlånt af postmuseet og politimuseet. Endvidere fremlagdes planer for udstillingsarealets udvidelse, når den hidtidige lejer af butikken og kontorlokalerne til turist- og erhvervskontoret ophører pr. 1. juni 1998, hvor det overføres til naturcentret.

Ved nyvalg indtrådte Michael Binderup i bestyrelsen efter Bent Rolighed, der efter en årrække ønskede at udtræde.

Museumsforeningen har et nært samarbejde med lokalhistorisk arkiv, der har til huse på biblioteket, idet foreningen har to repræsentanter i ledelsen af arkivet. Arkivet rummer en omfattende samling gamle billeder fra kommunen og et stort udvalg af arkivalier i fotokopi, først og fremmest af egnens kirkebøger. Arkivet er åbent for besøgende i åbningstiden.

Fjerritslev Lokalhistoriske Samling har eksisteret i ti år og er efterhånden veletableret på egnen.

Ved hjælp af et par meget interesserede personer i jobtilbud, er alle arkivalier blevet registreret på EDB, og dette gør det daglige arbejde mere enkelt og overskueligt.

Foruden den store billed- og glaspladesamling, som oprindeligt var samlingens start, findes der nu mange andre spændende ting fra personer, foreninger og virksomheder.

Arkivet bruges mest i det daglige af slægtsforskere, men mange andre kommer efterhånden også for at søge oplysninger af forskellig art.

Lokalhistorisk Samvirke for Han Herred

Vedtægter

- § 1 Samvirkets navn er Lokalhistorisk Samvirke for Han Herred.
- § 2 Samvirkets formål er at udbrede kendskabet til og forståelsen for Han Herreds historie og kultur, herunder at etablere et samarbejde med og mellem lokalhistoriske foreninger og grupper og endelig at stå for udgivelsen af Han Herred Bogen.
- § 3 Samvirkets styrelse består af mindst 8 medlemmer, henholdsvis borgmestrene fra Brovst og Fjerritslev kommuner, formænd eller kommitterede for lokalhistoriske foreninger i Øster og Vester Han Herred, Han Herred Bogens redaktører og en repræsentant fra Fjerritslev Avis. Evt. yderligere medlemmer vælges af førnævnte styrelsesmedlemmer.
- § 4 Samvirket holder årsmøde inden udgangen af september måned. Formanden indkalder til møde med 14 dages varsel ved direkte henvendelse til styrelsens medlemmer.
Den ordinære dagsorden skal mindst indeholde følgende punkter:
- 1: Valg af dirigent
 - 2: Beretning ved formanden
 - 3: Periodens regnskab
 - 4: Indkomne forslag
 - 5: Konstituering
 - a) Valg af formand
 - b) Valg af kasserer
 - c) Valg af sekretær
 - d) Valg af revisor
 - 6: Eventuelt
- Forslag til punkt 4 skal være formanden i hænde inden 8 dage før årsmødet.
- § 5 Samvirkets medlemmer er repræsenteret i de lokalhistoriske foreninger, i Han Herred Bogens redaktionsudvalg eller andre grupper, der er tilknyttet samvirket.
Forslag til behandling på årsmødet fremsendes gennem de respektive foreninger eller grupper.
- § 6 Årsmødets beslutninger træffes ved simpelt stemmeflertal. Er der stemmelighed, er formandens stemme afgørende.
- § 7 Samvirkets regnskabsår er fra 1. juli til 30. juni og benævnes ved det år, hvor regnskabet afsluttes. Resultatet meddeles de tilsluttede foreninger og grupper gennem repræsentationen i Samvirkets styrelse. Første regnskabsår afsluttes 30. juni 1997.

- § 8 Samvirket står for udgivelsen af Han Herred Bogen og påser, at lokalhistoriske foreninger udpeger det fornødne antal medlemmer til redaktionsudvalget. Udvalget refererer direkte til Samvirkets styrelse. Udvalgets møder og tidsplan for produktionen af Han Herred Bogen er præciseret i bilag til vedtægterne.
Styrelsen kan i øvrigt være initiativtager til møder og sammenkomster m.v. med lokalhistorisk islæt.
- § 9 Samvirket forvalter fordelingen af evt. overskud, der måtte fremkomme ved udgivelsen af Han Herred Bogen, og evt. bidrag, der måtte tilflyde Samvirket fra anden side.
- § 10 Samvirket holdes underrettet om aktiviteterne i lokalhistoriske foreninger, grupper og redaktionsudvalg.
- § 11 Ændringer i vedtægterne eller opløsning af Samvirket kan ske ved simpelt stemmeflertal på møde med dette punkt på dagsordenen.
Til dette møde, der annonceres med 14 dages varsel i Fjerritslev Avis, HanboBladet og Hannæs Avis, indkaldes medlemmer og grupper, der er tilknyttet Samvirket.
Ved opløsning overføres evt. formue og arkivmateriale til andet lokalhistorisk arbejde, alt efter det ekstraordinære mødes afgørelse.
Således vedtaget oprindelig den 24. november 1994 og ved ændringer den 30. april 1997.

